

Curs de istorie a bisericii

SEMESTRUL 1

Conf univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

Istoria bisericii I

Istoria bisericii este un curs de semestru și este împărțit în 14 lecții.

Cursul de Istorie a bisericii I are 3 obiective majore:

- Prezentarea celor mai importante evenimente de la începutul bisericii până la Conciliul de la Konstanz (1415).
- Prezentarea celor mai semnificative personaje ale istoriei bisericii în primele treisprezece veacuri ale acesteia.
- Sprijinirea studentului în a-și forma o perspectivă cât mai sistematică asupra istoriei bisericii în această perioadă.

Conținutul cursului are în vedere următoarele aspecte:

- Prezentarea istoriei antice și medievale cu referire specifică la cele mai importante evenimente din aceste perioade.
- Este evidențiat, de asemenea, rolul câtorva dintre cele mai cunoscute personaje istorice care au influențat istoria bisericii în aceste perioade.
- Cursul oferă informații succinte însă precise referitoare la datele istorice care trebuie cunoscute.
- Informațiile din acest curs sunt menite a-l pregăti pe student pentru o mai bună cunoaștere a istorie dogmelor creștine, precum și a teologie dogmatice.

Forma finală de evaluare a cursului de istorie a bisericii I constă într-un examen scris, nota finală fiind stabilită în felul următor:

- Examenul final reprezintă 80% din nota finală.
- Temele de control de pe parcursul semestrului reprezintă 20% din nota finală.

Cuprins

Cursul 1: O periodizare a istoriei bisericii

Cursul 2: Biserica apostolică, 30-100 A.D. Partea 1. Biserica Rusaliilor

Cursul 3: Biserica apostolică, 30-100 A.D. Partea 2. Biserica în expansiune

Cursul 4: Biserica apostolică, 30-100 A.D. Partea 3. Biserica printre neamuri

Cursul 5: Biserica apostolică, 30-100 A.D. Partea 4. Biserica umbrelor

Cursul 6: Biserica prigonită, 100-313 A.D. Partea 1. Cauzele și etapele persecuțiilor imperiale

Cursul 7: Biserica prigonită, 100-313 A.D. Partea 2. Formarea Canonului Noului Testament, dezvoltarea organizării bisericești și dezvoltarea doctrinei

Cursul 8: Biserica prigonită, 100-313 A.D. Partea 3. Apariția sectelor și ereziilor și starea bisericii

Cursul 9: Biserica imperială, 313-476 A.D. Partea 1. Victoria creștinismului

Cursul 10: Biserica imperială, 313-476 A.D. Partea 2. Întemeierea Constantinopolului, împărțirea Imperiului Roman, interzicerea păgânismului, controverse și concilii

Cursul 11: Biserica imperială, 313-476 A.D. Partea 3. Apariția monasticismului și creșterea influenței Bisericii Romane

Cursul 12: Biserica imperială, 313-476 A.D. Partea 4. Căderea Imperiului Roman de Apus, mari teologi apuseni și răsăriteni

Cursul 13: Biserica medievală, 476-1453 A.D. Partea 1. Consolidarea și creșterea puterii papale, 590-1073 A.D.

Cursul 14: Biserica medievală, 476-1453 A.D. Partea 2. Apogeul puterii papale, 1073-1216 A.D. și declinul puterii papale, 1216-1500 A.D.

Orar

Semestrul I (pentru data exactă consultați calendarul disciplinei)

Săptămâna 1 (octombrie): Introducerea cursului (activitate tutorială ce are loc la Universitatea Emanuel din Oradea)

Săptămâna 8 (noiembrie): Temă de control din biserica apostolică și biserica prigonită

Săptămâna 10 (octombrie): Temă de control din biserica imperială până la întemeierea Constantinopolului

Săptămâna 13 (ianuarie): Temă de control din biserica imperială până la căderea Imperiului Roman de Apus

Săptămâna 14 (ianuarie): Recapitularea cursului (activitate tutorială ce are loc la Universitatea Emanuel din Oradea).

Sesiune: examen scris ce va consta în reproducerea unuia dintre cele 14 cursuri ales prin tragere la sorți.

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 1

O PERIODIZARE A ISTORIEI BISERICII

Obiective:

1. Cunoașterea periodizării istoriei bisericii.
2. Familiarizarea cu fiecare perioadă a istoriei bisericii.
3. Identificarea celor mai însemnate evenimente din fiecare perioadă a istoriei bisericii.

1. Biserica apostolică

- De la înălțarea lui Cristos, 30 A.D.
- La moartea apostolului Ioan, 100 A.D.
- Punctul de pornire al bisericii este Muntele Măslinilor, aflat la răsărit de zidul Ierusalimului.
- Aici, după învierea sa din morți, Isus Cristos a dat ultimele porunci înainte de a se înălța la cer pentru a sta la dreapta Tatălui.
- În preajma lui Isus erau câțiva evrei, adică ucenicii.
- Aceștia credeau că Isus este Domnul, Cristosul, Mesia, adică Regele sau Împăratul lui Israel.
- Probabil că ucenicii nu se gândeau încă la faptul că va exista vreo biserică în afara Ierusalimului.
- Până la urmă, însă, au înțeles viziunea lui Cristos de a duce mesajul și biserica sa până la marginile pământului.
- În timpul vieții apostolilor Petru și Ioan, adică pe parcursul vieții a mai puțin de două generații, biserica s-a extins de la Eufrat la Tibru (Roma) și de la Marea Neagră la fluviul Nil.
- Prima perioadă a istoriei bisericii se încheie cu moartea apostolilor și a lui Ioan, care se pare că a murit în jurul anului 100 A.D.
- Această perioadă se mai numește și perioada apostolică sau biserica apostolică.

2. Biserica prigonită

- De la moartea lui Ioan, 100 A.D.
- La Edictul lui Constantin de la Milano, 313 A.D.
- În această perioadă biserica a avut parte de numeroase persecuții, atât locale și generale, cât și premeditate sau spontane.
- În secolele al II-lea, al III-lea și începutul celui de-al IV-lea, Imperiul Roman s-a străduit din răsuputeri să distrugă „superstiția creștină”.
- Vreme de aproape șapte generații, mii de creștini au pierit tăiați de sabie, uciși de fiare în arenele romane sau arși pe rug.

- În ciuda persecuțiilor, biserica a crescut numerit până o mare parte a populației romane a trecut la creștinism.
- Prin Edictul de la Milano, împăratul Constantin a recunoscut religia creștină, oprind astfel prigoanele (cel puțin oficial).

3. Biserica imperială

- De la Edictul de la Milano, 313 A.D.
- La căderea Romei, 476 A.D.
- Creștinismul a urcat din temniță pe tron.
- Biserica prigonită a devenit biserica imperială.
- Crucea a luat locul vulturului roman ca semn al națiunii romane.
- Creștinismul a devenit religia oficială a Imperiului Roman.
- Capitala Imperiului Roman a fost mutată de la Roma la Constantinopol, 325 A.D.
- Roma, însă, a devenit încet capitala bisericii, nu doar a bisericii apusene, ci și a celei răsăritene.
- În probleme dogmatice, episcopii din Antiohia, Alexandria, Constantinopol și Ierusalim cereau sfatul episcopului din Roma (viitorul papă).
- Nu după multă vreme, popoarele barbare au început să atace granițele imperiului.
- Chiar dacă Roma a căzut în anul 476 A.D. în mâinile lui Odoacru, popoarele europene au fost creștinate în veacurile care au urmat.

4. Biserica medievală

- De la căderea Romei, 476 A.D.
- La căderea Constantinopolului, 1453 A.D.
- Această perioadă de aproape o mie de ani este cunoscută sub numele de Ev Mediu.
- Gânditorii Renașterii au numit această perioadă Ev Mediu, deoarece era considerată o perioadă fără realizări deosebite în comparație cu Renașterea.
- În Evul Mediu au apărut primele universități Europene (Paris, Bologna, Salerno, Oxford, Cambridge, St. Andrews, Viena, Praga, Glasgow, Aberdeen, Louvain).
- La începutul perioadei medievale, în Europa domnea haosul din cauza nenumăratelor invazii ale popoarelor barbare.
- Acestea, însă, odată așezate în anumite regiuni europene, au început să se formeze ca națiuni.
- În această perioadă, papa a încercat să domine nu doar biserica, ci și întreaga lume cunoscută până atunci.
- În Evul Mediu a apărut religia islamică sau mahomedanismul, care a început să se extindă atât din punct de vedere religios, cât și geografic, ajungând până în Peninsula Iberică (Spania) și chiar Franța.
- Religia islamică a cucerit toate locurile unde apăruse și ființase creștinismul primar.
- În perioada medievală a fost înființat Sfântul Imperiu Roman.
- Tot în perioada medievală a început cruciadele ca încercări de recucerire a Țării Sfinte de sub ocupația musulmană.

- În biserica apuseană, mai ales după 1200, a început să se dezvolte o teologie raționalistă, întemeiată pe filozofia lui Aristotel.
- Aceasta a generat o teologie naturală, care a dus la nenumărate erori dogmatice, criticate în mai multe rânduri chiar de unii preoți și teologi catolici.
- Evul Mediu se încheie cu un context politic, social, economic, religios etc. favorabil unei reformări a bisericii apusene.
- În 1453, orașul Constantinopol este cucerit de turcii otomani, care erau mahomedani, iar mulți învățați din oraș se refugiază în Europa occidentală.

5. Biserica protestantă

- De la căderea Constantinopolului, 1453 A.D.
- La sfârșitul Războiului de 30 de ani, 1648 A.D.
- Secolul al XV-lea a fost unul tumultuos, cu multe dispute dogmatice și eclesiologice.
- La începutul secolului al XVI-lea a început Reforma protestantă, mai întâi în Germania sub conducerea lui Martin Luther din Wittenberg, 1517 A.D.
- Luther afișează cele 95 de teze pe ușa catedralei din Wittenberg, apoi își apără crezul înaintea ordinului augustinienilor (Disputa de la Heidelberg, 1518) și a împăratului (Dieta de la Worms, 1521).
- Biserica Romei sau biserica apuseană se rupe în două: Nordul Europei a trecut la protestantism, Sudul Europei a rămas cu precădere catolic.
- După 1530, în biserica catolică începe o mișcare de înnoire spirituală, cunoscută sub numele de Contra-Reformă sau Reforma catolică.
- Reforma catolică se încheie cu Conciliul de la Trento, 1545-1563 A.D.
- Separarea finală între țările europene protestante și cele catolice se face odată cu încheierea Războiului de 30 de ani și cu parafarea Păcii de la Westfalia, 1648 A.D.

6. Biserica modernă

- De la sfârșitul Războiului de 30 de ani, 1648
- Până în zilele noastre.
- Această perioadă este extrem de complexă și datorită dezvoltării istoriografiei.
- Printre evenimentele și mișcările de această perioadă amintim, în linii mari:
  - Mișcarea pietistă din Germania
  - Mișcarea puritană din Anglia și America de Nord
  - Trezirile spirituale din timpul lui fraților Wesley
  - Apariția raționalismului iluminist
  - Dezvoltarea mișcărilor misionare moderne
- În perioada modernă, creștinismul s-a răspândit în toată lumea.
- Apariția protestantismului liberal și a liberalismului în teologie.
- În această perioadă au loc Primul și cel de-al Doilea Conciliu de la Vatican, cel din urmă având scop principal aducerea la zi a teologiei și practicii catolice.
- Tot în această perioadă se dezvoltă și mișcarea evanghelică.

Întrebări de verificare:

1. Care sunt cele șase perioade din istoria bisericii potrivit periodizării din acest curs?
2. Care sunt cele mai importante evenimente din perioada medievală?
3. Ce s-a întâmplat în perioada Reformei, adică în secolul al XVI-lea?

Bibliografie:

Alderson, Richard, *Primii creștini: o introducere*, Editura Făclia, Oradea, 2002;
Cairns, Edwin Earle, *Christianity through the Centuries: A History of the Christian Church*, Zondervan, Grand Rapids, 1996;
Daniélou, Jean, Henri Irénée Marou, *The First Six Hundred Years*, Darton, Longman, and Todd, London, 1964;

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 2
BISERICA APOSTOLICĂ, 30-100 A.D.
PARTEA 1. BISERICA RUSALIILOR

Obiective:

1. Cunoașterea celor mai importante evenimente din istoria bisericii în jurul anului 30. d.Cr.
  2. Familiarizarea cu materialul biblic care descrie aceste evenimente.
  3. Cunoașterea modului în care a lucrat Duhul Sfânt în prima perioadă a istoriei bisericii.
- de la înălțarea lui Cristos, 30 A.D.
  - la predicarea lui Ștefan, 35 A.D.

1. Definiția generală a bisericii

- Biserica creștină din fiecare veac, trecut, prezent și viitor, este alcătuită din toți cei care:
  - cred în Isus din Nazaret ca fiu al lui Dumnezeu
  - îl acceptă ca mântuitor personal al păcatelor lor și
  - ascultă de poruncile lui Cristos.

2. Începuturile bisericii: Ziua Rusaliilor, 30 A.D.

- Istoria bisericii lui Cristos a început în ziua Rusaliilor din anul 30 A.D.
- Rusaliile au avut loc la 50 de zile după învierea lui Cristos și la 10 zile după înălțarea lui Cristos la cer.
- În timpul lucrării lui Cristos pe pământ, ucenicii începuseră să creadă în mesianitatea lui Cristos, adică în faptul că este Cristosul, adică Unul lui Dumnezeu.
- Isus a acceptat titlul de Cristos din partea ucenicilor.
- Însă, Isus le-a poruncit să nu spună nimănui că El este Cristosul până după învierea sa din morți.
- După învierea sa din morți și în cele patruzeci de zile înainte de înălțarea la cer, Isus le-a poruncit ucenicilor să aștepte botezul cu Duhul Sfânt (Matei 16:20).
- De asemenea, după acest botez cu Duhul Sfânt, ucenicii urma să fie martorii lui Cristos până la marginile pământului (Faptele Apostolilor 1:6-8).

3. Darul bisericii: Duhul Sfânt

- În ziua de Rusalii, 120 de ucenici ai lui Cristos erau adunați la locul lor de închinare și se rugau.
- În timp ce se închinau și se rugau s-a pogorât Duhul Sfânt peste ei (Faptele Apostolilor 1:15).
- Duhul Sfânt a putut fi văzut în manieră fizică asemenea unor limbi de foc deasupra capetelor lor, după mărturia Scripturii (Faptele Apostolilor 2:1-4).

a. Iluminarea

- Iluminarea presupune faptul că mintea ucenicilor a dobândit o nouă perspectivă asupra Împărăției lui Dumnezeu.
- Astfel, Împărăția lui Dumnezeu nu este o realitate politică, ci una spirituală.
- Cristos, Domnul înălțat la cer, este conducătorul tuturor inimilor care îl primesc prin credință.

b. Împuternicirea

- Ucenicii au primit, prin Duhul Sfânt, zel duhovnicesc și puterea predicării.
- Astfel, ucenicii au început să mărturisească despre Cristos, fapt care i-a convins pe cei din jur de realitatea vieții și lucrării lui Cristos.

c. Locuirea

- La Rusalii, Duhul Sfânt a venit pentru a locui în biserică.
- Prin urmare, se poate vorbi despre o prezență locuitoare sau permanentă a Duhului în biserică.
- Prezența Duhului în biserică a fost atât comunitară, cât și personală.
- Fiecare credincios și toți împreună au avut parte de revărsarea Duhului după credința și dedicarea fiecăruia (vezi 1 Corinteni 3:16, 12:13, Efeseni 2:21, 22).
- Revărsarea Duhului Sfânt la Rusalii peste ucenicii adunați la închinare reprezintă „actul de naștere” al bisericii.
- Prin urmare, biserica primilor ani după pogorârea Duhului Sfânt la Rusalii se numește biserica rusaliilor sau biserica duhului.

4. Localizarea bisericii: orașul Ierusalim

- Se pare că biserica Rusaliilor a existat într-o primă fază doar în orașul Ierusalim.
- În Galileea, aflată în partea de nord a Palestinei, existau grupuri de oameni care credeau în mesianitatea lui Isus, însă în Scriptură nu se vorbește pe larg despre aceste grupuri.
- Mai mult, după mărturia Scripturii, primii creștini se adunau la Templu, prin urmare pridvorul lui Solomon pare să fi fost primul „sediu” mai mult sau mai puțin oficial al bisericii.

5. Membralitatea bisericii

- Chiar la început, se pare că nimeni nu visa ca neamurile să poată intra în biserica lui Cristos.
- Probabil că primii creștini din rândul evreilor credeau că neamurile trebuia mai întâi să treacă la religia iudaică și abia apoi la acceptarea lui Isus Cristos.

a. Evrei

- Este vorba despre evreii de neam, cei care din generație în generație locuiseră în Palestina, adică erau de viță pur iudaică (F.A. 6:1, F.A. 21:40).
- Strămoșii acestor evrei vorbiseră limba ebraică, însă după întoarcerea din robia babiloniană, vechea ebraică a fost înlocuită de limba aramaică sau siro-caldeeană.
- În sinagogă, Scripturile Vechiului Testament erau citite în ebraică, limba în care fuseseră scrise, iar apoi erau traduse în aramaică, limba înțeleasă de întregul popor.

b. Evrei greci sau eleniști

- Aceștia sunt evreii din diaspora (F.A. 2:9-11).
- Strămoșii acestora erau tot evrei, însă nu locuiseră în Palestina, ci în alte țări, adică printre străini.
- Mulți evrei greci sau eleniști se întorseseră la Ierusalim și își întemeiaseră propriile sinagogi, în funcție de țara sau regiunea de proveniență (F.A. 6:9).
- După cucerirea Răsăritului de către Alexandru Macedon (m. 331 î.Cr.), limba greacă a devenit limbă universală în partea de est a Mării Adriatice.
- Evreii greci sau eleniști, adică din afara Palestinei, erau numeroși, bogați, educați și liberali (adică nu erau atât de conservatori sau înguști, asemenea celor din Palestina).

c. Prozeliți

- Prozeliții erau străini care:
  - o Renunțaseră la păgânism
  - o Acceptaseră legea iudaică
  - o Intraseră în biserica evreilor în urma tăierii-împrejur (F.A. 6:5)
- Deși puțini la număr, prozeliții putea fi întâlniți în aproape toate orașele Imperiului Roman și se bucurau de privilegiile acordate evreilor.
- Prozeliții nu trebuie confundați cu „temătorii de Dumnezeu” care:
  - Erau dintre neamuri
  - Renunțaseră la închinarea la idoli
  - Participau la slujbele din sinagogă
  - NU fuseseră tăiați împrejur
  - NU respectau întru totul legea iudaică
  - NU erau socotiți evrei

6. Conducătorii bisericii: Petru și Ioan

- Conform Scripturii, primul conducător al bisericii pare să fi fost apostolul Petru.
- Petru planifica lucrarea bisericii, predica, făcea minuni și apăra biserica.
- Aceasta nu înseamnă că a fost primul dintre papi, cu consideră Biserica Romano-Catolică.
- Petru a dovedit calități de conducător, știa să ia decizii rapide și era întotdeauna gata să dea socoteală de credința sa și a bisericii lui Cristos.
- Ioan apare de multe ori alături de Petru, atât în ipostaze fericite, cât și mai puțin fericite.
- Ioan pare să fi fost o fire mai spirituală și mai contemplativă, vorbea rareori, însă se bucura de mare prețuire în rândul primilor creștini.

7. Conducerea bisericii: cei doisprezece apostoli

- În primii săi ani, biserica era o comunitate:
  - De dimensiuni reduse
  - Alcătuită din multe rase și naționalități
  - Ascultătoare față de voia lui Cristos, Domnul înălțat la cer
- Prin urmare, nu era nevoie de un sistem de conducere.
- Totuși, conducerea bisericii Rusaliilor a fost asigurată de cei doisprezece apostoli ai lui Cristos.
- Dintre aceștia, Petru pare să fi fost purtătorul de cuvânt al bisericii.
- Apostolii se bucurau de mare cinste, atât printre credincioși, cât și printre oamenii din popor (vezi F.A. 5:13).

8. Doctrinile bisericii

- La început, teologia bisericii a fost extrem de simplă.
- Prezentarea sistematică sau dogmatică a învățăturilor creștine a fost realizată mai târziu de către apostolul Pavel.
- Trei învățături au fost extrem de importante pentru biserica Rusaliilor:

a. Mesianitatea lui Isus

- Isus din Nazaret este Mesia, adică Cristosul, Unsul lui Dumnezeu.
- Acesta a fost așteptat din totdeauna de evreei din toate vremurile.
- Isus este Domn peste Împărăția sa din ceruri, o împărăție care nu se vede.
- Față de acest Isus, Cristosul, fiecare credincios trebuie să dovedească loialitate sau credincioșie, reverență și ascultare.

b. Învierea lui Isus

- Primii creștini știau că Isus murise pentru păcatele lor, adică a fost răstignit și a înviat din morți.
- Același Isus, care a înviat din morți, trăiește cu adevărat, s-a înălțat la cer, este Capul bisericii și nu va mai muri niciodată.

c. Întoarcerea lui Isus

- Același Isus, adică cel care s-a înălțat la cer, va reveni pe pământ pentru a domni peste biserica sa.
- Isus îi avertizase pe ucenici că nimeni nu știa când va reveni pe pământ, nici oamenii, nici îngerii, nici măcar el însuși, ci numai Dumnezeu Tatăl (vezi Matei 24:36).
- În ciuda acestui fapt, primii creștini erau convinși că Isus va veni în curând, poate chiar în timpul vieții lor (1 Tesaloniceni 4:15-17).

9. Mărturia Evangheliei

- Cea mai puternică armă a bisericii, cu ajutorul căreia urma să cucerească întreaga lume, a fost mărturia vieții credincioșilor.

- Deoarece Petru este unul dintre primii predicatori ai bisericii, se poate crede că doar acesta a mărturisit despre viața și credința în Cristos.
- O citire mai atentă a Scripturii scoate la iveală faptul că toți ucenicii erau predicatori ai Evangheliei.
- De fapt, de îndată ce Duhul s-a pogorât asupra celor o sută douăzeci de credincioși adunați la închinare în ziua de Rusalii, toți au început să predice Evanghelia.
- Pe măsură ce numărul credincioșilor creștea, creștea și mărturia bisericii deoarece fiecare nou credincios era un mesager sau un martor al lui Cristos (vezi F.A. 2:4, 11, 17, 18).
- Prin urmare, nu exista distincție între clerici și laici.
- Tot în primii ani ai bisericii primare, Ștefan a devenit unul dintre cei mai importanți predicatori ai Evangheliei.
- Mărturia primilor creștini a dus la creșterea rapidă a bisericii.

10. Minunile din biserică

- Primii creștini n-au avut parte de sprijin politic sau prestigiu social.
- Totuși, sarcina lor a fost transformarea unui popor și chiar a lumii întregi.
- Ajutorul a venit din partea lui Dumnezeu prin minuni.
- În tradiția ulterioară a bisericii, minunile erau asemănate „clopotelor care îi cheamă pe oameni la biserică”.
- În F.A. 3:1-8, citim despre minunea vindecării făcută la Poarta numită Frumoasă a Templului.
- Aceasta a fost urmată de predicarea lui Petru și primirea lui Cristos de mulți oameni.
- În F.A. 5:1-11, citim despre minunea judecății asupra lui Anania și Safira, în urma muștrării acestora de către Petru (egoismul și minciuna nu au ce căuta în biserică).
- În F.A. 5:12-16, citim despre minunile vindecării unor bolnavi.
- Puterea de a face minuni nu a fost dată doar lui Petru și Ioan; în F.A. 6:8, citim că și Ștefan făcea minuni și semne.
- Minunile atrăgeau atenția oamenilor, îi determinau pe oameni să pună întrebări și pregăteau inima acestora pentru credința în Cristos.

11. Spiritul frăției: averile în comun

- Primii creștini erau caracterizați de:
  - Dragoste față de Cristos
  - Dragoste față de frații în credință
  - Unitate a duhului
  - Bucurie în închinare
  - Interes față de nevoile celorlalți frați
    - F.A. 2:44, 45; 4:32-37.
- Se pare că creștinii mai bogați făceau parte din averile lor celor săraci, în așa fel încât aveau toți de toate în comun.
- Deținerea averilor în comun a avut câteva caracteristici:

a. Decizii voluntare

- Creștinii avuți din biserică au hotărât singuri să-și împartă averile cu cei săraci.
- Creștinii bogați nu au fost obligați de nimeni sau de nici o lege să-și împartă averile cu creștinii săraci.
- Trebuie observat că nici săracii nu au cerut bogaților să-și împartă averile.

b. Comunitate restrânsă

- Această decizie de deținere în comun a averilor a fost experimentată doar în comunitatea restrânsă a bisericii din Ierusalim.
- Prin urmare, nu a fost o trăsătură a bisericii din afara Ierusalimului sau din veacurile viitoare.

c. Oameni aleși

- Oamenii care au decis să aibă toate aceste lucruri în comun au fost cu adevărat oameni aleși, adică speciali, în sensul că:
  - Erau plini de Duhul Sfânt și
  - Doreau să pună în practică principiile Predicii de pe Munte.

d. Credința în reîntoarcerea lui Cristos

- Primii creștini au renunțat de bună voie la propriile averi pentru că erau convinși că Cristos va reveni curând, chiar în timpul vieții lor.
- Prin urmare, dacă Cristos urma să vină în timpul vieții lor, averile nu le-ar mai fi fost de folos.

e. Eșecul financiar

- Această încercare pare să fi fost, în cele din urmă, un eșec financiar.
- Se pare că practica deținerii averilor în comun a fost abandonată nu după multă vreme pentru că a dus biserica în pragul colapsului financiar.
- Citim în F.A. că bisericile din diaspora adunau deseori ajutoare pentru biserica din Ierusalim care era foarte săracă (F.A. 11:29).
- Biserica trebuie să fie caracterizată de dăruire și dorință de ajutorare a săracilor, însă acest lucru nu înseamnă că toți creștinii trebuie să dețină totul în comun.
- Scriptura ne învață că fiecare trebuie să muncească pentru a se întreține.
- Dorința primilor creștini de a se ajuta reciproc este laudabilă, însă maniera de aplicare a acesteia (deținerea averilor în comun) pare să nu fi fost cea mai bună alegere.

f. Apariția eșecurilor morale

- Deținerea averilor în comun pare să fi încurajat apariția dorința de mărire și minciuna, ca în cazul lui Anania și al Safirei.

12. Deficiența bisericii Rusaliilor: lipsa zelului misionar

- Biserica Rusaliilor a avut mai multe trăsături specifice:
  - Credință și mărturie puternică
  - Caracter sau cuget curat
  - Dragoste puternică

- Una dintre cele mai mari probleme ale bisericii Rusaliilor a fost lipsa dorinței de a răspândi Evanghelia dincolo de Ierusalim.
- Biserica a rămas la ea acasă, fără a duce Evanghelia în alte locuri unde oamenii aveau nevoie de ea.
- Prin urmare, biserica avea nevoie de un stimul pentru a răspândi Evanghelia în întreaga lume, iar acesta s-a dovedit a fi persecuția.

Întrebări de verificare:

1. Ce s-a întâmplat după înălțarea lui Cristos la cer?
2. Cum a lucrat Duhul Sfânt în prima parte a istoriei bisericii?
3. Ce s-a întâmplat cu biserica din Ierusalim?

Bibliografie:

Davies, Norman, *Europe: A History*, Oxford University Press, Oxford, 1996;
Adrian Hastings (ed.), *A World History of Christianity*, Eerdmans, Grand Rapids, 1999;
Hurlbut, Jesse Lyman, *The Story of the Christian Church*, Zondervan, Grand Rapids, 1967;

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 3

BISERICA APOSTOLICĂ, 30-100 A.D.

PARTEA 2. BISERICA ÎN EXPANSIUNE

Obiective:

1. Cunoașterea predicării lui Ștefan.
  2. Identificarea celor mai importante elemente ale convertirii lui Saul.
  3. Răspândirea bisericii prin lucrarea lui Pavel.
- de la predicarea lui Ștefan, 35 A.D.
  - la Conciliul de la Ierusalim, 48 A.D.

Importanța acestei perioade

- În această perioadă, creștinismul a încetat a mai fi o sectă iudaică obscură devenind o biserică deschisă spre întreaga lume.
- La începutul acestei perioade, adică în jurul anului 35 A.D., Evanghelia era predicată numai în Ierusalim și împrejurimi și doar evreilor (prin naștere sau adopție).
- Spre sfârșitul acestei perioade, biserica ajunsese în Siria și Asia Mică și se îndrepta spre Europa.
- Printre membrii ei nu se numărau doar evrei, ci și oameni proveniți dintre neamuri, în special popoarele elenizate sau latinizate din Siria și Asia Mică.
- Prin urmare, limba vorbită în biserici nu era doar aramaica, ci și greaca, iar în unele locuri chiar limbile naționale.

1. Predicarea lui Ștefan

- În biserica din Ierusalim a apărut o problemă referitoare la distribuția unor ajutoare familiilor sărace din biserică.
- De fapt, necazurile au început când au fost neglijate familiile creștinilor proveniți din rândurile evreilor greci sau eleniști (FA 6:1-4).
- Biserica a rânduit un grup de șapte oameni care să se ocupe de rezolvarea acestei probleme (FA 6:5).
- Primul dintre cei șapte a fost Ștefan, un om plin de credință și Duhul Sfânt.
- Chiar dacă a fost ales diacon pentru slujbe preponderent administrative, Ștefan a început să atragă atenția tuturor datorită predicării sale (FA 6:11-14).
- Ștefan a fost arestat de conducătorii evreilor și a fost judecat.
- Din acuzele îndreptate împotriva sa, ne dăm seama că predicarea lui consta în propovăduirea lui Cristos ca Mântuitor nu numai al evreilor, ci și al neamurilor (FA 7:2-53).

- Se pare că Ștefan a fost unul dintre primii predicatori ai bisericii care a avut viziunea răspândirii Evangheliei lui Cristos în întreaga lume (FA 7:57-60).
- De fapt, predicarea lui Isus ca Mântuitor al tuturor oamenilor, nu doar al evreilor, a făcut din el primul martir al bisericii.

2. Prigoana inițiată de Saul

- Printre cei care îl ascultau pe Ștefan se afla și Saul, un tânăr din Tars, oraș de pe coasta Asiei Mici (FA 7:58).
- Fiind evreu, Saul nu era de acord cu învățăturile lui Ștefan.
- Saul își desăvârșise educația religioasă la Ierusalim sub îndrumarea lui Gamaliel și se pare că era rabin recunoscut sau învățător al Legii (FA 22:3).
- Saul a participat la uciderea lui Ștefan cu pietre și a devenit rapid capul prigoanelor îndreptate împotriva ucenicilor lui Cristos (FA 8:3).
- Pentru Pavel, nu conta dacă cei pe care îi aresta sau ucidea erau bărbați sau femei (FA 26:9-11).
- Biserica din Ierusalim s-a destrămat pentru o bună bucată de vreme, iar membrii ei au părăsit Ierusalimul și Iudeea.
- Se pare că creștinii din Ierusalim au fugit în Samaria, Damasc, Antiohia Siriei predicând Evanghelia și întemeind biserici (FA 11:19, 20).
- Prin urmare, ura lui Saul față de creștini a ajutat la răspândirea bisericii (FA 8:4).

3. Filip în Samaria

- Printre cei care îl ajutau pe Ștefan la distribuirea ajutoarelor pentru săraci se număra și Filip, unul dintre apostoli.
- După moartea lui Ștefan, Filip s-a refugiat în Samaria, unde locuitorii nu erau nici evrei, nici neamuri, însă îi urau din toată inima pe evrei (FA 8:5-13).
- Faptul că Filip a început să predice în Samaria dovedește că reusise să scape de îngustimea specifică evreilor.
- În Samaria, Filip a întemeiat o biserică, recunoscută se pare de Petru și Ioan (FA 8:14-17).
- Biserica întemeiată de Filip în Samaria nu era alcătuită chiar din neamuri, însă nici din evrei.
- Filip a mai predicat și întemeiat biserici în Gaza, Iope și Cezareea (FA 8:40).
- Toate aceste orașe erau alcătuite din neamuri, însă aici locuiau și foarte mulți evrei.
- În aceste orașe, însă, Evanghelia a intrat poate pentru prima oară în contact cu cultura păgână.

4. Petru la Iope și Cezareea

- Petru a început să plece în călătorii de supraveghere a bisericilor și, într-una din ele, a ajuns la Iope (FA 9:32-43).
- Aici a înviat-o pe Tabita (Dorcas) și a stat în casa lui Simon tăbăcarul.
- Faptul că a stat în casa lui Simon tăbăcarul dovedește că Petru a început să renunțe la perspectiva îngustă a evreilor, deoarece – potrivit legii – cei care se ocupau cu meșteșugurile nu erau “curați”.

- Tot în casa lui Simon, Petru a avut o vedenie despre bucatele necurate pe care Dumnezeu le-a făcut curate (FA 10:9-16).
- Imediat după aceea au venit niște soli din Cezareea care l-au rugat pe Petru să-i însoțească în oraș (aflat la 30 km distanță de Iope) pentru a intra în casa lui Corneliu, un ofițer roman credincios.
- Sub călăuzirea Duhului, Petru s-a dus la Cezareea, a predicat Evanghelia lui Corneliu, familiei și prietenilor săi și a confirmat primirea acestora în biserica lui Cristos prin botez (FA 10:17-48).
- De asemenea, primirea lor în biserică a fost confirmată și de pogorârea Duhului Sfânt într-o manieră asemănătoare celei de la Rusalii.

5. Convertirea lui Saul

- În drum spre Damasc, unde dorea să ajungă pentru a-i prizoni pe creștini, Saul a avut o vedenie despre Cristosul cel înviat (FA 9:1-22).
- Din cel mai înverșunat prigonitor la bisericii, Saul se transformă într-unul dintre cei mai puternici apologeți.
- Saul a început să predice împotriva învățăturilor care făceau distincție între evrei și neamuri, asemenea lui Ștefan, cu toate că înainte fusese de acord cu superioritatea evreilor.
- Ideea fundamentală a lui Saul a fost că biserica este deschisă tuturor oamenilor, evrei sau neevrei.
- Convertirea lui Saul prigonitorul în Pavel apostolul a avut consecințe dintre cele mai benefice pentru biserica creștină.

6. Biserica din Antiohia

- Prigoana declanșată odată cu uciderea lui Ștefan a împrăștiat biserica din Ierusalim (FA 11:19-29).
- Unii creștini au fugit în Damasc iar alții la Antiohia, capitala Siriei din care făcea parte, la acea vreme, și Palestina.
- Odată ajunși în Antiohia, creștinii s-au dus la sinagogă, unde au început să predice despre Isus despre care spuneau că este Mesia.
- În fiecare sinagogă existau locuri speciale pentru cei dintre neamuri care doreau să se închine înaintea lui Dumnezeu.
- Mulți păgâni din Antiohia au auzit Evanghelia; prin urmare, au întemeiat o biserică în care evreii și creștinii se bucurau de drepturi egale și se închinau deopotrivă lui Dumnezeu.
- Când a auzit despre cele petrecute în Antiohia, biserica-mamă din Ierusalim s-a alarmat și a hotărât să trimită pe cineva să vadă ce s-a întâmplat și care este relația dintre evrei și neamuri.
- Din fericire, l-au trimis pe Barnaba, un evreu deschis la minte și la inimă, care s-a bucurat de întemeierea bisericii din Antiohia și a rămas să slujească aici (FA 11:22, 23).
- Despre Barnaba știm că avea toată încrederea în Pavel, prin urmare era de acord cu predicarea egalității spirituale între evrei și neamuri (vezi FA 9:26, 27).
- Barnaba s-a dus apoi la Tars să-l caute pe Pavel (FA 11:25, 26).

- După ce l-a găsit, l-a adus în Antiohia, unde au slujit împreună un an de zile, participând la adunările bisericii și dând învățătură credincioșilor.
- Biserica din Antiohia s-a bucurat de mare prestigiu deoarece aici ucenicii lui Cristos au fost numiți pentru prima oară “creștini”.
- Acest nume a fost dat ucenicilor de către greci și este folosit doar de trei ori în NT (FA 11:26, FA 26:28, 1 Petru 4:16).
- Biserica din Antiohia a strâns ajutoare pentru biserica din Ierusalim (FA 11:27, 30).
- Printre cărmuitorii bisericii din Antiohia se numărau oamenii de prestigiu în acea vreme (FA 13:1).

7. Prima călătorie misionară a lui Pavel

- Până acum neamurile care intraseră în biserică veniseră din proprie inițiativă, adică ceruseră ei să facă parte din biserică.
- De acum încolo, sub călăuzirea Duhului Sfânt și în urma hotărârii bătrânilor, Pavel și Barnaba au început o călătorie misionară pentru a predica Evanghelia atât evreilor, cât și neamurilor (FA 13, 14).

a. Munca în echipă: Pavel și Barnaba

- La început, călătoria era condusă de “Barnaba și Saul”, însă nu după multă vreme Pavel este amintit în primul rând ca dovadă că el era conducătorul lucrării misionare: “Pavel și tovarășii săi” (FA 13:2, 13).
- În FA 13:9 se vorbește despre Saul pe care îl chema și Pavel (Paul) – în acea vreme se obișnuia ca evreii să poarte două nume: unul evreiesc și altul străin, pentru a fi folosit între neamuri.

b. Implicarea lui Ioan Marcu

- Barnaba și Pavel nu au ținut seama de vârstă pentru implicarea în lucrarea misionară, de aceea l-au luat cu ei pe Ioan Marcu (FA 13:2).
- Acesta, însă, i-a lăsat în mijlocul călătoriei (FA 13:13).

c. Orașele mari – câmpuri de misiune

- Strategia de evanghelizarea: predicarea în orașele mari (Salamina, Pafos în Cipru, Antiohia, Iconia în Pisidia, Listra și Derbe în Licaonia).

d. Începuturile lucrării în sinagogi

- Evanghelizarea începea de obicei în sinagogi deoarece în acestea orice evreu avea dreptul să ia cuvântul, cu atât mai mult un rabin recunoscut, asemenea lui Pavel, care studiasse cu Gamaliel.
- De asemenea, în sinagogi nu erau doar închinători evrei, ci și dintre neamuri.

e. Revizitarea bisericilor

- Odată ajunși în Derbe, Pavel și tovarășii săi ar s-ar fi putut întoarce în Antiohia deoarece distanța dintre cele două orașe era mică.
- Totuși, echipa misionară a luat-o spre vest și a vizitat din nou toate bisericile întemeiate în timpul acestei prime călătorii misionare (FA 14:23).
- În fiecare din aceste biserici au numit bătrâni, după obiceiul sinagogilor.

8. Conciliul de la Ierusalim, 48 A.D.

- În preajma anului 48 A.D., în biserică existau două mari grupări: conservatorii (care priveau înapoi, spre trecut) și progresiștii (care priveau înainte, spre viitor).
- Conservatorii, de cele mai multe ori evrei din naștere, susțineau că nu poate exista mântuire în afara lui Israel.
- Prin urmare, pentru a intra în biserică, cei dintre neamuri trebuia să fie tăiați-împrejur și să respecte legea iudaică.
- Progresiștii, conduși de Pavel și Barnaba, susțineau că Evanghelia este pentru toată lumea, evrei sau neamuri, și trebuie primită prin aceeași credință în Cristos, fără faptele Legii.
- Între cele două grupări a izbucnit o controversă aprinsă, care amenința să rupă biserica.
- Prin urmare, reprezentanții celor două grupări s-au adunat la Ierusalim pentru a hotărî problema membralității neamurilor și conducerea bisericească (FA 15).
- La dezbateri au participat Pavel, Barnaba, Petru și Iacov, fratele Domnului.
- Concluzia a fost că Legea este obligatorie doar pentru evrei, nu și asupra credincioșilor dintre neamuri.
- Astfel s-a făcut tranziția de la biserica creștinilor evrei la biserica creștinilor dintre neamuri.
- După Conciliul de la Ierusalim, Evanghelia a început să fie propovăduită fără opreliști printre neamuri.

Întrebări de verificare:

1. Cum s-a convertit Saul?
2. Cum era biserica din Antiohia?
3. Cum a participat biserica din Antiohia la răspândirea Evangheliei?

Bibliografie:

- Maxwell-Stuart, P. G., *Cronica papilor: domniile papale de la Sf. Petru până în prezent*, Editura RAO, Bucu-rești, 2006;
- McGrath, Alister E., *Historical Theology: An Introduction to the History of Christian Thought*, Blackwell, Oxford, 1998;
- Noll, Mark A., *Turning Points: Decisive Moments in the History of Christianity*, 1st edn., Baker Books and IVP, Grand Rapids and Leicester, 1998;

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 4
BISERICA APOSTOLICĂ, 30-100 A.D.
PARTEA 3. BISERICA PRINTRE NEAMURI

Obiective:

1. Cunoașterea călătoriilor misionare ale lui Pavel.
  2. Cunoașterea primei persecuții din timpul lui Nero.
  3. Identificarea cărților biblice scrise în această perioadă.
- de la Conciliul de la Ierusalim, 48 A.D.
  - la moartea apostolului Pavel, 68 A.D.

1. Autoritatea

- După decizia Conciliului de la Ierusalim, biserica a început să predice oficial Evanghelia lui Cristos tuturor oamenilor, indiferent de rasă și de țara de proveniență.
- Evreii de baștină trebuia să respecte în continuare legea iudaică, însă unii conducători bisericești, de pildă Pavel, nu interpretau legea dintr-o perspectivă strictă.
- Astfel, neamurile puteau intra în biserică doar prin credința în Cristos, dovedită printr-o viață de sfințire, fără împlinirea tuturor cerințelor din legea iudaică.
- Biserica din această perioadă avea ca autoritate în primul rând epistolele lui Pavel.
- Documentele pe care noi le folosim pentru cercetarea acestei perioade sunt epistolele lui Pavel și cartea Faptele Apostolilor (capitolele 16-28).

2. Domeniul de misiune

- Imperiul Roman în ansamblu, cu precădere provinciile din jurul Mării Mediterane.
- De asemenea, în această perioadă, Evanghelia a ajuns dincolo de granițele Imperiului Roman, probabil până în India (se pare că apostolul Toma ar fi ajuns în India).

3. Membrii

- Bisericii au început să i se alăture tot mai mulți oameni dintre neamuri și tot mai puțini evrei.
- În această perioadă, evreii au început să se îndepărteze de Evanghelia.

- Cele mai multe persecuții din această perioadă au fost începute de evrei.

4. Conducătorii

- În această perioadă, biserica a avut trei mari conducători: Pavel, Petru și Iacov.
- Pavel a călătorit într-una întemeind biserici, însă a fost și teologul prin excelență al bisericii.
- Petru a fost unul dintre “stâlpii” bisericii, după mărturia lui Pavel (Galateni 2:9).
- Se pare că Petru a păstorit pentru o vreme biserica din Roma, unde a murit ca martir (probabil în anul 67 A.D.).
- Iacov a fost fratele mai tânăr al Domnului Isus și conducător al bisericii din Ierusalim (Marcu 6:3, Galateni 1:19).
- Se pare că Iacov a fost în favoarea respectării legii iudaice, însă nu într-o manieră atât de strictă încât să se opună predicării Evangheliei (vezi FA 15:13-21).
- Acest Iacov, fratele mai tânăr al Domnului și capul bisericii din Ierusalim, a scris “Epistola sobornicească a lui Iacov” din Sfânta Scriptură.
- Iacov a fost ucis în Templu, din câte se știe în anul 62 A.D.
- Cei trei, Pavel, Petru și Iacov, au murit pentru credința lor în Isus Cristos.

5. Călătoriile misionare ale lui Pavel

- Lucrarea misionară a bisericii a luat avânt în această perioadă.
- Cartea Faptele Apostolilor descrie lucrarea apostolului Pavel, însă nu trebuie să uităm că, în vederea lărgirii bisericii prin predicarea Evangheliei, au lucrat mulți alți misionari despre care Scriptura nu pomenește nimic.
- Totuși, în Scriptură apar numele unor biserici din zone în care Pavel n-a fost niciodată.
- Prima călătorie a lui Pavel a avut loc în Asia Mică și s-a încheiat cu revizitarea tuturor bisericilor întemeiate în această primă călătorie.

a. A doua călătorie misionară: vizitarea Europei

- După încheierea Conciliului de la Ierusalim, Pavel a pornit într-o nouă călătorie misionară.
- Colegul său în această călătorie a fost Sila (sau Silvan).
- Călătoria a început din Antiohia Siriei, a continuat cu vizitarea multora dintre bisericile întemeiate în prima călătorie misionară (în urma vizitei la Derbe și Listra, lui Pavel i se alătură Timotei, vezi FA 16:1-3).
- Apoi, Pavel a ajuns la Troa (pe coasta Mării Egee).
- Următoarea etapă a călătoriei a fost trecerea în Europa.
- Astfel, Pavel a întemeiat biserici în Filipi, Tesalonic, Berea, Atena și Corint.
- Din Corint, Pavel scrie două epistole bisericii din Tesalonic.
- Prin urmare, 1 și 2 Tesaloniceni se numără printre primele epistole scrise de Pavel.
- Apoi, din Corint, Pavel a plecat către răsărit, pentru a vizita sinagoga din Efes, în Asia Mică (FA 18:19).
- Din Efes, a plecat spre Cezareea, iar din Cezareea s-a dus să salute biserica-mamă din Ierusalim.

- După Ierusalim, s-a reîntors în Antiohia Siriei.
- A doua călătorie misionară a lui Pavel a durat mai bine de trei ani și a acoperit peste 3.200 km.
- În această călătorie, Pavel a întemeiat biserici în cel puțin șapte orașe importante și a deschis calea Evangheliei către Europa.

b. A treia călătorie misionară: biserica din Efes

- După o scurtă pauză, Pavel începe a treia călătorie misionară, tot din Antiohia Siriei.
- Călătoria se încheie la Ierusalim, unde Pavel este arestat și dat în grija conducătorilor romani.
- Ajutorul lui Pavel în cea de-a treia călătorie misionară a fost Timotei, care i s-a alăturat în cea de-a doua călătorie (vezi FA 16:1-3, Filipeni 2:19-22).
- Din Antiohia Siriei, Pavel a vizitat mai multe biserici din Siria și Cilicia (FA 19:22, 20:4), probabil și orașul său natal, Tars.
- Apoi, vizitează pentru a patra oară bisericile întemeiate în prima călătorie.
- Ajuns în Frigia, Pavel nu o ia spre nord, spre Troa, ci spre sud, spre Efes.
- Pavel a stat în Efes mai bine de trei ani, mai mult decât în oricare alt loc vizitat până atunci.
- Lucrarea din Efes a fost deosebit de importantă.
- Rezultatele lucrării din Efes au fost întemeierea bisericii din Efes și predicarea Evangheliei în toată Asia Mică (FA 19).
- Cele șapte biserici ale Asiei, menționate în Apocalipsa 19:10, au fost întemeiate direct sau indirect de Pavel.
- După încheierea lucrării din Efes, Pavel a plecat în Macedonia, vizitând bisericile din Filipi, Tesalonic, Berea, iar apoi pe cele din Grecia sau Ahaia.
- Apoi a plecat la Troa și în Asia Mică.
- Ajuns în Milet, lângă Efes, Pavel i-a chemat pe bătrânii bisericii din Efes, cărora le-a vorbit pentru ultima oară (vezi FA 20:6-12, 20: 17-36).
- De la Milet, Pavel a plecat spre Cezareea, iar apoi spre Ierusalim.
- În Ierusalim, Pavel a mers să se închine la Templu, a fost atacat de niște evrei, scăpat de soldații romani și apoi dus în garnizoană.
- Rezultatele celei de-a treia călătorii misionare au fost întemeierea bisericii din Efes și scrierea a două epistole importante: Epistola către romani, în care Pavel explică principiile Evangheliei și Epistola către galateni, adresată bisericilor întemeiate în prima călătorie misionară, unde învățătorii falși sau iudaizatorii începuseră să predice mântuirea prin faptele legii.

c. A patra călătorie misionară: Pavel ca prizonier

- După arestarea sa în Ierusalim, Pavel a fost prizonier mai bine de cinci ani: mai întâi la Ierusalim, apoi trei ani în Cezareea, apoi cel puțin doi ani la Roma (FA 27 și 28).
- Călătoria lui Pavel de la Cezareea la Roma poate fi considerată cea de-a patra călătorie misionară deoarece, chiar și în lanțuri, Pavel a rămas misionar.
- Cauza călătoriei a fost dorința lui Pavel de a fi judecat ca cetățean roman (FA 25:9-12).
- Pavel a fost însoțit de Luca și Aristarh (FA 27:2).

- Pavel a călătorit alături de alți condamnați care trebuia să ajungă la Roma (probabil pentru a fi folosiți ca gladiatori).
- În timpul călătoriei spre Roma, Pavel l-a predicat pe Cristos și este posibil ca toți de pe corabie să fie auzit Evanghelia.
- Știm că mulți dintre aceștia s-au convertit pe insula Malta, unde, după o furtună puternică, au rămas cu toții timp de trei luni (FA 28:7-11).
- În cele din urmă Pavel a ajuns la Roma, visul său de mulți ani (FA 28:16).
- La Roma, Pavel și-a așteptat procesul într-o casă închiriată sub pază.
- Ca de fiecare dată, Pavel a început să predice Evanghelia evreilor, însă nu după multă vreme și-a dat seama că foarte puțini dintre ei sunt gata s-o accepte.
- Prin urmare, Pavel și-a îndreptat atenția asupra neamurilor.
- Vreme de mai bine de doi ani, casa lui Pavel a fost o adevărată biserică, în care mulți au auzit despre Cristos.
- De fapt, se pare că mulți oameni s-au întors la Cristos în casa lui Pavel din Roma, precum și mulți din ostașii din garda pretoriană (FA 28:30, 31).
- Din Roma, Pavel a scris patru epistole: Epistola către efeseni, Epistola către filipeni, Epistola către coloseni și Epistola către Filimon.
- Se pare că Pavel a fost eliberat din nou iar el și-a continuat eforturile de predicare a Evangheliei.
- În Filimon 22 se pare că Pavel ar fi vrut să viziteze Colose și Milet.
- Dacă a ajuns lângă Efes, precis a vizitat orașul sau împrejurimile (vezi 2 Timotei 4:20).
- Apoi, a vizitat insula Creta, unde l-a lăsat pe Tit să se ocupe de biserici.
- După vizitarea Cretei, Pavel a plecat la Nicolope, unde tradiția spune că a fost arestat din nou, fiind trimis la Roma.
- Pavel a murit ca martir în anul 68 A.D.
- Înainte de a muri, se pare că a scris Prima epistolă către Timotei, Epistola către Tit și A doua epistolă către Timotei.

6. Prima persecuție imperială din timpul lui Nero

- În anul 64 A.D., o mare parte a Romei a fost mistuită de un incendiu de proporții.
- E posibil ca Nero să fi dat foc Romei, însă oricum oamenii au început să dea vina pe Nero.
- Pentru a scăpa de acuzații, Nero a dat vina pe creștini și a dezlănțuit o prigoană cumplită împotriva lor.
- În timpul acestei persecuții, au murit foarte mulți creștini printre care apostolul Petru, în anul 67 A.D., și apostolul Pavel, în anul 68 A.D.
- Pe locul unde au murit mii de creștini în timpul lui Nero se află acum Palatul Vaticanului, sediul Papei, și biserica San Pietro, cea mai mare construcție a creștinismului.

7. Literatura vremii

- Înaintea Conciliului de la Ierusalim, se pare că nici una dintre cărțile Noului Testament nu fusese scrisă.
- Prin urmare, biserica a fost nevoită să se bazeze pe mărturia apostolilor.

- Până în anul 68 A.D., însă, au fost scrise cele mai multe dintre cărțile Noului Testament, inclusive Evangheliile sinoptice (Matei, Marcu și Luca), epistolele lui Pavel, Iacov și Petru (cu toate că paternitatea lui 2 Petru a fost aprig disputată, ea fiind inclusă în canon la o dată foarte târzie).
- Epistola către evrei nu îi aparține lui Pavel, aceasta fiind scrisă probabil după moartea sa.

Întrebări de verificare:

1. Ce a făcut Pavel în a doua călătorie misionară?
2. Cum s-au încheiat călătoriile misionare ale lui Pavel?
3. Ce cărți biblice au fost scrise în această perioadă?

Bibliografie:

- Pelikan, Jaroslav, *The Christian Tradition: A History of the Development of Doctrine*, vol. 1: The Emergence of the Catholic Tradition (100-600), Chicago University Press, Chicago, 1975;
- Popovici, Euseviu, *Istoria bisericească universală și sta-tistica bisericească*, ediția a II-a, traducere de Atanasie Mironescu, vol. 1: de la întemeierea creștinismului până la victoria lui în Imperiul Roman, 1-312 d.Cr., cartea întâi: de la întemeierea bisericii până la dezbinarea din-tre partea ei de Răsărit și cea de Apus (1054), Tipogra-fia Cărților Bisericești, București, 1925;
- Schaff, Philip, *History of the Christian Church*, vol. 1: A-postolic Christianity, from the Birth of Christ to the Death of St. John, A.D. 1-100, 3rd edn. rev., Hendrick-son Publishers, 1996;

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 5
BISERICA APOSTOLICĂ, 30-100 A.D.
PARTEA 4. BISERICA UMBRELOR

Obiective:

1. Detalierea evenimentelor care au dus la căderea Ierusalimului în anul 70 d.Cr.
2. Cunoașterea celor mai importante persecuții împotriva creștinilor.
3. Identificarea celor mai însemnate dintre urmările persecuțiilor.

- de la moartea lui Pavel, 68 A.D.
- la moartea lui Ioan, 100 A.D.

1. Căderea Ierusalimului, 70 A.D.

- Biserica din această perioadă este numită “biserica umbrelor” din două motive:
  - o Apare din nou amenințarea persecuției și
  - o Cunoaștem foarte puține informații directe despre biserica din această perioadă
    - Faptele Apostolilor nu acoperă această perioadă
    - Nici un teolog al vremii nu a scris ceva care să ne ajute să înțelegem mai bine ce s-a întâmplat în această perioadă
    - Nu avem mărturii sau nu se cunosc mărturii ale colaboratorilor lui Pavel (Timotei, Apolo sau Tit), aceștia încetând să scrie, se pare, după moartea lui Pavel
    - Între 70-100 A.D. peste biserica s-a așezat un fel de vâl, iar când acesta s-a ridicat în cele din urmă în jurul anului 120 datorită primelor scrieri ale părinților apostolici, vedem o biserică diferită în multe privințe față de cea de până în anul 70 A.D.
- Căderea Ierusalimului în anul 70 A.D. a avut un impact deosebit asupra relațiilor dintre creștini și evrei.
- Dintre toate provinciile romane, cea mai nemulțumită era Iudeea.
- Datorită propriei interpretări a scrierilor profetice, evreii erau convinși că ei trebuie să conducă lumea
- Prin urmare, nu s-au supus de bună voie împăratului roman.
- Pe de altă parte, împărații romani nu au înțeles spiritul iudaic și au fost mult prea aspri cu evreii.
- În anul 66 A.D. evreii au pornit o revoltă împotriva romanilor.
- Răscoala a fost un eșec de la bun început din mai multe motive:
  - Cei mai mulți evrei nu erau pricepuți în arta războiului

- Iudeea era o provincie foarte mică în comparație cu alte provincii romane
- Evreii erau dezbinați în mai multe facțiuni rivale atât politice, cât și religioase, care se decimau reciproc ca și când ar fi luptat cu romanii
- Imperiul roman era alcătuit din peste 120.000.000 de oameni
- Armata regulată a romanilor avea peste 250.000 de soldați
- Vespasian, generalul roman, a început o amplă campanie împotriva evreilor mărșăluind spre Palestina.
- În timpul acestei campanii, Vespasian a fost nevoit să se întoarcă la Roma, unde a fost înscăunat împărat.
- Vespasian a lăsat comanda armatei din Palestina fiului său, Titus.
- După un asediu de uzură, Ierusalimul a căzut în cele din urmă mai mult din cauza foametei și a neînțelegerilor dintre evrei.
- Orașul a fost cucerit, jefuit și ras de pe fața pământului.
- Mii de evrei au fost uciși, alte mii au fost luați robi.
- Colosseum-ul din Roma a fost construit cu ajutorul sclavilor evrei, mulți dintre aceștia muncind până la ultima suflare.
- După o existență de peste 1300 de ani, statul evreu a fost desființat, fiind reînființat abia în 1948.
- Din câte se știe, în timpul asediului Ierusalimului și după au murit foarte puțini creștini (daca a murit vreunul)
- Se pare că creștinii au fugit din oraș înainte de începerea asediului și s-au refugiat la Pella, pe valea Iordanului.
- Creștinii au făcut acest lucru datorită faptului că așa au înțeles textul din Matei 24.
- Rezultatul căderii Ierusalimului a fost, din perspectiva bisericii, distrugerea relației dintre iudaism și creștinism.
- Până în anul 70 A.D. creștinii fuseseră considerați o sectă iudaică.
- De acum încolo, creștinismul și iudaismul erau două religii separate.
- Evreii creștini au rămas în Palestina vreme de două secole, după care creștinismul iudaic s-a stins.
- Unii dintre creștinii evrei au trecut de partea ebioniților, fiind considerați eretici atât de creștini, cât și de evrei.

2. A doua persecuție imperială (Domitian), 90 A.D.

- Persecuția a durat șase ani, între 90-96 A.D., și a fost declanșată de împăratul Domitian.
- Mii de creștini au fost uciși, mai ales în Roma și în Peninsula italică.
- Această persecuție nu a fost generală, ci doar locală, adică nu s-au înregistrat persecuții în restul imperiului (în această perioadă).
- Tot acum, apostolul Ioan, ultimul dintre ucenicii lui Cristos rămas în viață, a fost exilat pe insula Patmos din Marea Egee, unde a scris cartea Apocalipsa, ultima din Noul Testament.
- Se pare că Ioan a murit în jurul anului 100 A.D.

3. Încheierea Noului Testament

- În această perioadă au fost scrise ultimele cărți din Noul Testament:
  - Epistola către evrei
  - 2 Petru
  - 1, 2 și 3 Ioan
  - Evanghelia după Ioan
  - Epistola lui Iuda
  - Apocalipsa lui Ioan
- Aceste cărți au fost recunoscute ca inspirate și canonice mult mai târziu, după mai bine de trei sute de ani.

4. Starea bisericii

- În jurul anului 100 A.D., trecuseră mai bine de trei generații de la Înălțarea lui Isus la cer.
- Prin urmare, în Imperiul Roman existau familii care avuseseră legături cu biserica vreme de cel puțin trei generații.

a. Răspândire și statistică

- La șaptezeci de ani de la moartea lui Isus, biserica era răspândită pretutindeni în Imperiul Roman, de la Eufrat la Tibru și de la Marea Neagră în Africa de Nord.
- Unii sunt de părere că biserica ar fi ajuns până în Spania și chiar Insulele Britanice.
- Probabil numărul creștinilor ajunsese la câteva milioane.
- Într-o scrisoare adresată împăratului Traian în 112 A.D., Pliniu scria că templele păgâne din Asia Mică sunt părăsite iar creștinii pot fi întâlniți pretutindeni.
- Creștinii aparțineau tuturor claselor sociale, de la nobili până la sclavi (în acea vreme, sclavii erau mai numeroși decât oamenii liberi).
- În biserică, însă, sclavul erau tratat asemenea nobilului.
- Se întâmpla deseori ca episcopul să fie sclav iar stăpânul lui să se afle printre creștinii de rând.

b. Sistemul dogmatic

- Standardul credinței în întreaga biserică era învățătura lui Pavel din Epistola către romani.
- De asemenea, erau acceptate învățăturile lui Petru și ale lui Ioan.
- Tot în această perioadă au început să apară primele erezii, care fuseseră prezise de apostolic (vezi FA 20:29, 30; Coloseni 2:18-23; 1 Ioan 2:18, 19).

c. Instituțiile

i. Botezul

- Botezul era considerat în toate biserici un rit de inițiere.
- În jurul anului 120, conform scrierilor părinților apostolici, botezul ajunsese un obicei bisericesc.
- De asemenea, tot în această perioadă botezul ajunsese să fie considerat o modalitate de spălare a păcatelor, nu o confirmare a nașterii din nou.

ii. Ziua Domnului

- În biserica evreilor era ținut Sabatul.
- În biserica neamurilor era ținută Ziua Domnului, adică duminica.
- Înaintea de moartea lui Pavel, biserica se întâlnea la închinare în prima zi a săptămânii, adică duminica (vezi 1 Corinteni 16:2; FA 20:7; Apocalipsa 1:10).

iii. Cina Domnului

- Cina Domnului era oficiată în toate bisericile.
- La început, Cina Domnului era oficiată în case, asemenea Paștelui evreiesc (FA 2:46).
- În bisericile dintre neamuri, Cina Domnului a început să fie oficiată în cadrul slujbelor duhovnicești ale bisericii.
- Pentru oficierea Cinei Domnului, fiecare creștin aducea mâncare de acasă.
- Pavel critică biserica din Corint pentru folosirea greșită a Cinei Domnului (1 Corinteni 11:20-30).
- Cina Domnului era oficiată la slujbele duhovnicești mai mult pe ascuns decât în public din cauza persecuțiilor.
- În această perioadă, la Cina Domnului aveau voie să participe doar membrii bisericii deoarece Cina era considerată o „taină”.

iv. Duminica Paștelui

- În această perioadă Duminica Paștelui a fost considerată aniversarea învierii lui Cristos, Domnul bisericii, însă nu era sărbătorită ca atare în toate bisericile.

d. Slujitorii:

i. Apostolii

- Ultimul dintre apostoli a fost Ioan, care a murit la Efes în jurul anului 100 A.D.
- În jurul anului 120 A.D. scrierile vremii pomenesc despre „apostoli” care predicau în biserici, însă se pare că erau doar evangheliști deoarece bisericile erau îndemnate să-i găzduiască trei zile, nu mai mult.
- De asemenea, chiar dacă erau respectați, aceștia nu aveau autoritate apostolică iar bisericile știau acest lucru.

ii. Bătrânii sau episcopii

- Conform FA 20:17, 28, bătrânii (prezbiterii) și episcopii erau slujbe bisericesti similare (vezi și Filipeni 1:1, Tit 1:5, 7).
- Spre sfârșitul secolului I, în biserici a apărut tendința de a-i considera pe episcopi mai importanți decât ceilalți prezbiteri.

iii. Diaconii

- Diaconii sunt menționați în Filipeni 1:1, 1 Timotei 3:8-13, Romani 16:1.
- În Epistola către Romani se scrie despre Phoebe (Fivi) care era o femeie cu slujbă de diacon.

e. Închinarea

- Închinarea din bisericile creștine are la bază închinarea din sinagogile evreilor.
  - Erau citite texte din Vechiul Testament.

- Erau citite părți din epistolele unor apostolic (uneori era citită o întreagă epistolă).
- Se cântau Psalmi sau alte cântări bisericesti.
- Rugăciunile se pare că erau spontane, spre deosebire de cele din sinagogi.
- Membrii bisericii aveau voie să ia cuvântul în biserică; de asemenea, frații veniți în vizită.
- La sfârșitul slujbei duhovnicești, era luată (oficiată) Cina Domnului.

f. Starea spirituală

- Standardele morale erau ridicate, însă starea generală duhovnicească a bisericii era mai proastă decât în timpul vieții apostolilor.
- Cu toate acestea, biserica era puternică, făcea evanghelizare agresiv, creștea ca număr de membri și se răspândea pretutindeni în Imperiul Roman.

Întrebări de verificare:

1. Care sunt cele mai cunoscute dintre instituțiile bisericii din această perioadă?
2. Cum s-a răspândit biserica în această perioadă?
3. Care au fost evenimentele ce au dus la căderea Ierusalimului?

Bibliografie:

- McGrath, Alister E., *Historical Theology: An Introduction to the History of Christian Thought*, Blackwell, Oxford, 1998;
- Noll, Mark A., *Turning Points: Decisive Moments in the History of Christianity*, 1st edn., Baker Books and IVP, Grand Rapids and Leicester, 1998;
- Pelikan, Jaroslav, *The Christian Tradition: A History of the Development of Doctrine*, vol. 1: The Emergence of the Catholic Tradition (100-600), Chicago University Press, Chicago, 1975;

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 6

BISERICA PRIGONITĂ, 100-313 A.D.

PARTEA 1. CAUZELE ȘI ETAPELE PERSECUȚIILOR IMPERIALE

Obiective:

1. Cunoașterea cauzelor persecuțiilor imperiale.
  2. Cunoașterea celor mai importante dintre persecuțiile imperiale.
  3. Familiarizarea cu urmările persecuțiilor imperiale.
- de la moartea lui Ioan, 100 A.D.
  - la Edictul de la Mediolanum (Milano), 313 A.D.
  - Persecuțiile sunt unul dintre cei mai importanți factori din istoria bisericii în secolul al II-lea și al III-lea.
  - Aceste persecuții au fost declanșate de împărații romani.
  - Persecuțiile nu au fost continue ori permanente, însă durau câțiva ani la rând și se repetau la anumite intervale de timp.
  - De asemenea, persecuțiile au fost de cele mai multe ori de-a dreptul cumplite.
  - Persecuțiile s-au încheiat cu Edictul de la Mediolanum (Milano), emis de împăratul Constantin cel Mare în anul 313 A.D.
  - Cele mai multe persecuții au fost declanșate de unii dintre cei mai inteligenți și cultivați împărați romani.
  - De asemenea, unii dintre cei mai needucați împărați romani au fost blânzi sau chiar au domnit fără a declanșa prigoane împotriva creștinilor.

1. Cauzele persecuțiilor imperiale

- În principal, împărații romani au declanșat persecuții împotriva creștinilor deoarece erau preocupați de bunăstarea cetățenilor romani și de binele Imperiului.
  - a. Închinarea păgână și exclusivismul creștin**
  - Păgânismul accepta cu ușurință alți zei și alte forme de închinare.
  - În Imperiul Roman, numărul zeilor ajunsese la câteva mii, prin urmare apariția unui nou zeu (Dumnezeul creștinilor) nu era o problemă.
  - De obicei, în Imperiul Roman, cetățenii unei comunități ridicau un templu în cinstea zeilor cărora li se închinau negustorii, pentru ca și aceștia să aibă un loc de închinare al lor.

- De pildă, în orașul Pompei întâlnim un templu închinat zeiței Isis din mitologia egipteană, ridicat pentru a încuraja comerțul dintre Pompei și Egipt și pentru ca negustorii din Egipt să se simtă ca la ei acasă.
- Spre deosebire de universalismul păgân, creștinismul era mult mai exclusivist.
- Creștinii nu se închinau decât Dumnezeului lor și nu recunoșteau nici existența unor alți zei, nici închinarea înaintea lor.
- Unul dintre împărații romani a vrut să ridice o statuie a lui Cristos în Pantheonul din Roma.
- Creștinii însă au refuzat deoarece nu doreau ca Domnul lor, Cristos, să fie doar *unul* dintre ceilalți zei.

b. Închinarea la idoli

- Închinarea la idoli erau un aspect normal al vieții oricărui cetățean roman.
- Întruchipări sau statui ale zeilor puteau fi întâlnite în orice casă romană.
- Cu ocazia sărbătorilor, romanii aducea libații în cinstea zeilor.
- Creștinii nu luau parte la astfel de manifestări.
- Prin urmare, erau considerați necivilizați, lipsiți de educație și mizantropi.
- Mai mult, creștinii erau considerați ateii, deoarece nu aveau decât un singur Dumnezeu.
- De la această atitudine nefavorabilă până la persecuția propriu-zisă nu era decât un pas.

c. Închinarea înaintea împăratului

- Închinarea înaintea împăratului a devenit un test de loialitate pentru creștini.
- La loc de cinste în fiecare oraș se afla o statuie a împăratului aflat la putere.
- Tot aici se ardea tămâie în cinstea împăratului.
- Creștinii au refuzat să se închine înaintea împăratului; de fapt au refuzat să arunce câteva fărâme de tămâie pe altar.
- Creștinii se rugau și se închinau unul al împărat, Cristosul, fapt care i-a supărat atât pe cetățenii de rând, cât și pe unii dintre împărați.

d. Recunoașterea iudaismului

- La început, creștinii erau considerați o sectă iudaică.
- De fapt, nici evreii nu se închinau zeităților păgâne sau împăratului.
- Evreii se fereau să mănânce până și mâncarea jertfită idolilor.
- Cu toate acestea, iudaismul era o religie recunoscută în Imperiul Roman.
- Această relație dintre iudaism și creștinism i-a ferit pe creștini de probleme, cel puțin pentru o vreme.
- După căderea Ierusalimului însă, creștinii au rămas singuri, nu mai existau legi pentru a-i proteja, iar prigoanele nu au întârziat să apară.

e. Întâlnirile secrete ale creștinilor

- Deoarece nu se închinau în locuri publice, creștinii au început să trezească suspiciuni.
- De teama prigoanei, creștinii obișnuiau să se întâlnească la închinare fie noaptea târziu, fie dimineața devreme înainte de răsăritul soarelui.
- De asemenea, creștinii se întâlneau în peșteri sau catacombe, fapt care a generat o mulțime de zvonuri.

- De pildă, se spunea că creștinii iau parte la ritualuri criminale, licențioase sau chiar incestuoase.
- Autoritățile de la Roma nu priveau cu ochi buni astfel de întâlniri și nici oficierea Cinei Domnului, despre care se spunea că reprezintă o ocazie pentru creștini de a bea sângele celor uciși cu această ocazie.

f. Egalitatea în bisericile creștine

- Creștinii se purtau la fel cu toți oamenii, adică îi considerau pe toți egali.
- În biserică, toți erau la fel de importanți; de fapt, se întâmpla frecvent ca un sclav să fie episcop, iar stăpânul sclavului să fie membru de rând în aceeași biserică.
- Acest lucru, adică faptul că sclavii putea fi aleși episcopi, nu era pe placul aristocrației educate din Imperiu.
- Prin urmare, creștinii erau considerați oameni de rând, anarhiști și dușmani ai ordinii publice.

g. Interesele financiare

- Interesele financiare se numără și ele printre cauzele persecuțiilor.
- În FA 19, avem exemplul argintarului Dimitrie care a instigat la revoltă împotriva lui Pavel.
- Cei care aveau de pierdut de pe urma creștinilor erau preoții din templele păgâne, precum și cei care lucrau pe lângă acestea (sculptorii, artiștii și arhitecții).
- De asemenea, persecuțiile putea fi declanșate de oficialii și funcționarii romani care doreau averile unor creștini bogați.
- Era foarte ușor să strigi “Aruncați-i (pe creștini) la lei!”, fapt care se și întâmpla.

2. Etapele persecuțiilor imperiale

- În secolele al II-lea și al III-lea, adică până la Edictul de la Mediolanum, religia creștină a fost interzisă.
- Cu toate acestea, persecuțiile au fost sporadice, prin urmare creștinii era împiedicați rareori să se închine după bunul plac în adunările lor.
- Persecuțiile însă, chiar dacă erau sporadice, izbucneau dintr-o dată și erau extrem de dure.
- De obicei persecuțiile aveau două cauze: fie guvernatorii erau prea zeloși și puneau în practică edictele imperiale, fie anumiți creștini erau de neșămătat în mărturia lor publică, fapt care irita pe toată lumea.
- Primele persecuții din timpul lui Nero (66-68 A.D.) și Domițian (90-95 A.D.) au fost de scurtă durată, însă extrem de violente.
- Între 250 și 310 A.D., persecuțiile au început să fie sistematice și erau declanșate din dorința împăraților de a distruge biserica creștină.

a. De la Traian la Antoninus Pius, 98-161 A.D.

- În această perioadă creștinismul nu a fost recunoscut ca religie, însă persecuțiile nu au fost dintre cele mai violente.
- În timpul lui Nerva, Traian, Hadrian și Antoninus Pius, creștinii nu putea fi arestați fără motive temeinice și dovezi palpabile.

- De fapt, în acea vreme, creștinii erau în cea mai mare parte ignorați, acesta fiind spiritul veacului.
- Însă atunci când un creștin era denunțat și refuza să se dezică de religia lui, era condamnat la moarte și executat.
- Martiri din această perioadă:
  - Simeon (Marcu 6:3), succesorul lui Iacov la conducerea bisericii din Ierusalim, a fost executat în anul 107 A.D.
  - Ignațiu, episcopul bisericii din Antiohia Siriei, și-a dorit foarte mult să moară ca martir; în drum spre Roma, a scris multe epistole bisericilor sperând că va muri ca martir și va avea parte de slavă deoarece va muri pentru Cristos; Ignațiu a fost aruncat la fiare în anul 108 sau 110 A.D.
- Chiar dacă în această perioadă persecuția nu a fost extrem de violentă, numărul martirilor nu a fost deloc de ignorat.

b. Marcus Aurelius, 161-180 A.D.

- Marcus Aurelius a fost unul dintre cei mai educați împărați romani și un filozof recunoscut.
- Chiar dacă a fost un om bun și drept, Marcus Aurelius s-a dovedit a fi unul dintre cei mai aprigi prigonitori ai creștinilor.
- De fapt, dorința lui a fost să restaureze simplitatea vieții tuturor cetățenilor, însă aceasta se baza pe religia păgână tradițională a Romei.
- După părerea lui Marcus Aurelius, creștinii erau un pericol în calea realizării acestui deziderat deoarece inventaseră o nouă religie, aflată în conflict cu religia păgână tradițională.
- În vremea lui, creștinii erau aruncați la fiare sau decapitați.
- Martiri din această perioadă:
  - Policarp din Smirna, episcopul bisericii din Smirna, a murit în anul 155 A.D.; dus înaintea guvernatorului care i-a cerut să se lepede de Cristos, Policarp i-ar fi spus: “L-am slujit optzeci de ani și nu mi-a făcut decât bine; cum l-aș putea blestema acum pe Domnul și Mântuitorul meu?”; Policarp a fost ars pe rug.
  - Iustin Martirul, filozof și teolog creștin, un adevărat apologet al creștinismului; Iustin a scris multe cărți care ne ajută să înțelgem mai bine situația bisericii din secolul al II-lea; a murit la Roma în 166 A.D.

c. Septimius Severus, 193-211 A.D.

- După moartea lui Marcus Aurelius în 180 A.D. a urmat o perioadă de confuzie, caracterizată de domnia unor împărați slabi și mult prea preocupați de propria avere pentru a acorda vreo atenție creștinilor.
- După ce a preluat conducerea imperiului, Septimius Severus a declașat o persecuție extrem de crudă.
- Septimius a vrut și el să restaureze vechiul stil de viață roman, bazat pe religiile păgâne.
- Prigoana din timpul lui Septimius a durat între 202-211 A.D. și a fost extrem de violentă în Egipt și Africa de Nord.
- Martiri din această perioadă:

- Leonida, tatăl lui Origen din Alexandria, a fost decapitat.
- Perpetua, o aristocrată romană, și sclava ei, Felicitas, au fost ucise de fiare în 203 A.D.
- Prigoana declanșată de Septimius a fost atât de cumplită încât mulți teologi creștini l-au considerat Anticristul.

d. Decius, 249-251 A.D.

- În următorii 40 de ani, împărații romani s-au succedat rapid, prin urmare biserica creștină a fost lăsată în pace.
- Împăratul Cracalla (211-217) a acordat cetățenie tuturor oamenilor din Imperiu cu excepția sclavilor.
- Prin urmare, creștinii nu mai putea fi răstigniți sau aruncați la fiare decât dacă erau sclavi.
- Situația s-a schimbat odată cu urcarea pe tron a lui Decius în anul 249 A.D.
- Deși a domnit doar doi ani, adică până în 251 A.D., Decius a reușit să declanșeze una dintre cele mai violente persecuții împotriva creștinilor.

e. Valerian, 253-260 A.D.

- După moartea lui Decius, au urmat aproape 50 de ani de liniște relativă, întreruptă de persecuții sporadice.
- În timpul lui Valerian a murit Ciprian, episcopul bisericii din Cartagina și renumit teolog creștin (*extra ecclesiam nulla salus*).
- Tot în această perioadă a murit Sextus, episcopul bisericii din Roma.

f. Dioclețian, 284-305 A.D. și Galerius, 305-311 A.D.

- Dioclețian a declanșat cea mai sistematică și mai violentă persecuție împotriva creștinilor.
- Persecuția lui Dioclețian a durat șapte ani, între 303 și 310 A.D.
- Dioclețian a emis mai multe edicte:
  - Arderea Bibliilor
  - Dărâmarea bisericilor
  - Retragerea cetățeniei tuturor celor care nu renunță la religia creștină
  - Pierderea protecției legale a tuturor celor care nu renunță la religia creștină
- În unele locuri, creștinii erau adunați în biserică după care aceasta era incendiată.
- Se spune că Dioclețian ar fi ridicat un altar în cinstea “eradicării superstiției creștine”.
- În ciuda acestui fapt, după 70 de ani, creștinismul devenea religia oficială a Imperiului Roman prin promulgarea Edictului de la Milano.
- Dioclețian a transformat mulți creștini în sclavi, pe care i-a folosit la construirea așa-numitelor “Băi ale lui Dioclețian”.
- După 1.200 de ani, Michelangelo a transformat o parte din “Băile lui Dioclețian” în Biserica Santa Maria degli Angeli, sfințită în 1561 și folosită până în zilele noastre.

g. Edictul de la Mediolanum (Milano), 313 A.D.

- Edictul a fost promulgat de Constantin cel Mare, pe atunci neconvertit.

- Edictul recunoștea creștinismul ca religie legală, închinarea creștină era acceptată ca fiind legitimă iar persecuțiile au încetat pentru totdeauna în Imperiul Roman.

Întrebări de verificare:

1. Ce s-a petrecut în timpul persecuției inițiate de Domițian?
2. Ce rol a jucat Dioclețian în declanșarea persecuției din timpul său?
3. Ce prevede Edictul de la Mediolanum?

Bibliografie:

- Baker, Robert Andrew, John M. Lander, *A Summary of Christian History*, Broadman and Holman Publisher, 2005;
- Bales, James D., *Saul: From Persecutor to Persecuted*, Lambert Book House, 1975;
- Ballard, Henry Wayne, *A Journey of Faith: An Introduction to Christianity*, Mercer University Press, 2002;

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 7

BISERICA PRIGONITĂ, 100-313 A.D.

PARTEA 2. FORMAREA CANONULUI NOULUI TESTAMENT, DEZVOLTAREA ORGANIZĂRII BISERICEȘTI ȘI DEZVOLTAREA DOCTRINEI

Obiective:

1. Cunoașterea modului în care s-a format canonul Noului Testament.
  2. Cunoașterea dezvoltării modului în care s-a organizat biserica în această perioadă.
  3. Identificarea elementelor cruciale ale dezvoltării dogmatice în această perioadă.
- În ciuda persecuțiilor, biserica a continuat să crească concentrându-se mai cu seamă asupra dezvoltării organizatorice și dogmatice.

1. Formarea Canonului Noului Testament

- Scrierea cărților Noului Testament s-a încheiat la sfârșitul secolului I A.D.
- Recunoașterea autorității divine a acestor cărți pentru viața bisericească precum și pentru viața individuală a fiecărui creștin în parte a venit, însă, mult mai târziu.
- Nu toate cărțile Noului Testament au fost acceptate pretutindeni ca fiind inspirate direct de Dumnezeu.
- De pildă, anumite cărți din Noul Testament precum Evrei, Iacov, 2 Petru și Apocalipsa au fost acceptate cu precădere în Răsărit, fiind respinse multă vreme de bisericile occidentale.
- De asemenea, multe alte cărți aflate în circulație în biserici au fost acceptate cu având autoritate pentru biserică deși nu erau considerate inspirate întru totul de Dumnezeu; printre acestea se numără *Păstorul* lui Hermas, *Epistola către Barnaba*, *Învățăturile celor doisprezece apostoli*, *Apocalipsa lui Petru*.
- Cărțile Noului Testament și-au câștigat statutul de autoritate divină de-a lungul unui proces îndelungat pe când celelalte au ieșit din uzul current al bisericii.
- Trebuie spus că biserica nu a stabilit, adică nu a ales cărțile care aparțin canonului Noului Testament, ci a recunoscut autoritatea acestor cărți.
- Cărțile Sfintei Scripturi au autoritate în ele însele fiind inspirate direct de Dumnezeu, indiferent dacă biserica recunoaște sau nu acest lucru.
- Nu se poate oferi o dată precisă în privința recunoașterii oficiale a autorității divine a cărților Noului Testament, însă cu siguranță aceasta nu a avut loc înainte de anul 300 A.D., adică înainte de începutul secolului al IV-lea.

2. Dezvoltarea organizării bisericești

- În timpul vieții lor, apostolii au fost considerați oameni inspirați de Dumnezeu, părtași ai vieții lui Cristos, prin urmare se bucurau de un respect unanim în biserică.
- Prin urmare, în prima parte a istoriei bisericii, aceasta a fost condusă de apostoli.
- Când Luca scria cartea Faptele Apostolilor iar Pavel se adresa filipenilor și lui Timotei, titlurile “episcop” și “bătrân” ori “prezbiter” erau folosite pentru a desemna una și aceeași slujbă bisericească.
- Șaizeci de ani mai târziu, după 120 A.D., observăm că liderii incontestabili ai bisericii erau episcopii, prezbiterii și diaconii aflându-se sub autoritatea acestora.
- În jurul anului 50 A.D., Conciliul de la Ierusalim era alcătuit din “apostoli și bătrâni”, aceștia fiind vocea bisericii, clerici și laici.
- După anul 150 A.D., adică în plină perioadă a persecuțiilor, conciliile erau organizate și desfășurate doar cu ajutorul episcopilor.
- Episcopatul a devenit forma de conducere bisericească a întregii biserici.
- Nu se știe precis cum s-a ajuns la această formă de conducere bisericească prin intermediul episcopilor, însă putem identifica cel puțin câteva dintre cauzele care au dus la conturarea ei.

a. Pierderea autorității apostolice

- După moartea apostolilor, nu s-au găsit oameni care să se bucure de aceeași recunoaștere universală din partea tuturor bisericilor.
- La mai bine de șaizeci de ani de la moartea lor, istoria bisericii este extrem de confuză; de fapt, nu se cunosc date despre această perioadă de tranziție între perioada apostolilor și perioada primilor părinți ai bisericii de după apostoli.
- Cu siguranță că biserica a avut numai de câștigat de pe urma unor oameni precum Timotei, Tit sau Apolo, însă nu cunoaștem date istorice concrete despre biserica din această perioadă și despre ce anume s-a întâmplat în timpul vieții lor.
- După o generație, însă, apar nume noi în biserică iar istoria începe să se limpezească din nou.

b. Creșterea și răspândirea bisericii

- Creșterea și răspândirea bisericii au făcut din organizarea bisericească o necesitate.
- De fapt, organizarea bisericească a devenit o necesitate încă din timpul vieții apostolilor deoarece în bisericile care putea fi vizitate frecvent de apostolic nu era nevoie de mulți slujitori duhovnicești; în celelalte, însă, era nevoie de o organizare mai amplă.
- În această ultimă categorie intră bisericile din India, Persia, Italia, Spania și Insulele Britanice.

c. Persecuțiile imperiale

- Persecuțiile au apropiat bisericile accentuând tendința spre unitate și acord în privința conducerii bisericești.
- Ori de câte ori izbucnea o persecuție, biserica avea nevoie de conducători hotărâți, gata să înfrunte pericolele iminente.

- Prin urmare, dacă unii episcopi s-au dovedit eficienți în timpul prigoanelor iar acestea s-au înmulțit, bisericile au crezut de cuviință că e mai bine să fie conduse de un singur om, adică episcopul, decât de mai mulți, adică prezbiterii.
- De fapt, episcopatul ca formă de conducere bisericească a fost puternic favorizată de persecuții.

d. Apariția sectelor și ereziilor

- Apariția ereziilor a obligat biserica să-și clarifice propriile doctrine; prin urmare, din această perspectivă, sectele și ereziile n-au fost tocmai un lucru rău.
- Ereziile, însă, s-au dovedit de multe ori extrem de influente, prin urmare bisericile s-au văzut nevoite să ia măsuri urgente împotriva lor.
- De cele mai multe ori, aceste măsuri se limitau la convocarea unor concilii (locale sau ecumenice) înc are erau discutate iar apoi combătute învățăturile eretice și cei care le promovau.

e. Analogia guvernării imperiale

- Din punct de vedere politic, biserica n-a apărut într-un context democratic, în care lumea își putea alege conducătorii.
- Creștinismul a apărut în Imperiul Roman, condus cu autoritate despotică de un singur om, adică de împărat.
- Acest model a fost preluat de biserică deoarece momentele de criză din secolele al II-lea și al III-lea au dus la necesitatea alegerii unor conducători capabili să conducă biserică într-o manieră autoritară; aceștia s-au dovedit a fi episcopii.
- Fiind obișnuite cu conducerea autocrată a imperiului, bisericile au adoptat rapid autoritatea episcopilor.
- E important să atragem atenția că în secolele al II-lea și al III-lea nici un episcop nu a pretins jurisdicție deplină asupra tuturor bisericilor.
- Fiecare episcop avea autoritate asupra celei mai importante biserici dintr-o regiune, precum și bisericilor aflate în grija acesteia.

3. Dezvoltarea doctrinei și școlile teologice

- În ciuda persecuțiilor și a ereziilor, biserica a început, de fapt a fost obligată, să-și formuleze credința sub formă de doctrine sau dogme (învățăături).
- În perioada apostolilor, credința era preponderent o trăsătură a inimii, o supunere voită față de Cristos Domnul și Împăratul, o viață trăită potrivit exemplului oferit de Cristos și conformă Duhului Sfânt din ființa fiecărui credincios.
- După moartea apostolilor și sub presiunea gândirii seculare – în special a gândirii și filozofiei grecești și romane – credința creștine s-a transformat dintr-o credință a inimii într-o credință a minții, deși aspectul lăuntric ori sentimental nu s-a stins.
- Credința creștină presupunea credința într-un system dogmatic coerent și precis.
- Prin urmare, biserica a început să aprecieze în primul rând, însă nu exclusiv, credința în anumite doctrine, abia apoi calitatea vieții lăuntrice.
- Aceasta nu înseamnă că viața lăuntrică era lipsită de importanță, ci pur și simplu că pe primul loc era acceptarea anumitor dogme fundamentale.
- Standardul vieții creștine era în continuare unul ridicat, însă acceptarea doctrinelor era prioritară.

- De asemenea, locuirea Duhului Sfânt în cel credincios era absolut necesară însă trebuia corelată cu credința dogmatică.
- În această perioadă au început să apară crezurile, primele forme concise ale dogmatizării credinței.
- Crezurile erau mărturisi de credință, de obicei, extrem de concise, despre credința în Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, despre mântuire și biserică.
- Din punct de vedere dogmatic, au apărut trei școli de teologie, fiecare având o perspectivă proprie asupra credinței creștine.
- Aceste școli au fost înființate pentru a da învățătură dogmatică celor proveniți din familii păgâne, care aveau nevoie de instruire teologică.
- Nu după multă vreme, însă, aceste școli teologice s-au transformat în adevărate centre de cercetare teologică, implicându-se activ în dialogul cu filozofia și cultura păgână, respectiv filozofia greacă și romană.

a. Școala din Alexandria

- Școala din Alexandria a fost înființată în anul 180 A.D. de către Pantaenus, un fost filozof stoic.
- Pantaenus a fost urmat de Chiril din Alexandria (150-215 A.D.) care a apărut învățătura și dogmele creștine împotriva filozofiei păgâne.
- Cel mai cunoscut reprezentat al Școlii din Alexandria este Origen (185-254 A.D.), erudit teolog și predicator, un spirit enciclopedic și un intelectual recunoscut.
- Școala din Alexandria a fost influențată de filozofia lui Platon.

b. Școala din Asia Mică

- Școala din Asia Mică nu avea un centru teologic stabil, însă cu timpul Antiohia a devenit cel mai important oraș reprezentativ pentru această școală.
- De fapt, Școala din Asia Mică a devenit Școala din Antiohia.
- Școala din Antiohia a fost influențată de filozofia lui Aristotel.
- Unul dintre cei mai cunoscuți reprezentanți ai ei a fost Irineu care, spre sfârșitul vieții, a plecat în Galia, unde a devenit episcop de Lyon și a murit ca martir în anul 200 A.D.

c. Școala din Africa de Nord

- Școala din Africa de Nord avea sediul în Cartagina.
- Această școală a influențat cel mai mult teologia europeană.
- Cei mai cunoscuți reprezentanți ai ei sunt Tertullian (160-220 A.D.), considerat părintele teologiei latine, și Ciprian, reputatul teolog și episcop care a murit din cauza persecuției lui Decius; Ciprian a murit, se pare, în timpul lui Valerian.
- Scrierile acestor teologi aparținând tuturor școlilor catehetice sunt sursa primară a cunoașterii noastre despre viața și doctrinele bisericii din secolele al II-lea și al III-lea.
- De asemenea, tot din scrierile lor aflăm nenumărate informații despre relația dintre biserică și lume, mai cu seamă în perioada persecuțiilor imperiale.

ATENȚIE: în Săptămâna 8 (noiembrie) veți avea o Temă de control din biserica apostolică și biserica prigonită.

Întrebări de verificare:

1. Cum s-a format Noul Testament?
2. Ce cărți au fost incluse mai greu în Noul Testament?
3. Care sunt școlile teologice din această perioadă?

Bibliografie:

Canfield, Leon Hardy, *The Early Persecutions of the Christians*, Lawbook Exchange Ltd., 2005;

Capaldi, Nicholas, *Business and Religion: A Clash of Civilizations*, M&M Scrivener Press, Salem, 2005;

Carrington, Philip, *The Early Christian Church*, Cambridge University Press, Cambridge, 1957;

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 8

BISERICA PRIGONITĂ, 100-313 A.D.

PARTEA 3. APARIȚIA SECTELOR ȘI EREZIILOR ȘI STAREA BISERICII

Obiective:

1. Cunoașterea celor mai importante secte și erezii.
2. Diferențierea dogmatică între diferitele secte și erezii.
3. Cunoașterea urmărilor pe care le-au avut sectele și ereziile asupra bisericii.

1. Apariția sectelor și ereziilor

- Cristalizarea doctrinei creștine a fost însoțită de apariția sectelor și ereziilor.
- Acestea însă au obligat biserica să-și gândească mult mai bine doctrinele; prin urmare, din acest punct de vedere, ereziile s-au dovedit o realitate benefică pentru biserică în ciuda nenumăratelor probleme cauzate tuturor bisericilor locale.
- Câtă vreme biserica a fost alcătuită din evrei și condusă de evrei, dar și după ce s-a răspândit printre neamuri însă era condusă tot de evrei – de pildă, Petru și Pavel – tendințele spre o dogmatizare abstractă și speculativă au fost minime.
- Odată cu dezvoltarea bisericilor grecești din Asia Mică, învățăturile creștine au început să fie afectate de gândirea greacă, esențialmente speculativă.
- Confruntarea dintre dogmatica creștină și filozofia greacă nu a fost un fenomen nefericit în sine, însă problema cea mai mare a bisericilor a fost că învățăturile creștine erau modificate, nu doar explicate cu ajutorul filozofiei grecești.
- Prin urmare, creștinii din secolele al II-lea și al III-lea au avut de înfruntat nu numai persecuțiile, ci și învățăturile eretice care au început să se dezvolte în biserici.

a. Gnosticii

- Termenul “Gnostic” provine de la grecescul *gnosis*, care înseamnă “cunoaștere”.
- Filozofia gnostică e greu de definit din cauza faptului că învățăturile gnostice erau dintre cele mai felurite iar comunitățile gnostice erau răspândite în diferite contexte culturale, care făcea și mai dificilă interpretarea învățăturilor lor.
- Se pare că primele învățături gnostice au apărut în Asia Mică în urma pătrunderii creștinismului în această zonă.
- Gnosticii credeau că există un Dumnezeu suprem, care dă naștere mai multor zei inferiori, unii buni, alții răi.
- Lumea a fost creată de acești zei buni și răi, prin urmare, lumea este afectată de rău.

- Alți gnostici erau de părere că există doi dumnezei, unul bun și altul rău.
- Dumnezeu cel rău a creat lumea și este Dumnezeul Vechiului Testament iar Dumnezeul cel bun a mântuit lumea și este Dumnezeul Noului Testament.
- Pentru că lumea a fost creată de un Dumnezeu rău, este esențialmente rea.
- Cristos este doar una din aceste zeități inferioare, însă are natură divină.
- Gnosticii interpretau alegoric Sfintele Scripturi, prin urmare fiecare text din Biblie putea spune absolut ceea ce doreau ei.
- Comunitățile și filozofia gnostică au fost influente cu precădere în secolul al II-lea.

b. Ebioniții

- “Ebionit” înseamnă “sărac”.
- Ebioniții erau creștini evrei care susțineau că legile și obiceiurile evreiești trebuie ținute neaparat pentru dobândirea mântuirii.
- Aceștia respingeau scrierile apostolului Pavel, deoarece Pavel propovăduia că și neamurile pot veni la Cristos și pot fi mântuite prin credința în Cristos.
- Ebioniții respingeau divinitatea lui Cristos și nașterea sa din fecioară, susțineau că Pavel este apostat și citeau doar Evanghelia după Matei.
- O grupare ebionită, așa-numiții ebioniți gnostici, respingeau dualismul gnostic dintre existența unui Dumnezeu bun și a unui Dumnezeu rău.
- Ebioniții erau considerați eretici atât de evrei, cât și de creștinii dintre neamuri care, după căderea Ierusalimului în anul 70 A.D., au devenit majoritari în biserici.

c. Maniheii

- Maniheii erau o sectă de origine persană, după numele întemeietorului lor, Mani, care era persan și a fost executat de guvernul persan în anul 276 A.D.
- Maniheismul era o religie dualistă, caracterizată de zoroastrism, folclor babilonian, etică budistă și câteva elemente creștine.
- Maniheii credeau că în univers există două împărății: o împărăție a luminii și una a întunericului, fiecare dintre ele luptându-se pentru a domina întregul univers și ființele umane.
- Ei nu credeau în persoana istorică a lui Isus, însă erau de acord că există un “Cristos al cerurilor”.
- Maniheii practicau asceza și respingeau căsătoria.
- Au fost persecutați atât de păgâni, cât și de împărații creștini.
- Augustin, unul dintre cei mai importanți teologi ai bisericii creștine, a fost manihai înainte de convertirea la creștinism.

d. Montaniștii

- Mișcarea montanistă a fost întemeiată de Montanus în secolul al III-lea.
- Chiar dacă nu propovăduiau învățături atât de radicale ca gnosticii, ebioniții și maniheii, montaniștii au fost condamnați ca eretici de către biserică.
- De fapt, montaniștii doreau o reîntoarcere la simplitatea primilor creștini și credeau în preoția tuturor credincioșilor adevărați.
- De asemenea, doreau implementarea unei discipline bisericesti stricte.

- Problema lor a fost că insistau prea mult asupra darurilor profetice; în bisericile montaniste, existau o mulțime de prooroci și proorocițe, care susțineau că au tot felul de revelații speciale din partea Duhului Sfânt.
- Montaniștii nu susțineau că vorbesc în numele Domnului, ci că sunt posedați de Duhul lui Dumnezeu; prin urmare Montanus nu spunea: “Așa vorbește Domnul”, ci “Eu sunt Tatăl, Cuvântul și Paracletul” sau “Eu sunt Dumnezeu cel atotputernic”.
- Profețiile erau însoțite de tot felul de manifestări ecstatice, caracterizate de un comportament nebunesc (cel puțin după părerea unor martori oculari).
- Montanus era secondat în permanență de două proorocițe, Maximilla și Priscilla.
- Tertullian, întemeitorul teologiei latine sau occidentale, a trecut de partea montaniștilor spre sfârșitul vieții.

Considerații generale despre secte și erezii

- Chiar dacă au fost influente în anumite perioade din istoria bisericii, sectele mai sus menționate nu au lăsat multe scrieri.
- Prin urmare, cunoaștem informații despre respectivele secte sau despre învățăturile lor mai cu seamă din scrierile celor care le-au combătut.

2. Starea bisericii

- După confruntarea cu persecuțiile și ereziile prezentate mai sus, biserica a fost caracterizată de câteva aspecte fundamentale:

a. Biserica purificată

- Cei care au părăsit biserica din cauza persecuțiilor au fost reprimiți cu greu printre ceilalți creștini.
- Neprimirea sau reprimirea așa-numiților “apostați” au declanșat o serie de controverse în biserică între cei care erau de acord cu reprimirea apostatilor și cei care nu erau de acord cu reprimirea lor.
- Astfel, schisma donatistă a produs mari probleme în secolul al IV-lea.
- Donatiștii erau de părere că cei care fugiseră din biserică în timpul persecuțiilor nu trebuie reprimiți în biserică.
- Donatiștii au fost aspru criticați de Augustin.

b. Unitatea dogmatică

- Din cauza ereziilor, biserica a fost nevoită să strângă rândurile și să promoveze o doctrină unitară.
- Chiar dacă bisericile locale erau numeroase iar numărul creștinilor se afla în creștere, credința creștină era una singură în ciuda diferențelor de interpretare a unor doctrine.
- În ciuda ereziilor promovate în secolele al II-lea și al III-lea, credința creștină a reușit să se impună.
- De fapt, controversele dogmatice și lupta doctrinară împotriva ereziilor nu au făcut decât să scoată la iveală adevărul credinței creștine.

c. Organizarea bisericii

- Biserica a început să-și consolideze modul de organizare.

- Episcopul era probabil cea mai importantă slujbă bisericească.
- De asemenea, în anumite zone existau arhiepiscopi care supravegheau lucrarea pastorală și dogmatică a mai multor episcopi.
- Biserica era organizată în diocenze supravegheate de episcopi.
- Spre deosebire de Imperiul Roman aflat în declin în secolele al II-lea și al III-lea, biserica se afla în plină ascensiune.
- De fapt, teologii creștini au început să compare biserica creștină cu o armată disciplinată, unită, aflată sub o conducere fermă și hotărâtă să meargă până la capăt.
- Prin urmare, biserica era deseori descrisă ca *ecclesia militans*, “biserica militantă”.

d. Dezvoltarea bisericii

- În ciuda persecuțiilor și ereziilor, biserica a continuat să crească.
- După încetarea persecuțiilor, biserica era suficient de numeroasă și de puternică pentru a putea fi socotită una dintre cele mai influente instituții din imperiu.
- Catacombele au scos la iveală numeroase dovezi în sprijinul ideii că numărul creștinilor se afla în creștere în secolul al IV-lea.
- În catacombe au fost descoperite o mulțime de locuri în care creștinii se ascundeau de persecutori, locuri de întâlnire și închinare, numeroase morminte pline de simboluri creștine.

Întrebări de verificare:

1. Cine sunt gnosticii?
2. Cine sunt maniheii?
3. Cine sunt montaniștii?

Bibliografie:

- Carroll, Harry J., *The Development of Civilization: A Documentary History of Politics, Society, Thought*, Scott and Foresman, 1969;
- Carroll, James, *Constantine's Sword: The Church and the Jews—A History*, Houghton Mifflin Books, 2002;
- Chadwick, Henry, “The Early Christian Community”, in John McManners (ed.), *The Oxford Illustrated History of Christianity*, Oxford University Press, Oxford and New York, 1995;

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 9

BISERICA IMPERIALĂ, 313-476 A.D.

PARTEA 1. VICTORIA CREȘTINISMULUI

Obiective:

1. Cunoașterea activităților lui Constantin cel Mare.
  2. Familiarizarea cu cele mai importante consecințe benefice ale victoriei creștinismului asupra statului.
  3. Familiarizarea cu cele mai importante consecințe nefaste ale victoriei creștinismului asupra statului.
- Odată cu intrarea în secolul al IV-lea, vremurile începeau să se schimbe pentru biserică.
  - În anul 305 A.D., Dioclețian a abdicat.
  - În acea vreme, însă, creștinismul era interzis, mărturisirea credinței creștine era pedepsită cu torturi și execuții iar statul era obligat prin lege să ia măsurile de rigoare împotriva oricărui creștin.
  - După mai puțin de optzeci de ani, adică în 380 A.D., creștinismul a devenit singura religie oficială a Imperiului Roman.
  - Tot atunci, împăratul, care era creștin, deținea autoritatea supremă în biserică alături de un consiliu imperial alcătuit tot din creștini.
  - Prin urmare, biserica a trecut aproape peste noapte din amfiteatrele romane, unde era sfâșiată de lei, pe scaunul împărătesc al lumii, cel puțin a celei cunoscute până atunci.

1. Constantin, primul împărat creștin, 312-337 A.D.

- După abdicarea lui Dioclețian în 305 A.D., cei patru pretendenți la tronul imperial au început campanii militare unul împotriva celuilalt.
- Cei mai puternici rivali erau Maxentius și Constantin, care s-au luptat la Podul Milvian (Pons Milvius sau Podul Vulturului), la cincisprezece kilometri de Roman.
- Maxentius era tipul romanului clasic, dornic să restaureze vechiul mod de viață roman, întemeiat pe religia păgână pluralistă, în timp ce Constantin, deși nu se convertise încă, avea o atitudine favorabilă creștinilor.
- Se spune că înainte de bătălia cu Maxentius de la Pons Milvius din 312 A.D., Constantin ar fi văzut semnul crucii însoțit de cuvintele "Hoc signo vinces" ("cu acest semn vei învinge").
- Constantin a dat ordin ca semnul crucii să fie imprimat pe stindardul armatei sale și a câștigat confruntarea cu Maxentius, care s-a înecat în Tibru.

- Nu după multă vreme, în 313 A.D., Constantin emite faimosul Edict de Toleranță de la Milano (Mediolanum), prin care a ordonat încetarea imediat și permanentă a persecuțiilor împotriva creștinilor.
- Constantin a condus Imperiul Roman alături de Licinius până în 323 A.D., când a rămas singurul împărat al imperiului.
- Se pare, însă, că împăratul Constantin nu era unul dintre cei mai desăvârșiți creștini.
- Din câte se știe, avea un caracter imprezvizibil, era de multe ori crud și manifesta înclinații despotice.
- Cu toate acestea, se spune că ar fi fost preocupat de rezolvarea corectă a problemelor imperiale.
- De asemenea, se spunea că în acea vreme “realitatea creștinismului său personal era mai bună decât calitatea acestuia.”
- Constantin a acceptat să fie botezat doar înainte de a muri deoarece, în acea vreme, se credea că botezul iartă toate păcatele comise până atunci.
- Dacă n-a fost un mare creștin, Constantin a fost totuși un politician abil deoarece a reușit să-și dea seama că imperiul va avea de câștigat de pe urma acceptării oficiale a creștinismului ca religie recunoscută legal.

2. Efectele benefice asupra bisericii

- Datorită schimbării rapide a statutului credinței creștine dintr-o religie persecutată într-una favorizată, efectele acesteia au fost dintre cele mai variate.
- În continuare, vom enumera câteva din efectele benefice asupra bisericii.

a. Încetarea persecuțiilor

- Persecuțiile împotriva creștinilor au încetat definitiv.
- Până atunci, vreme de mai bine de două sute de ani, creștinii nu avuseseră nici o garanție că vor putea trăi în liniște.
- De fapt, de multe ori, mai cu seamă în timpul persecuțiilor severe, viața creștinilor era permanent în pericol.
- După anul 313 A.D. până la căderea Romei în 476 A.D., persecuțiile nu numai că au fost interzise, însă chiar au încetat.

b. Restaurarea bisericilor

- Clădirile bisericilor au fost restaurate și deschise din nou.
- În perioada apostolică, adică în primii ani după moartea apostolilor, creștinii se întâlneau în case particulare sau chiar în clădiri închiriate.
- Apoi, în perioada următoare, când nu erau amenințați de persecuții, creștinii își construiau clădiri pe care le foloseau exclusiv pentru închinare.
- În timpul ultimei persecuții din timpul lui Dioclețian, multe dintre biserici au fost dărâmate iar altele închise.
- Acum, după că zăcuseră în paragină ani la rând, bisericile erau în sfârșit deschise, reclădite sau chiar reconstruite.
- Mai mult, bisericile au început să fie clădite din nou cu ajutorul statului sau a conducerii orașelor.
- Creștinii aveau voie să-și construiască biserici, prin urmare au început să apară tot mai multe clădiri destinate închinării duhovnicești.

- Bisericile erau construite după modelul tribunalelor romane: aveau formă dreptunghiulară, erau împărțite în mai multe zone despărțite de rânduri și stâlpi iar la unul dintre capete exista o zonă semi-circulară destinată clericilor.
- Constantin a dat tonul construirii multor biserici deoarece el însuși a ordonat construirea mai multor biserici în Ierusalim, Betleem și în noua capitală a Imperiului, Constantinopol.
- La aproximativ două generații după Constantin au început să apară în biserici icoanele; până atunci creștinii se feriseră de orice imagine care ar fi putut fi considerată idolatră.

c. Încetarea oficială a jertfelor

- Chiar dacă închinarea păgână a fost tolerată după promularea Edictului de la Mediolanum din 313 A.D., jertfele au fost interzise.
- Faptul că nu se cunosc reacții împotriva acestei decizii este o dovadă că jertfele erau doar o formalitate pentru că cei mai mulți oameni, mai cu seamă cei educați, nu credeau în eficiența lor.

d. Transformarea templelor păgâne în biserici

- În multe orașe sau regiuni, templele păgâne au fost transformate în biserici.
- Acest fenomen s-a înregistrat mai ales în orașele mari deoarece în zonele mai îndepărtate și mai puțin accesibile ale imperiului, credințele păgâne au continuat să existe.

e. Sprijinirea financiară a bisericii

- Înainte de 313 A.D., templele păgâne fuseseră întreținute din încasările trezoreriei, adică din bani publici.
- După 313 A.D., acești bani au fost transferați bisericilor, atât pentru reconstrucție și construirea altor biserici, cât și pentru plata clerului.
- Odată cu trecerea timpului, veniturile oferite de stat bisericii au început să crească, prin urmare clerul, adică episcopii și preoții, a beneficiat de un sprijin substanțial din partea statului.
- Sprijinul a fost binevenit din punct de vedere financiar, însă a fost îndoielnic din punct de vedere spiritual.

f. Acordarea de privilegii clerului

- Clerul a început să se bucure de privilegii, mai întâi din obișnuița creștinilor, apoi prin lege.
- Îndatoririle publice obligatorii pentru toți cetățenii, de pildă impozitele, nu mai erau obligatorii pentru clerici.
- Acuzele împotriva clericilor nu erau soluționate de tribunale obișnuite, ci de tribunale bisericesti.
- Astfel, lucrătorii bisericii – episcopi, preoți, diaconi, prezbiteri etc. – au devenit rapid o clasă socială distinctă, cu venituri substanțial mai mari dacă nu chiar foarte mari față de cetățenii obișnuiți.
- Acordarea de privilegii clerului s-a transformat în abuzuri, atât din partea statului, cât și din partea clerului, cu rezultate nefaste pentru toată lumea.

g. Proclamarea duminicii ca zi de odihnă

- Prima zi a săptămânii, adică duminica, a fost proclamată zi de odihnă obligatorie pe teritoriul întregului imperiu.
- În 321 A.D., Constantin a interzis tribunalelor să țină ședințe duminica cu excepția cazului în care era eliberați sclavi.
- De asemenea, duminica soldații erau obligați să oprească toate aplicațiile militare.
- Jocurile publice însă au continuat să fie ținute cu regularitate duminica, aceasta devenind mai degrabă o zi de distracție decât una de odihnă.

3. Efectele benefice asupra statului

- Recunoașterea oficială a creștinismului a avut rezultate benefice și asupra statului deoarece spiritul noii religii a început să se facă simțit în deciziile mai mult sau mai puțin politice ale lui Constantin și ale succesorilor săi.

a. Abolirea crucificării

- Crucificarea a fost interzisă.
- Până atunci, crucificarea fusese cea mai obișnuită metodă de executare a criminalilor cu excepția cetățenilor romani care aveau dreptul să fie decapitați dacă erau condamnați la moarte.
- De îndată ce a adoptat oficial semnul crucii pentru armata sa, Constantin a interzis crucificarea tocmai pentru a nu asocia crucea lui Cristos cu uciderea criminalilor.

b. Interzicerea pruncuciderii (infanticidului)

- Pruncuciderea a fost și ea interzisă.
- Până atunci, în societatea romană, orice copil nedorit, mai cu seamă fetele sau cei născuți cu handicap, erau abandonați de părinți în special prin hotărârea tatălui.
- Unii oamenii își făcuseră un obicei din a strânge copiii abandonați pe care îi creșteau în condiții mizere iar apoi îi vindeau ca sclavi.
- Creștinismul a apărut sfințenia vieții omenești, prin urmare practica uciderii sau abandonării copiilor a fost interzisă și se pare că rezultatele au început să apară nu după multă vreme.

c. Modificarea statutului sclavilor

- Până în 313 A.D., sclavii alcătuiau mai bine de jumătate din populația imperiului, însă nu beneficiau deloc de protecția legii.
- Oricine putea ucide un sclav dacă dorea acest lucru.
- De exemplu, în timpul domniei unuia dintre primii împărați romani, un cetățean roman bogat a fost ucis de unul dintre sclavii săi; drept răspuns, autoritățile au ucis mai bine de trei sute de sclavi, bărbați, femei și copii, fie că erau vinovați sau nu.
- Odată cu recunoașterea creștinismului ca religie oficială, statului sclavilor a început să se schimbe, mulți dintre ei beneficiind de drepturi civile.
- De pildă, sclavii aveau dreptul să se plângă de rele tratamente, deci aveau dreptul de a-și acuza stăpânii.

- În concluzie, condiția sclavilor s-a ameliorat până când, în cele din urmă, sclavia a fost abolită.

d. Interzicerea spectacolelor cu gladiatori

- Spectacolele cu gladiatori au încetat fiind interzise.
- De fapt, la început au fost interzisă uciderea adversarului în luptă.
- Luptele cu gladiatori au continuat până în anul 404 A.D., când călugărul Telemachus a sărit în arenă pentru a-i despărți pe cei doi combatanți.
- Telemachus a fost ucis, însă începând de atunci, luptele au fost interzise.

4. Consecințele nefaste ale victoriei creștinismului

- Colaborarea dintre biserică și stat a avut și câteva efecte dintre cele mai nefaste, în ciuda faptului că biserica a început să se bucure de liniște și pace.
- Încetarea persecuțiilor a fost o binecuvântare, însă recunoașterea creștinismului ca religiei de stat a început să fie un adevărat blestem, mai cu seamă pentru biserică.

a. Obligativitatea membralității în biserică

- După recunoașterea oficială a creștinismului ca religie acceptată, aproape toată lumea dorea să facă parte din biserică deși cei mai mulți nu știau ce presupune acest lucru.
- Mai rău a fost însă că cei care doreau să intre în biserică fără a ști ce înseamnă creștinismul au fost primiți în biserică.
- Astfel, în biserică au intrat atât cei care doreau să-l cunoască pe Dumnezeu, cât și cei care doreau să aibă câștig în urma asocierii cu biserica.
- O problemă și mai mare a fost că oameni fără scrupule și dornici de câștig au dorit și au reușit în cele din urmă să ocupe slujbe bisericesti.
- Tonusul moral al creștinismului aflat la putere a început să fie mult mai slab decât al creștinismului persecutat.

b. Adoptarea de către biserică a unor obiceiuri păgâne

- Dacă la început au fost cât se poate de simple, slujbele bisericesti de închinare au devenit complexe și impunătoare cu toate că, din punct de vedere spiritual și duhovnicesc, erau mult mai slabe decât în perioada persecuțiilor.
- Multe dintre sărbătorile păgâne au fost transformate în sărbători creștine iar icoanele înfățișând martiri au început să fie cinstite și adorate (după anul 400 A.D.).
- Închinarea înaintea zeitelor Venus și Diana a fost înlocuită cu închinarea înaintea Mariei, mama lui Isus, iar Cina Domnului s-a transformat dintr-o slujbă de aducere aminte într-un ritual de jertfă.
- Astfel, unii teologi au început să spună că la Cina Domnului nu doar ne aducem aminte de Cristos și de jertfa sa, ci oficiem sau reedităm jertfa și suferințele lui Cristos.
- Mai mult, prezbiterii au devenit preoți după închinarea din templele păgâne, dar și după modelul Vechiului Testament.

c. Intensificarea caracterului lumesc al bisericii

- Din momentul în care ajuns din arenele romane pe tronul imperial, biserica nu s-a mai străduit să transforme lumea cum ar fi fost normal, ci s-a lăsat transformată de lume.
- Smerenia și sfințenia din primii ani ai bisericii au fost înlocuite cu ambiția, mândria și aroganța multora dintre clerici.
- Mulți dintre marii teologi creștini au fost cu adevărat oameni duhovnicești (Augustin, Ioan Gură-de-Aur, Ieronim, Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz, Grigore de Nyssa etc.), însă spiritualitatea bisericească a început să intre în declin.

d. Unirea dintre biserică și stat

- Probabil că ar fi fost mai bine dacă religia creștină ar fi fost lăsată să se dezvolte singură fără a fi impusă ca religie oficială a imperiului.
- Unirea dintre biserică și stat a avut consecințe nefaste atât asupra bisericii răsăritene, cât și a celei apusene.
- În răsărit, biserica a ajuns să fie dominată și controlată de stat, prin urmare și-a pierdut vloga duhovnicească și interesul misionar.
- În apus, biserica a ajuns să domine și să controleze statul, prin urmare a devenit mult prea militantă deoarece se implica atât politic, cât și militar în eforturile de răspândire a creștinismului (impunerea credinței creștine cu sabia mai ales în America Centrală și de Sud după 1492).

ATENȚIE: în Săptămâna 10 (octombrie), aveți o Temă de control din biserica imperială.

Întrebări de verificare:

1. Ce rezultate a avut victoria creștinismului asupra statului?
2. Ce rezultate a avut victoria creștinismului asupra bisericii?
3. Ce a făcut împăratul Constantin cel Mare?

Bibliografie:

- Cooper, Kate, and Jeremy Gregory (eds), *Signs, Wonders, Miracles: Representations of Divine Power in the Life of the Church*, Ecclesiastical History Society, 2005;
- Cordasco, Francesco, *A Brief History of Education*, Row-man Littlefield Publishers, 1976;
- Cowdrey, Herbert Edward John, *The Register of Pope Gregory VII, 1073-1085: An English Translation*, Oxford University Press, Oxford, 2002;
- Craig, Clarence Tucker, *The Beginning of Christianity*, A-bingdon-Cokesbury Press, 1943;
- Crowe, Jerome, *From Jerusalem to Antioch: The Gospel Across Cultures*, Liturgical Press, 1997;

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 10

BISERICA IMPERIALĂ, 313-476 A.D.

PARTEA 2. ÎNTEMEIEREA CONSTANTINOPOLULUI, ÎMPĂRȚIREA IMPERIULUI, INTERZICEREA PĂGÂNISMULUI, CONTROVERSE ȘI CONCILII

Obiective:

1. Cunoașterea imperativelor care au dus la întemeierea Constantinopolului.
2. Cunoașterea evenimentelor care au dus la împărțirea Imperiului Roman.
3. Familiarizarea cu cele mai importante controverse dogmatice și a modului în care au fost rezolvate de către conciliile ecumenice.

1. Întemeierea Constantinopolului

- După recunoașterea creștinismului ca religie acceptată în Imperiul Roman, a fost aleasă o nouă capitală a acestuia.
- Noua capitală a fost construită aproape din temelii iar puterea politică a fost transferată de la Roma în noua locație, adică la Constantinopol, în partea de răsărit a Imperiului Roman.

a. Necesitatea unei noi capitale

- Constantin și-a dat seama sau a fost sfătuit că asocierea dintre Roma și religiile păgâne e mult prea puternică.
- Roma era plină de temple păgâne și statui, oamenii se închinau înaintea unor zeități inexistente și în mare parte preferau să rămână la aceste obiceiuri vechi care reprezentau stilul de viață roman.
- Mai mult, Roma era așezată în câmp deschis, fapt care putea constitui oricând un pericol în cazul unei invazii militare.
- În perioada de început a republicii romane, Roma fusese atacată în numeroase rânduri de popoare barbare iar în ultima perioadă, adică înainte de Costantin, împărații fuseseră întronați de detronați cu regularitate.
- Dioclețian reușise să distrugă autoritatea Senatului, iar Constantin a continuat această politică.
- Ca împărat, Constantin avea putere absolută însă s-a străduit să clădească o capitală fără trădători, întemeiată pe principiile și spre folosul noii religii, adică a creștinismului.

b. Localizarea noii capitale

- Constantin a ales cu grijă noua capitală.

- Prin urmare, a ales orașul grecesc Bizanț, care avea mai bine de o mie de ani, și se situa la granița dintre Europa și Asia, adică exact în locul unde cele două continente sunt separate de strâmtoarea Bosfor și Dardanele (sau Helespont).
- Distanța dintre cele două strâmtoari era de aproximativ 90 km, lățimea spațiului dintre ele varia între 1.5 și 6 km.
- Prin urmare, Constantinopol, adică vechiul Bizanț, beneficia de fortificații naturale.
- De fapt, în istoria sa de mai bine de 2.500 de ani, Constantinopolul a fost rareori devastat de dușmani, în timp ce Roma era frecvent invadată de armate mai mult sau mai puțin puternice.
- Până în 1453, orașul s-a numit Constantinopol, adică „orașul lui Constantin”, însă după această dată, adică după ce a fost cucerit de otomani, s-a numit Istanbul, nume pe care îl poartă până în zilele noastre.

c. Capitala și biserica

- Noua capitală găzduia atât reședința împăratului, ci și pe cea a patriarhului (nume dat celui mai important dintre episcopii orașului).
- Biserica și autoritatea patriarhului și a episcopilor erau cinstite ca atare, însă puterea împăratului era mult mai mare.
- Din această cauză, biserica din Constantinopol iar mai târziu biserica din Imperiul Roman de Răsărit, a fost întotdeauna supusă statului, chiar dacă unii patriarhi, de pildă Ioan Chrysostom, și-au afirmat independența față de stat.

d. Biserica Sfânta Sofia

- În noua capitală nu erau temple ori idoli, însă nu după multă vreme au apărut nenumărate biserici.
- Cea mai mare dintre acestea se numea „Hagia Sofia”, adică „Sfânta Înțelepciune”.
- Biserica Sfânta Sofia a fost construită de Constantin, însă a fost distrusă de un incediu.
- Apoi, a fost reconstruită de Iustinian (537 A.D.) și era de-a dreptul impunătoare.
- Sfânta Sofia a rămas cea mai mare biserică a creștinismului până în 1453, când după ce otomanii au intrat în oraș, au transformat-o în moschee.

2. Împărțirea Imperiului

- La puțină vreme după construirea noii capitale, imperiul a fost împărțit în două de teama invaziilor străine.
- Imperiul Roman era atât de întins, încât unui singur împărat îi era aproape imposibil să apere toate granițele imperiului.
- Dioclețian a fost primul împărat care a împărțit autoritatea politică a imperiului în 305 A.D.
- Împărțirea de fapt a Imperiului Roman a fost realizată în 395 A.D. de către împăratul Teodosius cel Mare.
- Astfel, Imperiul Roman a fost împărțit în două: Imperiul Roman de Apus, cu capitala la Roma, și Imperiul Roman de Răsărit, cu capitala la Constantinopol.
- Cele două imperii erau separate de Marea Adriatică dar și de limba vorbită: în Răsărit se vorbea mai cu seamă limba greacă, în timp ce Apusul vorbea latină.

- Împărțirea imperiului a dus, după șase sute de ani, la împărțirea bisericii în Biserica Apuseană sau Catolică și Biserica Răsăriteană sau Ortodoxă.

3. Interzicerea păgânismului

- Una dintre cele mai interesante transformări din întreaga istorie europeană a fost trecerea Imperiului Roman de la păgânism la creștinism.
- La începutul secolului al IV-lea, închinarea păgână în Imperiul Roman era în floare.
- La sfârșitul secolului al IV-lea, templele fuseseră abandonate sau transformate în biserici, jertfele și libațiile încetaseră, iar credința celor mai mulți cetățeni romani era cea creștină.

a. Toleranța lui Constantin

- Constantin a fost un om tolerant, în sensul că a îngăduit păgânismul poate mai mult din motive politice, chiar dacă a recunoscut cu fermitate religia creștină.
- De pildă, Constantin a fost de acord ca jertfele sau închinarea păgână să continue în temple, însă a interzis închinarea înaintea statuii sale.
- Prin urmare, Constantin a îngăduit religiile păgâne deoarece dorea sau fusese sfătuit să promoveze creștinismul prin favorizarea evanghelizării.
- El, însă, și-a păstrat câteva dintre tilurile specific păgâne ale împăratului roman, printre care și cel de *pontifex maximus* („marele preot”), care începând de atunci a fost preluat de papi, adică de episcopii bisericii din Roma.

b. Intoleranța succesorilor săi

- Succesorii lui Constantin la tronul imperiului au fost intoleranți față de religiile păgâne.
- Creștinarea păgânilor avansa rapid, poate chiar prea rapid pentru biserică deoarece nu toți păgânii se alăturau bisericii din motive duhovnicești.
- Cu toate acestea, după Constantin, împărații au interzis religiile păgâne printr-o serie de edicte extrem de restrictive.

i. Confiscarea proprietăților templelor

- Toate proprietățile templelor au fost confiscate.
- Aceasta înseamnă că orice proprietate, mobilă sau imobilă, a templelor a fost confiscată, fie că fusese dăruită de stat, fie că fusese donată de persoane particulare.
- Prin urmare, toate proprietățile templelor au fost date bisericilor creștine și, desigur, slujitorilor acesteia.

ii. Interzicerea ritualurilor păgâne

- Toate jertfele și ritualurile păgâne au fost interzise.
- Continuarea acestora era pedepsită de lege.
- De fapt, fiul lui Constantin a emis un edict conform căruia oricine continua să aducă jertfe sau să officieze ritualuri păgâne urma să fie executat iar averea sa confiscată.

- Prin urmare, religiile păgâne au avut martirii lor în secolul al IV-lea pentru că nu toți treceau de partea religiei creștine, însă numărul martirilor păgâni a fost mult mai mici decât al creștinilor care muriseră pentru credința lor până în 313 A.D.

iii. Demolarea templelor

- Majoritatea templelor păgâne au fost demolate tot prin edict imperial iar cele rămase au fost transformate în biserici.
- De fapt, dacă vreun episcop spunea că un anumit templu ar fi putut sluji ca loc de închinare pentru credincioși, nu mai era demolat ci transformat în biserică.

iv. Distrugerea scrierilor anti-creștine

- Prin edict imperial a fost interzisă orice scriere anti-creștină.
- Prin urmare, nimeni nu avea voie să scrie împotriva credinței și religiei creștine.
- Multe din cărțile cu conținut anti-creștin au fost arse.
- Această măsură a avut un impact negativ asupra istoriografiei creștine deoarece astăzi se cunosc foarte puține informații despre sectele și ereziile din acea vreme.
- De fapt, cele mai multe informații despre acestea provin din cărțile creștine scrise despre ele.
- Astfel, despre erezia pneumatomaahă, care nega divinitatea Duhului Sfânt, aflăm mai cu seamă din scrierile lui Vasile cel Mare.

v. Interzicerea închinării păgâne

- În ultimă instanță, a fost interzisă orice manifestare păgână și orice modalitate de închinare păgână.
- Toate aceste măsuri au dus la dispariția rapidă a păgânismului în decursul a trei sau patru generații.

4. Controverse și concilii

- După încetarea conflictului dintre creștinism și păgânism cel puțin din punct de vedere politic, au început să apară probleme chiar în interiorul bisericii creștine.
- În timpul persecuțiilor, biserica a rămas unită promovând o singură credință în Isus Cristos.
- După dispariția păgânismului și a amenințării persecuțiilor, biserica a început să se destrame în diverse partide cu felurite perspective dogmatice.
- În această perioadă, adică după 313 A.D., au început marile controverse dogmatice care au fost rezolvate de episcopii adunați în concilii (conciliile sau sinoadele putea fi generale sau locale).
- Între începutul secolului al IV-lea și jumătatea secolului al V-lea, adică într-un interval de mai puțin de 150 de ani, au avut loc patru din cele șapte concilii ecumenice: Niceea (325 A.D.), Constantinopol (381 A.D.), Efes (431 A.D.) și Calcedon (451 A.D.).

a. Arianismul – Doctrina despre Sfânta Treime

- Prima controversă dogmatică a avut ca subiect doctrina despre Sfânta Treime și mai cu seamă relația dintre Tatăl și Fiul.

- În anul 318 A.D., Arius, un prezbiter din Alexandria, a spus că deși e superior oamenilor, Cristos e inferior lui Dumnezeu Tatăl, adică nu are o existență eternă (nu este preexistent), ci are un început în timp.
- Arius a fost criticat de Athanasius, un teolog tot din Alexandria.
- Împotriva lui Arius, Athanasius a apărut:
  - Unitatea dintre Tatăl și Fiul
  - Dumnezeirea lui Isus
  - Pre existența lui Cristos
  - Egalitatea ontologică dintre Cristos și Tatăl
- Învățăturile lui Arius s-au răspândit rapid în biserici iar încercările lui Constantin de a le pune capăt s-au dovedit zadarnice.
- Prin urmare, Constantin a decis să convoace un Conciliu bisericesc la Niceea, în Bitinia, în anul 325 A.D.
- Lui Athanasius, pe atunci un simplu diacon, i s-a permis să ia cuvântul și a reușit să convingă majoritatea episcopilor de la Niceea că Arius propovăduiește o învățătură eretică.
- În urma condamnării învățăturilor lui Arius a fost formulat Crezul de la Niceea.
- Din punct de vedere politic, însă, Arius a fost favorizat.
- Învățăturile lui reușiseră să-i convingă pe mulți dintre aristocrați și chiar pe fiul lui Constantin.
- Prin urmare, Athanasius a fost exilat și repatriat de cinci ori la rând.
- Percepția sa asupra doctrinei creștine a fost recunoscută ca ortodoxă la mulți ani după moartea sa în 373 A.D.
- De fapt, unul din teologii din secolul al V-lea a întocmit așa-numitul Crez athanasian, care cuprinde o prezentare succintă a celor mai importante dogme creștine din perspectiva lui Athanasius.

b. Apolinarianismul – Natura lui Cristos

- A doua controversă importantă a avut legătură cu natura lui Cristos.
- Apolinarius, episcopul bisericii din Laodiceea (360 A.D.) susținea că natura divină a luat locul naturii umane în persoana lui Cristos.
- De fapt, spunea el, Isus are un trup uman, însă sufletul său sau rațiunea sa este divină.
- Aceasta înseamnă că Isus a fost mai mult Dumnezeu decât om.
- Cei mai mulți dintre teologii vremii erau de părere că natura umană și cea divină sunt prezente în mod egal în persoana lui Isus din Nazaret, prin urmare nici una dintre cele două naturi nu este mai importantă decât cealaltă.
- Învățătura lui Apolinarius a fost condamnată la Conciliul de la Constantinopol (381 A.D.), iar el a fost excomunicat, adică dat afară din biserică.

c. Pelagianismul – Păcatul și mântuirea

- Dacă ereziile lui Arius și Apolinarius au afectat bisericile răsăritene, pelagianismul a cauzat multe probleme în bisericile apusene.
- În anul 410 A.D., Pelagius, un călugăr britanic, a venit la Roma.
- Pelagius credea că oamenii nu moștenesc păcatul lui Adam, ci fiecare om este păcătos pentru că vrea să comită păcate, adică păcatele sunt rezultatul alegerii libere a omului.
- Prin urmare, pentru a comite un păcat e nevoie de voință liberă.

- Omul poate să-și folosească propria voință care nu e afectată de păcatul original.
- Pelagius a fost criticat de Augustin.
- Augustin a spus că Adam reprezintă întreaga omenire, prin urmare păcatul lui Adam i-a afectat pe toți oamenii.
- Oamenii se nasc cu o natură păcătoasă și sunt vinovați înaintea lui Dumnezeu de acest păcat original.
- Omul nu poate accepta mântuirea prin propria sa voință, ci doar dacă Dumnezeu vrea acest lucru.
- Mântuirea nu depinde de voința omului, ci de voința lui Dumnezeu.
- Dumnezeu îi alege pe toți cei care vor fi mântuiți, adică omul nu se poate mântui singur.
- Învățăturile lui Pelagius au fost condamnate la Conciliul de la Cartagina din 418 A.D.
- Teologia lui Augustin a devenit standardul dogmatic al bisericii apusene.
- Teologia lui Augustin a fost criticată de Jacob Arminius (1600 A.D.) și de John Wesley (1700).

Întrebări de verificare :

1. Ce spune arianismul ?
2. Cine a condamnat apolinarianismul ?
3. Ce spune învățătura lui Pelagius ?

Bibliografie :

- Davidson, Ivor J., *The Birth of the Church: From Jesus to Constantine, AD 30-312*, Baker Books, 2004;
- Davis, Leo Donald, *The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology*, Liturgical Press, 1990;
- Davis, William Stearns, *The Influence of Wealth in Imperial Rome*, Biblio and Tannen Publishers, 1998;

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 11

BISERICA IMPERIALĂ, 313-476 A.D.

PARTEA 3. APARIȚIA MONASTICISMULUI ȘI CREȘTEREA INFLUENȚEI BISERICII ROMANE

Obiective:

1. Cunoașterea celor mai importante evenimente care au dus la apariția monasticismului.
2. Creșterea influenței bisericii romane: o cercetare istorică.
3. Cunoașterea modului în care s-a făcut transferul capitalei de la Roma la Constantinopol.

1. Apariția monasticismului

- Unul dintre cele mai interesante și mai influente fenomene din biserica secolului al IV-lea a fost monasticismul.
- În biserica primului veac după Cristos nu existau călugări sau călugărițe.
- Creștinii trăiau în general în familii, însă se considerau membri ai societății, adică ai orașelor sau satelor în care locuiau.
- Monasticismul, însă, a însemnat ruperea de lume a călugărilor și călugărițelor pentru a trăi o viață duhovnicească în mănăstiri, adică în refugii care se doreau rupte de restul lumii.

d. Originea monasticismului

- După recunoașterea creștinismului ca religie oficială a Imperiului, biserica a început să fie afectată de atitudini lumești.
- Prin urmare, cei care erau nemulțumiți de acest lucru, au hotărât să părăsească lumea și să se refugieze în locuri în care, credeau ei, nu vor fi ispitiți de păcatele lumii.
- Prin urmare, oamenii au început să se retragă din lume plecând în deșert sau în zone greu accesibile.
- Monasticismul a fost de două feluri:
  - o Eremit – călugării trăiau singuri (în chilii)
  - o Chenobit – călugării trăiau în comun (în mănăstiri)

e. Întemeietorul monasticismului

- Întemeietorul monasticismului se crede că este Antonie, care în jurul anului 320 A.D., a hotărât să trăiască singur într-o peșteră.
- Nu după multă vreme, peșterile din jur au fost „invadate” de adepți ai lui Antonie, care era considerat un om sfânt și duhovnicesc.

- Prin urmare, monasticismul promovat de Antonie era eremit, iar cei care îl practicau se numeau „anahoreți” sau „pustnici”.
- Nu după multă vreme, a fost înființat monasticismul de tip chenobit, promovat de Pacomie.
- Din Egipt, unde a apărut, monasticismul s-a răspândit rapid în bisericile din răsăritul Imperiului Roman.

f. Sfinții stâlpnici

- Mișcarea stâlpnicilor a fost înființată de Simion supranumit „Stâlpnicul” pentru că, după ce a părăsit mănăstirea în care locuia de multă vreme, a hotărât să treacă la pustnicie.
- Prin urmare, și-a construit un stâlp înalt de 30 de metri, care avea la capătul de sus o platformă de 1.5 metri.
- Simion a trăit 37 de ani pe platforma din vârful stâlpului.
- Mulți au urmat exemplul său, mai ales în Siria, între secolele al V-lea și al XII-lea.
- Această manifestare particulară a monasticismului nu a ajuns niciodată în Europa.

g. Monasticismul în Europa

- În Europa, mai cu seamă în cea apuseană, monasticismul a fost de tip chenobit; călugării trăiau în mănăstiri.
- „Regula lui Benedict” a fost formulată abia în 529 A.D., adică la începutul secolului al VI-lea, fiind considerată temelia înființării și funcționării mănăstirilor.
- În Evul Mediu, mișcarea monastică a luat amploare iar numărul ordinilor călugărești a crescut simțitor (benedictini, augustinieni, franciscani, dominicani, capucini, carmeliți, iezuiți, cartusieni, etc.).

2. Creșterea influenței bisericii romane

- Constantinopolul a înlocuit Roma în calitatea sa de capitală a lumii cunoscute din secolul al IV-lea.
- În schimb, Roma a devenit în scurt timp capitala religioasă și chiar politică a bisericii.
- Începând cu secolul al IV-lea, biserica din Roma a crescut simțitor atât ca prestigiu, cât și ca autoritate.
- Prin urmare, a început să-și numească episcopii „papi” fapt care însemna că autoritatea acestora este mai mare decât autoritatea celorlalți episcopi ai bisericilor apusene.
- Tot în această perioadă, biserica din Roma a început să emită pretenții de autoritate asupra tuturor bisericilor creștine, apusene și răsăritene.
- Trebuie spus nu în ultimul rând că autoritatea papei era recunoscută, cel puțin în perioada secolului al IV-lea, în toată partea de apus a Mării Adriatice.
- În această perioadă, adică în secolul al IV-lea și al V-lea, biserica Romei nu s-a bucurat de o putere atât de mare încât să reușească dominarea politică a statului, cum s-a întâmplat, de pildă, în Evul Mediu.
- Oricum, lucrurile se îndreptau vertiginos în această direcție.

- Această stare de fapt are câteva cauze esențiale, care vor fi analizate în continuare.

h. Analogia conducerii imperiale

- Asocierea dintre biserică, privită ca organizație, și imperiu a întărit tendința de a socoti biserica o instituție care trebuie condusă, în ultimă instanță, de un singur conducător.
- Prin urmare, analogia asemănarea bisericii cu imperiul a indus în gândirea laicilor dar și a clericilor ideea că biserica trebuie să aibă un singur cap, chiar dacă această autoritate este delegată arhiepiscopilor și episcopilor.
- Aceștia însă trebuie conduși la rândul lor de cineva căruia să-i dea socoteală, adică papei, primul dintre episcopi.
- Papa era considerat „primus inter pares”, adică primul între egali, primul ca autoritate și rang între toți ceilalți episcopi.
- În acea vreme conducerea politică nu era exercitată de jos în sus prin alegeri, adică poporul nu era lăsat să-și aleagă singur conducătorul suprem, ci acesta fie era impus prin mașinațiuni politice sau intrigi militare, fie reușea singur să accedă la tron prin mijloace similare.
- Prin urmare, dacă în imperiul împăratul avea puteri absolute iar biserica fusese asemănată cu imperiul din punctul de vedere al organizării și conducerii bisericești, atunci era normal ca și în biserică se existe cineva care să conducă în același fel, adică în mod autoritar, fiind superior din punct de vedere ierarhic tuturor celorlalte fețe bisericești.
- Încă din secolul al II-lea bisericile erau controlate de episcopi, liderii incontestabili ai bisericilor locale.
- Problema era, însă, cine ar trebui să-i controleze pe episcopi?
- Care dintre episcopi putea sau avea dreptul să ia conducerea asupra tuturor bisericilor întocmai împăratului care conducea autoritar întregul imperiu?
- În unele orașe din apusul și răsăritul Imperiului Roman, episcopii au început să fie numiți „mitropoliți” iar apoi „patriarhi”.
- Astfel, existau patriarhi în Ierusalim, Antiohia, Alexandria, Constantinopol și Roma.
- Episcopul din Roma și-a luat titlul de „papă”, care înseamnă „tată”, considerându-se evident părintele tuturor celorlalți patriarhi.
- Între cele cinci scaune patriarhale enumerate mai sus au existat frecvent certuri și neînțelegeri în privința autorității supreme.
- În cele din urmă, însă, episcopul din Constantinopol și cel din Roma au ajuns să-și dispute în mod direct autoritatea supremă asupra întregii biserici creștine, atât din răsărit, cât și din apus.

i. Afirmarea autorității apostolice a papei

- Pentru primatul papei, biserica din Roma pretindea că are de partea ei autoritatea apostolilor.
- Roma era singura biserică ce putea pretinde că avusese legături strânse cu doi dintre cei mai cunoscuți și importanți apostoli: Petru și Pavel.
- Tradiția spune că Petru a fost primul episcop al bisericii din Roma, însă această tradiție nu poate fi nici confirmată, nici infirmată.

- Ca episcop, Petru a fost un fel de papă, adică un părinte pentru toți ceilalți episcopi.
- În secolul al IV-lea, când biserica Romei a început să revendice primatul papei, s-a presupus că termenul „episcop” însemna același lucru ca în secolul I, și anume că episcopul conduce clerul și întreaga biserică.
- Textele biblice citate în sprijinul primatului papal sunt Matei 16:18 și Ioan 21:16, 17.
- Cele două citate sunt scrise în limba latină cu litere mari pe Domnul bisericii Sfântul Petru din Roma:
  - „Tu ești Petru și pe această stâncă voi zidi biserica Mea” (Matei 16:18) – *Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*
  - „Paște oile mele” (Ioan 21:16, 17) – *Pasce agnos meos, pasce oves meas*
- Prin urmare, tot în secolul al IV-lea, s-a presupus că dacă Petru a fost cel mai important dintre episcopi, succesorii săi trebuie să se bucure de același statut.

j. Caracterul bisericii romane:

- Biserica Romei din secolul al IV-lea a susținut cu tărie primatul papal și al propriei jurisdicții asupra tuturor celorlalte biserici.

i. Episcopii Romei

- Episcopii bisericii din Roma au fost mult mai incisivi și militanți în demersul lor de susținere a primatului papal și al bisericii din Roma.
- Mentalitatea episcopilor Romei era deosebită de cea a episcopilor de la Constantinopol.
- De fapt, se spunea în acea vreme, Roma a zidit Constantinopolul și biserica Romei a sprijinit biserica din Constantinopol.
- Prin urmare, episcopii Romei erau convinși că au dreptul să ceară ascultare din partea tuturor celorlalte biserici, inclusiv cea din Constantinopol.

ii. Biserica Romei

- Biserica Romei a fost întotdeauna conservatoare din punct de vedere dogmatic.
- De altminteri, în timp ce biserica din Răsărit fusese invadată de o mulțime deerezii, biserica Romei a fost puțin afectată de astfel de probleme.
- Prin urmare, comparativ cu biserica răsăriteană, cu tendințe speculative în teologie, biserica Romei părea apărătoarea adevăratei credințe creștine.
- Prin urmare, faptul că biserica Romei s-a confruntat mult mai puțin cu realitatea ereziilor în aceeași perioadă în care biserica din Constantinopol se lupta cu probleme dogmatice, influența celei dintâi a crescut considerabil.

iii. Creștinismul practic al Bisericii Romane

- Biserica Romei a pus în practică învățătura creștină mai mult decât oricare altă biserică.
- De pildă, biserica Romei strângea ajutoare pentru săraci, dar și pentru bisericile din Răsărit.
- De asemenea, chiar dacă era prigonită, ajuta bisericile prigonite.

- Când unii creștini din imperiu erau închiși și nu puteau fi eliberați decât dacă erau răscumparați, adică dacă se plătea o anumită sumă de bani pentru eliberarea lor, atunci de multe ori biserica Romei strângea bani și, în măsura posibilităților, a încercat să-i răscumpere pe cât mai mulți.
- Trebuie spus că membrii bisericii Romei nu erau dintre cei mai bogați însă, în ciuda acestui fapt, reușeau să ajute multe alte biserici din Imperiu.

k. Transferul capitalei

- În loc să ducă la scăderea influenței episcopului Romei, transferul capitalei de la Roma la Constantinopol a consolidat-o.
- În Constantinopol, patriarhul se afla în același oraș cu împăratul și, din punct de vedere politic, cei doi nu puteau concura în sensul că doar împăratul putea lua decizii.
- Episcopii de Constantinopol au fost în general supuși conducerii imperiale iar biserica s-a acomodat rapid nefiind deranjată de implicarea împăraților în viața eclesială.
- La Roma, însă, episcopul rămăsese singur, prin urmare nimeni nu-l împiedica să ia decizii după cum credea de cuviință.
- De fapt, după transferarea curții imperiale la Constantinopol, episcopul Romei a rămas cel mai influent personaj din întreaga regiune.
- Europa a privit întotdeauna cu respect biserica din Roma și pe episcopul ei.
- Prin urmare, în secolul al IV-lea, când imperiul a început să intre în colaps, loialitatea față de episcopul Romei a depășit cu mult încrederea în împăratul aflat la Constantinopol.
- Până și celelalte biserici, chiar și unele din Răsărit, ajunseseră să fie de acord, mai mult tacit, cu autoritatea supremă a episcopului Romei.
- De exemplu, la Conciliul de la Constantinopol din 381 A.D., organizat sub patronajul bisericii răsăritene, pe documentele sinodale se află mai întâi semnătura episcopului din Roma, apoi cea a episcopului din Constantinopol, chiar dacă acesta din urmă găzduise conciliul.
- Astfel, până la emiterea unor pretenții din ce în ce mai mari nu a fost decât un pas.

Întrebări de verificare:

1. Dați exemple de mișcări monastice.
2. Cum a început monasticismul în Europa?
3. Cum s-a transferat capitala de la Roma la Constantinopol?

Bibliografie:

- de Blois, Lukas, Robartus J. van der Spek, *An Introduction to the Ancient World*, Routledge, London, 1997;
- De Dreuille, Mayeul, *History of Monasticism*, Gracewing Publishing, 1998;
- De Laurence, L. W., *Human Heart Shown as a Temple of God and the Holy Spirit or a Workshop of the Devil and Evil Spirits*, Kessinger Publishing, 1942;

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 12

BISERICA IMPERIALĂ, 313-476 A.D.

PARTEA 4. CĂDEREA IMPERIULUI ROMAN DE APUS, MARI TEOLOGI APUSENI ȘI RĂSĂRITENI

Obiective:

1. Cunoașterea împrejurărilor care au dus la căderea Imperiului Roman de Apus.
2. Cunoașterea celor mai importanți teologi apuseni.
3. Cunoașterea celor mai importanți teologi răsăriteni.

1. Căderea Imperiului Roman de Apus

- În secolul al V-lea, chiar dacă situația generală a bisericii era dintre cele mai bune în sensul că nu mai era prigonită iar acum se bucura de toate privilegiile, se prefigura o mare problema politică dar și socială.
- Aceasta constă în faptul că Imperiul Roman de Apus se afla într-un declin accelerat.
- În timpul lui Constantin, chiar dacă acesta mutase capitala de la Roma la Constantinopol, partea de apus a Imperiului părea de neatins, ca pe vremea lui Marcus Aurelius sau Octavian August.
- Cu toate acestea, moralitatea laxă și amenințarea popoarelor barbare se conturau tot mai mult ca posibile cauze ale unei prăbușiri de proporții.
- La mai puțin de douăzeci și cinci de ani după moartea lui Constantin în 337 A.D., granițele de apus ale Imperiului au fost străpunse de hoardele barbare (termenul „barbar” era aplicat de romani tuturor oamenilor cu excepția lor, a grecilor și evreilor).
- De fapt, popoarele barbare au început să pătrundă tot mai adânc în partea de apus a Imperiului, cucerind mai întâi regiunile de frontieră și întemeind state independente și autonome.
- În mai puțin de 150 de ani, Imperiul Roman de Apus, care dăinuise mai bine de 1000 de ani, a dispărut de pe hartă politică a lumii.

I. Cauze

i. Bogățiile imperiului

- Popoarele barbare nu erau interesate decât să pună mâna pe bogățiile imperiului.
- Motivele atacurilor succesive asupra Imperiului nu erau de natură politică, ci doar financiară.
- Din perspectiva barbarilor, dincolo de graniță se aflau sate și orașe bogate în care oamenii trăiau liniștiți și duceau o viață îndestulată.

- Prin urmare, nu e de mirare că barbarii s-au străduit din răspuțeri să treacă dincolo de granițele unde prosperitatea era la ea acasă.
- Vreme de sute de ani, principala grijă a romanilor a fost securizarea frontierelor cu precădere împotriva triburilor germanice.
- De fapt, alegerea de către Constantin a unui împărat pentru partea de apus a Imperiului a fost necesitatea prezenței unui conducător autoritar care să poată acționa singur împotriva oricărei invazii, fără a avea nevoie de autorizația împăratului de la Constantinopol.

ii. Viața sedentară a romanilor

- În secolul al V-lea, Imperiul Roman de Apus nu se confruntase cu probleme militare serioase de mai bine de trei sute de ani, când fusese cucerit Dacia, la începutul secolului al II-lea.
- Singurul punct forte al romanilor împotriva barbarilor a fost multă vreme disciplina militară deoarece tehnicile de război era, în esență, aceleași: fiecare lupta cu săbii, sulițe etc., indiferent că e vorba de romani sau de barbari.
- Romanii au reușit să-și păstreze granițele neatrinse câtă vreme au fost obișnuiți cu războiul.
- După ce viața sedentară a devenit un mod de existență pentru cei mai mulți romani, invaziile din afară au devenit un pericol imposibil de înlăturat.
- Din punct de vedere fizic, barbarii s-au dovedit mult mai rezistenți din cauza condițiilor precare în care viețuiseră până atunci.
- O altă problemă a fost că până în secolul al V-lea, mulți barbari fuseseră soldați romani.
- Nu trebuie să uităm că începând cu secolul I, mulți generali și chiar unii împărați romani proveniseră din rândul unor popoare barbare (franci, gali sau spanioli).
- Acum, însă, începeau să lupte împotriva statului roman din dorința de a se bucura de confortul vieții romane.
- Prin urmare, modul de viață al romanilor ajunsese să fie amenințat tocmai pentru că, vreme de sute de ani, angajaseră străini pentru apărarea propriilor frontiere.

iii. Războaiele civile

- Războaiele civile tot mai dese după secolul al II-lea au început să slăbească societatea romană.
- De obicei, cauza războaielor civile era dorința unora de a urca pe tronul imperial, iar rivalitatea dintre pretendenți se transmitea de-a lungul câtorva generații.
- Împărații nu mai erau aleși de senat iar când unul dintre ei era ucis (și se pare că mulți împărați romani au pierit în acest fel), legiunile din anumite provincii doreau să-și impună propriul candidat.
- Desigur, acest lucru nu se făcea prin vot democratic, ci prin forța armelor.
- De pildă, la un anumit moment dat, într-o perioadă de 90 de ani, 80 de persoane s-au perindat pe tronul imperial, fiecare pretinzând că este împăratul tuturor romanilor.
- De asemenea, într-o altă perioadă istorică, numărul împăraților care pretindeau că domnesc fiecare individual ajunsese la treizeci, prin urmare fuseseră numiți „cei treizeci de tirani”.

- Nu trebuie să uităm că fiecare dintre aceștia se bucura de sprijinul cel puțin al unuia dintre segmentele societății.
- Prin urmare, din dorința de a înscăuna un anumit împărat, orașele erau prădate, soldații erau plătiți cu lefuri exorbitante, iar imperiul era sărăcit din dorința unora de a ajunge la putere cu orice preț.
- Din această cauză, multe legiuni romane care controlaseră activitatea popoarelor barbare au fost rechemate dincoace de graniță.
- Acest lucru a fost una dintre cele mai nefericite decizii deoarece popoarele barbare au rămas nesupravegheate putând să se înarmeze pentru a ataca imperiul.

iv. Sosirea barbarilor din Asia

- Cauza imediată a multor invazii a fost înaintarea unor triburi asiatice spre Europa.
- De fapt, multe triburi asiatice trecuseră dincolo de granițele Imperiului Roman de Răsărit spunând că au fost alungați de un trib extrem de puternic, care călătorea în masă spre apus.
- Acest trib era cunoscut sub numele de „huni” iar trăsătura lor distinctivă era mobilitatea foarte mare.
- Hunii erau un popor extrem de mobil deoarece călătoreau cu întreaga familie; fiecare soldat hun era însoțit în campaniile militare de familie.
- Înaintarea hunilor spre apus a modificat habitatul multor triburi care s-au văzut nevoite să înainteze la rândul lor spre apus până când au fost obligate să forțeze granița răsăriteană a Imperiului Roman.
- De asemenea, în secolul al V-lea, se pare că nu hunii au fost singura cauză a acestei migrații în masă, ci și o secetă cumplită care ar fi afectat regiuni întinse din Asia.
- Întrucât pășunile întinse din stepile asiatice se uscaseră din cauza secetei, popoarele din zonele respective s-au văzut nevoite să plece spre apus, singura direcție posibilă deoarece în partea de răsărit se afla oceanul (Pacific).
- Mai târziu, sub conducerea lui Attila, hunii au ajuns chiar până la zidurile Romei.

m. Triburile invadatoare

- Triburile invadatoare au schimbat definitiv fața Europei de Apus.
- În general, aceste triburi proveneau din regiunile de la nord de Dunăre până la marea Baltică.

i. Vizigoții, 376 A.D.

- Vizigoții sau „goții din apus”, sub conducerea lui Alaric, au jefuit Grecia și Italia, au invadat și jefuit Roma, după care s-au oprit în sudul Franței unde au întemeiat un regat.

ii. Vandalii, 406 A.D.

- Sub conducerea lui Genseric, vandalii au pustiit Franța și Spania, apoi nordul Africii, cucerind toate aceste regiuni.

iii. Burgunzii, 414 A.D.

- Burgunzii au trecut Rinul și după mai multe campanii încununate de succes s-au stabilit în zona actualului oraș Strasbourg.

iv. Francii, 420 A.D.

- Francii, un trib germanic, au cucerit nordul Galiei pe care au numit-o Francia.
- Unul dintre regii francilor, Clovis, a devenit creștin în 481 A.D. după care toți francii s-au creștinat.
- După creștinarea francilor, aceștia au ajutat la creștinarea mai mult forțată a Europei de Nord, dominată de triburi barbare.

v. Saxonii și anglii, 440 A.D.

- Saxonii și anglii au venit din Danemarca și s-au așezat în Insulele Britanice părăsite de legiunile romane care fuseseră rechemate dincoace de granițele imperiului.
- Creștinismul vechi adus de romani în Britannia aproape a pierit odată cu invadarea insulei de către saxoni și angli, prin urmare a fost nevoie de misionari trimiși de biserica Romei pentru recreștinarea acestor zone.

vi. Hunii, 450 A.D.

- În jurul anului 450 A.D., hunii au invadat Italia sub conducerea temutului Atila.
- Acesta amenința să radă de pe fața pământului nu doar Imperiul Roman, ci și regatele barbare care se înființaseră în lăuntrul granițelor sale.
- Prin urmare, goții, vandalii și francii și-au unit forțele sub conducerea Romei și, la bătălia de la Chalons (451 A.D.), hunii au fost înfrânți definitiv și alungați din Europa.

n. Căderea Romei, 476 A.D.

- Din cauza acestor invazii, din Imperiul Roman de Apus n-a mai rămas decât o regiune în jurul capitalei, Roma.
- În 476 A.D., un trib german mai puțin numeros, numit heruli, a cucerit Roma sub conducerea lui Odoacru.
- Împăratul Romei, un copil pe nume Romulus Augustulus, a fost detronat, iar Roma devenea capitala unui nou stat.
- Odoacru s-a autointitulat „rege al Italiei”, punând astfel capăt Imperiului Roman de Apus.
- De la întemeierea Romei până la căderea acesteia în urma campaniei lui Odoacru au trecut 1500 de ani.
- Imperiul Roman de Apus avea să dăinuie încă o mie de ani, până în 1453, când Constantinopolul a fost cucerit de turcii otomani.

o. Biserica și barbarii

- Cu excepția goților, toate triburile invadatoare fuseseră păgâne.
- Goții au fost evanghelizați de Ulfilas, care a și tradus Biblia în limba gotică.
- Trebuie spus însă că Ulfilas a fost arian, prin urmare creștinismul goților a fost unul arian, adică anti-trinitarian.
- Aproape toate triburile barbare au trecut la creștinism, în mare parte datorită goților.

- Totuși, se pare că cea mai mare influență asupra creștinării barbarilor au avut-o oamenii de rând, printre care s-au așezat barbarii.
- Prin urmare, odată cu trecerea timpului, barbarii arieni au devenit creștini ortodocși fiind influențați de oamenii de rând în mijlocul cărora trăiau zi de zi.
- Chiar dacă Imperiul Roman de Apus a căzut în fața barbarilor, aceștia au fost cucerți în cele din urmă de creștinismul cetățenilor romani obișnuiți.
- În concluzie, căderea Imperiului Roman de Apus nu a slăbit creștinismul și nici puterea bisericii din Roma.
- Dimpotrivă, căderea Imperiului Roman de Apus s-a dovedit a fi un eveniment care a întărit influența creștinismului și a consolidat poziția bisericii Romei care, în loc să cedeze în fața barbarilor, a ajuns în cele din urmă să-i creștineze.

2. Mari teologi apuseni și răsăriteni în sec. IV și V

- Perioada secolelor al IV-lea și al V-lea s-a dovedit extrem de prolifică pentru teologia creștină, deoarece în această perioadă au trăit câțiva dintre cei mai importanți teologi ai bisericii creștine
- Tot în această perioadă au fost formulate cele mai importante crezuri creștine care stau la baza teologiei creștine până în zilele noastre (Crezul de la Niceea, Crezul de la Constantinopol, Crezul de la Calcedon etc.)

p. Athanasius, 293-373 A.D.

- Athanasius a apărat credința ortodoxă împotriva arianismului.
- Astfel, a participat la Conciliul de la Niceea din 325 A.D., după care a devenit episcopul Alexandriei la doar 33 de ani.
- A fost exilat de cinci ori și tot de cinci ori a fost rechemat în oraș.
- Și-a sfârșit viața în pace, la o vârstă venerabilă.

q. Ambrosius din Milano, 340-397 A.D.

- Ambrosius a devenit episcop al bisericii din Milano pe când era încă laic.
- Nu a fost botezat atunci, însă a primit învățătură pentru a deveni membru al bisericii.
- Ortodocșii și arienii s-au unit pentru a-l alege episcop.
- A devenit un personaj extrem de important în biserica apuseană mai ales pentru că a avut curajul să-l mustre pe împăratul Theodosius.
- De fapt, în urma muștrării lui Ambrosius, împăratul și-a mărturisit păcatul și s-a căit.
- Împăratul l-a susținut întotdeauna după acest episod și l-a rugat să predice la înmormântarea sa.
- A scris multe tratate de teologie și l-a primit în biserică pe Augustin.

r. Ioan Chrysostom, 345-407 A.D.

- Ioan Chrysostom sau „Gură de Aur” a fost unul dintre cei mai mari predicatori ai bisericii răsăritene.
- Ioan s-a născut în Antiohia însă a devenit episcopul Constantinopolului în 398 A.D. și a predicat frecvent la Sfânta Sofia.
- A fost un episcop independent, plin de râvnă și curaj, fapt care nu a fost pe placul împăratului.

- Prin urmare a fost exilat și a murit în exil în 407 A.D.
- După moartea sa, a fost repus în drepturi iar trupul i-a fost adus la Constantinopol, unde a fost înmormântat din nou cu mare pompă.

s. Ieronim, 340-420 A.D.

- Ieronim a fost unul dintre cei mai învățați teologi latini.
- A învățat la Roma, însă a renunțat la lume retrăgându-se în mănăstire.
- A întemeiat o mănăstire în Betleem, unde a trăit multă vreme.
- Cea mai cunoscută lucrare a sa este traducerea Bibliei în limba latină, cunoscută sub numele de *Vulgata*.

t. Augustin, 354-430 A.D.

- Probabil cel mai important teolog al bisericii apusene a fost Augustin.
- În tinerețe a fost un tânăr extrem de ambițios și iubitor de plăceri lumești.
- La 33 de ani s-a întors la Cristos în urma rugăciunilor mamei sale, Monica, a învățăturilor lui Ambrosius din Milano și a studierii epistolelor lui Pavel.
- Augustin a fost ales episcop de Hippona în 395 A.D., exact când barbarii începeau să lovească granițele Imperiului Roman de Apus.
- Printre cele mai cunoscute lucrări ale sale se numără “Cetatea lui Dumnezeu” și “Confesiuni”.
- Augustin a apărat cu convingere teologia lui Pavel, insistând cu precădere asupra predestinării și a importanței harului.

ATENȚIE: în Săptămâna 13 (ianuarie) veți avea o Temă de control din biserica imperială și biserica medievală.

Întrebări de verificare:

1. Care sunt cele mai importante popoare migratoare?
2. Cine a cucerit Roma în anul 476 d.Cr.?
3. Cine a fost Ieronim?

Bibliografie:

Dill, Samuel, *Roman Society in the Last Century of the Western Empire*, Adamant Media Corporation, 2005 (Macmillan, 1910);
 Doniger, Wendy (ed.), *Merriam-Webster's Encyclopaedia of World Religions*, Merriam-Webster Inc., 1999;

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 13

BISERICA MEDIEVALĂ, 476-1453 A.D.

PARTEA 1. CONSOLIDAREA PUTERII PAPALE: CREȘTEREA PUTERII PAPALE, 590-1073 A.D.

Obiective:

1. Cunoașterea factorilor care au dus la consolidarea puterii papale.
2. Cunoașterea modului în care era percepută slujba papei.
3. Familiarizarea cu așa-zisele “falsuri pioase”.
  - De la căderea Romei, 476 A.D.
  - La căderea Constantinopolului, 1453 A.D.
  - Biserica medievală este una dintre cele mai importante perioade din istoria bisericii.
  - Perioada medievală a durat aproape o mie de ani, timp în care s-au petrecut o serie de evenimente extrem de importante pentru istoria ulterioară a bisericii.
  - În Evul Mediu, cele mai interesante evenimente s-au petrecut în biserica apuseană.
  - Vom face referire la biserica răsăriteană în măsura în care aceasta a avut legături cu biserica apuseană.
  - Biserica medievală a fost condusă de la Roma, fostul oraș imperial, care deși a fost lăsat fără conducere și putere politică, a ajuns un puternic centrul religios care, pe lângă puterea spirituală, a reușit să dobândească și putere politică.
  - Probabil că cea mai importantă trăsătură a bisericii medievale este dezvoltarea puterii papale.
  - După secolul al IV-lea, papii au început să pretindă jurisdicție universală asupra bisericii, adică au pretins că sunt îndreptățiți să conducă atât bisericile din apus, cât și pe cele din răsărit.
  - În Evul Mediu, însă, papa și-a extins pretențiile nu doar asupra bisericii, ci și asupra popoarelor (*nationes*), adică asupra regilor și împăraților.
  - Prin urmare, vom studia trei etape esențiale:
    - **1. Creșterea puterii papale, 590-1073 A.D.**
    - **2. Culminarea puterii papale, 1073-1216 A.D.**
    - **3. Declinul puterii papale, 1216-1500 A.D.**
  - În acest curs, însă, vom analiza doar prima dintre acestea, și anume “Creșterea puterii papale, 590-1073 A.D.”.
  - Celelalte două etape vor fi analizate în cursul viitor.

1. Creșterea puterii papale, 590-1073 A.D.

- Puterea papală a început să crească odată cu pontificatul lui Grigore I, supranumit “cel Mare”.
- Se spune că Grigore I e responsabil de evanghelizarea Angliei.
- Se pare că odată a văzut în Roma câțiva prizonieri angli, care erau blonzi și cu ochi albaștri, și despre care papa ar fi spus: “non angli, sed angeli” (nu sunt angli, ci îngeri).
- După ce a ajuns papă, Grigore I a trimis misionari în Anglia, pentru a-i creștina pe angli.
- Grigore I a fost deosebit de interesat de convertirea la creștinism a popoarelor europene.
- De asemenea, a vrut să-i aducă la creștinismul ortodox și pe vizigoții arieni din Spania.
- Grigore I s-a opus cu succes pretențiilor patriarhului din Constantinopol de a fi declarat “episcop universal” al tuturor bisericilor.
- Grigore I a consolidat mai întâi puterea Romei în regiunea din imediata vecinătate a orașului, pregătind astfel vremea când Roma va dobândi și puterea politică în zonă.
- Grigore I a subliniat importanța mai multor dogme care vor deveni esențiale pentru biserica romano-catolică:
  - Adorarea icoanelor
  - Purgatoriul
  - Transsubstanțierea
- De asemenea, Grigore I a apărut viața monastică, el însuși fiind călugăr.
- Grigore I a fost un excelent administrator al bisericii catolice, meritând pe deplin apelativul “cel Mare”.
- După Grigore I cel Mare, în mare parte datorită preocupărilor sale de a face din biserica Romei o biserică puternică, aceasta a început să dobândească o putere din ce în ce mai mare.
- Iată câteva dintre cauzele creșterii influenței și puterii bisericii Romei:

a. Putere în numele dreptății

- Puterea papei a fost acceptată foarte ușor pentru că, la început, a fost percepută ca o putere a dreptății.
- Biserica s-a aflat întotdeauna între prinți și oamenii simpli care în acea vreme aveau de suferit de pe urma nedreptăților celor aflați la putere.
- Prin urmare, pe lângă puterea politică a conducătorilor seculari, puterea spirituală a bisericii a fost percepută ca o “domnie a dreptății”.
- De fapt, papa intervenea de multe ori pentru apărarea celor slabi cerând să li se facă dreptate.
- De pildă, mulți prinți erau nevoiți să-și aducă din nou în palate soțiile pe care le alungaseră deoarece se căsătoriseră mai mult sau mai puțin din conveniență sau se străduiau să manifeste o minimă decență pentru că papa intervenea de multe ori muștrându-i pentru comportamentul lor neadecvat.
- Nu trebuie să uităm că au existat și papi care au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a intra în grațiile prinților, însă la începutul Evului Mediu, biserica era

percepută în general ca o instituție care ia apărarea celor săraci și nevoiași promovând o viață decentă.

b. Slăbirea puterii regale

- Puterea regală sau seculară a slăbit mai ales din cauza rivalităților dintre regi.
- Prin contrast, puterea bisericii părea superioară deoarece papa nu avea rivali.
- Iar dacă totuși acesta avea rivali direcți, aceștia erau prea departe pentru a putea face ceva (cel mai apropiat rival direct al papei era patriarhul Constantinopolului).
- În Evul Mediu, luptele între regi erau frecvente prin urmare perioadele în care aceștia domneau efectiv erau relativ scurte în comparație cu pontificatul unor papi care putea ajunge la câțiva zeci de ani.
- După căderea Imperiului Roman de Apus în 476 A.D., în Europa s-a instaurat haosul.
- Această perioadă extrem de zbuciumată a durat până în secolul al IX-lea, când Carol cel Mare a pus bazele unui nou imperiu în Europa.
- În această perioadă de aproape 400 de ani, biserica a avut timp să dovedească o consecvență ieșită din comun în comparație cu puterea seculară.
- Mai mult, succesorii lui Carol cel Mare au fost conducători slabi care au apelat la ajutorul papei pentru a putea rămâne la putere.
- După ce papa a dat ajutor unora dintre ei, se poate spune că puterea politică a trecut, de fapt, în mâinile papei care n-a lăsat-o să-i scape chiar atât de ușor.

c. Consecvența papilor

- În timp ce configurația politică a statelor europene după secolul al V-lea se schimba frecvent, biserica a rămas o instituție care se autoguverna după reguli stricte și consecvente.
- În cei patru sute de ani de după căderea Imperiului Roman de Apus, biserica a fost o instituție unitară, fermă, puternică și care vorbea cu o singură voce.
- Pretențiile papei de a avea putere spirituală universală erau sprijinite de mai toți clericii, de la arhiepiscopi până la ultimul preot.
- Mișcarea monastică s-a dezvoltat foarte mult în Evul Mediu, fapt care a ajutat la consolidarea puterii papale.
- Astfel, biserica a ajuns să aibă aliați puternici pretutindeni, deoarece preoții și călugării puteau fi întâlniți peste tot, iar aceștia nu au dat niciodată înapoi când a fost nevoie să sprijine politica bisericii romane.

d. Așa-numitele “falsuri pioase”

- În Evul Mediu au început să circule câteva documente care susțineau pretențiile Romei de a dobândi autoritate eclesială și politică.
- Aceste documente, însă, s-au dovedit în cele din urmă a fi false.
- Până a fi dovedite ca atare, aceste documente au circulat bucurându-se secole la rând de un statut de veridicitate absolută.

i. “Darul lui Constantin”

- Cel mai cunoscut dintre aceste documente false este așa-numitul “dar al lui Constantin”.

- La multă vreme după căderea Imperiului Roman de Apus a început să circule în biserică un document conform căruia primul împărat creștin, Constantin cel Mare, ar fi conferit episcopului Romei, Silvestru I (314-335) autoritate supremă asupra tuturor provinciilor europene ale Imperiului Roman.
- De asemenea, “darul lui Constantin” susține că împăratul l-ar fi numit pe episcopul Romei conducător suprem al împăraților.
- Documentul motiva astfel decizia lui Constantin de a muta capitala de la Roma la Constantinopol, tocmai pentru ca nu cumva puterea politică a împăratului să rivalizeze cu puterea spirituală (dar și politică) a papei.
- Prin urmare, conform “darului lui Constantin”, împăratul avea doar putere politică, în timp ce papa avea și putere politică (oricum mai mare decât a împăratului) și putere spirituală.

ii. Decretele lui Isidor

- O mare influență au avut și așa-numitele “decrete ale lui Isidor” publicate în preajma anului 850 A.D.
- Aceste decrete ale lui Isidor afirmă că primii episcopi ai Romei hotărâseră în urma sfaturilor apostolilor să pretindă putere absolută asupra tuturor bisericilor.
- De asemenea, decretele lui Isidor apărau independența bisericii față de stat, precum și faptul că clericii bisericii Romei (de la papă la ultimul preot) nu putea fi trași la răspundere de autoritățile seculare.
- De asemenea, autoritățile seculare nu aveau voie să se amestece în treburile bisericii.
- “Darul lui Constantin” și “Decretele lui Isidor” au fost acceptate sute de ani fără a fi puse sub semnul întrebării.
- De fapt, biserica Romei s-a folosit de ele pentru a-și justifica pretențiile spirituale și politice asupra bisericii universale și a popoarelor europene.
- Aceste documente au început să fie privite cu suspiciune abia în secolul al XII-lea, însă nu au fost analizate cu atenție decât în perioada umanistă, adică cu puțină vreme înainte de izbucnirea Reformei protestante.

iii. Dovedirea falsurilor

- Umaniștii au stabilit că limbajul documentelor menționate mai sus nu era specific secolelor al II-lea și al III-lea, ci secolelor al VIII-lea și al IX-lea.
- Titlurile folosite pentru desemnarea conducătorilor religioși și seculari nu erau specifice secolelor al II-lea și al III-lea, ci secolelor al VIII-lea și al IX-lea.
- De asemenea, citatele biblice erau luate din Vulgata, care a fost tradusă abia în secolul al V-lea.
- Nu în ultimul rând, umaniștii au descoperit că aceste documente fac referiri la o anumită epistolă scrisă de Victor, episcopul Romei, către Teofil, episcopul Antiohiei.
- Problema era că Victor, episcopul Romei, trăise în anul 200 A.D., iar Teofil, episcopul Antiohiei, în anul 400 A.D. (ca și când regina Elizabeta I, care a trăit în 1570, i-ar fi scris o scrisoare lui George Washington, care a trăit în 1770).

ATENȚIE: în Săptămâna 14 (ianuarie) veți avea Recapitularea cursului (activitate tutorială ce are loc la Universitatea Emanuel din Oradea).

Întrebări de verificare:

1. Cine a fost și ce a făcut Grigore I?
2. Ce a fost *Darul lui Constantin*?
3. Cine a dovedit că *Darul lui Constantin* e un fals?

Bibliografie:

- Gaillardetz, Richard R., *Teaching with Authority: A Theology of the Magisterium in the Church*, Liturgical Press, 1997;
- Gallagher, Sean, *Western Plainchant in the First Millennium: Studies in the Medieval Liturgy and Its Music*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2003;

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 14

BISERICA MEDIEVALĂ, 476-1453 A.D.

PARTEA 2. CONSOLIDAREA PUTERII PAPALE: CULMINAREA PUTERII PAPALE, 1073-1216 A.D. ȘI DECLINUL PUTERII PAPALE, 1216-1500 A.D.

Obiective:

1. Cunoașterea pontificatului lui Inocențiu III.
  2. Cunoașterea pontificatului lui Bonifaciu VIII.
  3. Familiarizarea cu prevederile Conciliului de la Konstanz, 1414-1418 d.Cr.
- După cum arătam în cursul precedent, vom studia în continuare celelalte două etape ale dezvoltării puterii papale:
    - **2. Culminarea puterii papale, 1073-1216 A.D.**
    - **3. Declinul puterii papale, 1216-1500 A.D.**
  - Prin urmare, vom vedea care sunt cele mai importante trăsături ale acestor două etape extrem de importante pentru politica seculară și bisericească a Europei.
- #### **2. Culminarea puterii papale, 1073-1216 A.D.**
- Culminarea puterii papale nu a fost o etapă constantă.
  - De pildă, unii papi s-au confruntat cu prinți care s-au opus pretențiilor bisericii.
  - De asemenea, unii papi erau slabi conducători și administratori ai bisericii, iar alții erau răi și curvari.
  - Între 850 și 1050 A.D., papii au avut de suferit, însă lucrurile au început să se schimbe începând cu anul 1073 A.D.
  - Apogeul puterii papale a ținut doar între 1073-1216 A.D., însă în acești 150 de ani, papa a avut putere absolută nu doar asupra bisericii Romei, ci și asupra statelor seculare din Europa.
- #### **e. Papa Hildebrand (Grigore VII)**
- Această perioadă a început pe timpul papei Hildebrand, cunoscut și sub numele de Grigore VII.
  - Hildebrand a fost suveranul absolut al Europei mai bine de douăzeci de ani până la moartea sa în 1085.
  - Iată câteva dintre realizările sale:
- #### **i. Reformarea clerului**
- Hildebrand a fost preocupat de starea bisericii și a slujitorilor ei.

- Prin urmare, s-a gândit că ar fi bine să înceapă o reformare a clerului, deoarece acesta se afla într-o stare destul de jalnică.
- Cei mai mulți clerici erau lipsiți de motivație pentru a sluji biserica, iar Hildebrand a vrut cu tot dinadinsul să schimbe această situație.
- Prin urmare, a interzis simonia – vânzarea slujbelor bisericesti – deși această practică a revenit în biserică după moartea sa.
- De asemenea, Hildebrand a ridicat standardul moral al clericilor, impunându-le acestora reguli morale stricte.
- Nu în ultimul rând, a impus celibatul în rândul preoților care, indiferent de rangul lor bisericesc, nu mai aveau voie să se căsătorească.
- Cu toate acestea, în timpul vieții sale, nu a reușit să impună această ultimă măsură.
- Prin urmare, în secolul al XI-lea, preoții catolici încă se căsătoreau.

ii. Despărțirea bisericii de stat

- Hildebrand a reușit să elibereze biserica de sub dominația puterii seculare.
- Astfel, a pus capăt obiceiului potrivit căruia împărații și regii numeau papi și episcopi.
- Până la Hildebrand, papa și episcopii erau numiți în mod direct de regi sau împărați după bunul plac al acestora.
- Evident, persoanele numite în aceste funcții nu erau întotdeauna dintre cele mai duhovnicești.
- Oricum, Grigore VII a reușit să stopeze această practică, cerând ca toate slujbele bisericesti să fie ocupate de oameni care le merită.
- De asemenea, Grigore VII a reușit să dezlege clerul de acuzarea și condamnarea tribunalelor seculare.
- În timpul pontificatului, clericii erau judecați doar de tribunale bisericesti.
- Înainte de Grigore VII, papa și episcopii primeau la numirea în funcție un toiag și un inel din partea suveranului lor, adică din partea regelui sau împăratului care îi numea în funcție.
- Toiagul și inelul primit de papă și episcopi nu erau nici pe departe un semn al puterii lor, ci un semn al vasalității față de suveran.
- Mai mult, după primirea toiagului și inelului, papii și episcopii jurau credință regelui.
- Cu alte cuvinte, papii și episcopii erau un fel de “angajați” ai regelui.
- Hildebrand a făcut în așa fel încât papii și episcopii primeau în continuare toiagul și inelul, însă nu din partea regelui, ci din partea celorlalți slujitori bisericesti.
- În plus, Hildebrand a interzis episcopilor să jure credință regilor sau oricărui conducător secular.

iii. Supremația bisericii

- În timpul pontificatului lui Hildebrand, biserica Romei a devenit mai puternică decât orice stat european.
- De pildă, regele Henry IV și-a închipuit că îl putea detrona pe Grigore VII.
- Prin urmare, a convocat un sinod al episcopilor germani pe care i-a obligat să decidă detronarea papei.

- Grigore VII a emis un edict de excomunicare, însă doar pentru Henry IV, în timp ce toți ceilalți, inclusiv episcopii germani și supușii săi, erau iertați.
- Prin urmare, Henry IV s-a pomenit singurul excomunicat și lipsit de orice putere politică din cauza edictului papal.
- Pentru a redobândi prestigiul și puterea politică, Henry s-a îmbrăcat în straie sărăcicioase și împreună cu soția și copilul nou-născut a plecat în plină iarnă la castelul papei de la Canossa, în Italia.
- Papa i-a ținut pe toți trei zile în frig înainte de a-i primi.
- După ce i-a primit, Grigore VII l-a absolvit de vină pe Henry VII, iar acesta s-a întors acasă cu statutul de membru al bisericii catolice.
- Nu după multă vreme, Henry IV a strâns o armată puternică și a începutul războiului cu papa.
- În ciuda puterii sale, papa a fost înfrânt și s-a văzut nevoit să părăsească Roma.
- Hildebrand a murit la puțină vreme după ce a părăsit Roma din cauza lui Henry și a lăsat o mărturie scrisă explicând cauzele morții sale.
- În ultima sa scrisoare, Grigore VII a lăsat următoarele cuvinte: “Am iubit neprihănirea și dreptatea și din această cauză mor în exil.”
- În ciuda acestui fapt, în istorie este mai cunoscut episodul când Henry IV stătea în frig la poarta palatului de la Canossa decât moartea papei în exil.
- Grigore VII n-a vrut să distrugă conducerea seculară sau rolul statului.
- Intențiile sale au fost doar de a subordona puterea seculară puterii bisericești.
- De asemenea, a vrut să facă din slujba papei cea mai importantă formă de conducere superioară celei politice chiar dacă presupunea un aspect esențialmente politic.
- De fapt, dorința lui Grigore VII a fost ca puterea seculară a regilor să aibă jurisdicție asupra oamenilor din punct de vedere politic însă întotdeauna sub autoritatea directă a puterii bisericești exercitate de papă.

f. Papa Inocențiu III, 1198-1216 A.D.

- Inocențiu III a fost cu siguranță cel mai puternic papă din istoria bisercii.
  - i. Pretențiile lui Inocențiu III**
  - În discursul său inaugural, Inocențiu III a declarat următoarele lucruri:
    - Succesorul Sfântului Petru stă între Dumnezeu și om.
    - Succesorul Sfântului Petru poate judeca pe oricine, însă nu poate fi judecat de nimeni.
    - Succesorul Sfântului Petru se supune numai lui Dumnezeu.
  - Într-una dintre epistolele sale pontificale, Inocențiu III scria că papa trebuie să se îngrijească atât de întreaga biserică, cât și de întreaga lume.
  - De asemenea, spunea el, papa are dreptul să detroneze împărați și regi.
  - Inocențiu III a fost ales papă la 37 de ani și s-a ținut de cuvânt în cei 18 ani de pontificat.
- ii. Alegerea împăratului**
- Inocențiu III l-a ales împărat pe Otto von Brunswick care a recunoscut că este împărat “prin harul lui Dumnezeu și bunăvoința scanului apostolic”, adică bunăvoința papei.

- Din cauza nesupunerii sale, Otto a fost detronat de Inocențiu III care a numit un alt împărat în locul său.

iii. Reședința la Roma

- Inocențiu a făcut din Roma un mic stat, care funcționa după reguli stricte.
- De pildă, existau reguli pentru fiecare slujbă de la Roma, precum și pentru slujba papei, considerat un fel de suveran la orașului și al bisericii din Roma.

iv. Supunerea regelui Franței

- Inocențiu III l-a convins pe regele Franței, Philip August, să-și recheme soția de care divorțase ilegal și pe care o alungase de la curte.

v. Supunerea regelui Angliei

- Inocențiu III l-a excomunicat pe regele John al Angliei, pe care l-a obligat să predea coroana regală legatului papal.
- John a primit coroana regală doar după ce a recunoscut că este supusul papei.
- Inocențiu a fost cel mai puternic papă al tuturor timpurilor, însă nu trebuie să uităm că statutul de care s-a bucurat vreme de aproape douăzeci de ani se datorează în mare parte eforturilor lui Hildebrand.

3. Declinul puterii papale, 1216-1500 A.D.

- Odată cu intrarea în secolul al IV-lea, statele europene au început să fie cuprinse de sentimentul național, fapt care a dus la respingerea pretențiilor papale.
- Unul dintre papii care s-a confruntat cu sentimentul național în această perioadă a fost Bonifaciu VIII.

a. Bonifaciu VIII, 1303 A.D.

- Bonifaciu VIII a încercat să se ridice la statura papilor de dinaintea sa, însă nu a reușit.
- De pildă, i-a interzis regelui Edward I al Angliei să impoziteze veniturile clerului, însă nu a reușit.
- Până la urmă, Bonifaciu a fost cel care a trebuit să se supună regelui.
- Soluția de compromis între Bonifaciu și Edward I a fost ca preoții și arhiepiscopii să doneze o parte din venitul lor și al parohiilor lor pentru nevoile regatului.
- Bonifaciu a intrat în conflict cu Philip cel Cinstit al Franței care a strâns oaste împotriva papei.
- Bonifaciu a fost înfrânt și aruncat în temniță.
- La scurtă vreme după eliberarea sa a murit în dizgrație.
- Prin urmare, timp de 70 de ani începând din 1305, papii au fost aleși direct de regii Franței, ceea ce însemna că papii au fost întru totul supuși acestora.

b. Captivitatea babiloniană, 1305-1377 A.D.

- În această perioadă, scanului pontificat a fost mutat de la Roma la Avignon, în Franța.
- Papii au devenit marionetele regelui Franței.

- Totuși, au apărut pretendenți la scaunul pontifical din Roma, aceștia declarându-se anti-papi.
- Ordinele papilor erau ignorate constant și, de fapt, nimeni nu știa cine este papă cu adevărat.
- La un anumit moment dat, existau cel puțin trei papi, fiecare declarând că este adevăratul succesori al Sfântului Petru.
- Prin urmare, cei care făceau legea erau regii.
- De pildă, Edward III al Angliei i-a poruncit legatului papal să părăsească Anglia, ceea ce nu s-ar fi întâmplat în timpul pontificatului lui Inocențiu III.

c. Conciliul de la Konstanz, 1414 A.D.

- În 1377, papa Grigore XI s-a reîntors la Roma mutând astfel scaunul pontifical de la Avignon la Roma.
- În 1414, Conciliul de la Konstanz s-a întrunit pentru a decide asupra pretențiilor emise de patru papi autoprocamați.
- Conciliul a hotărât să anuleze pretențiile tuturor celor patru și a numit un altul.
- Începând cu 1378, papii au început să conducă biserica apuseană din Roma emițând pretenții la fel de ridicate ca până atunci, însă nemaifiind în stare să se ridice la înălțimea lor și nici să le pună în practică.

ATENȚIE: urmează Sesiunea, adică un examen scris ce va consta în reproducerea unuia dintre cele 14 cursuri ales prin tragere la sorți.

Întrebări de verificare:

1. Cine a fost papa Hildebrand?
2. Ce a făcut papa Inocențiu III?
3. Ce s-a hotărât la Conciliul de la Konstanz?

Bibliografie:

Herzog, Johann Jakob, Philip Schaff, Albert Hauck, *The New Schaff-Herzog Encyclopaedia for Religious Knowledge*, Funk und Wagnalls Company, 1910;
 Holland, Julian, Norman Brooke (eds), *The Kingfisher History Encyclopaedia*, Kingfisher Publications, Bos-ton, 2004;
 Holmes, George, *The Oxford Illustrated History of Medieval Europe*, Oxford University Press, Oxford, 1988;

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Jesse Lyman Hurlbut, *The Story of the Christian Church* (Grand Rapids: Zondervan, 1967).

Philip Schaff, *History of the Christian Church*, 8 vol. (Peabody: Hendrickson Publishers, 1996).

Mark Noll, *Turning Points. Decisive Moments in the History of Christianity* (Baker Academic, 2000).

Earle E. Cairns, *Creștinismul de-a lungul secolelor. O istorie a bisericii creștine* (Oradea: Editura Cartea Creștină, 2007).

Curs de istorie a bisericii

SEMESTRUL 2

Conf univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

Istoria bisericii II

Istoria bisericii este un curs de semestru și este împărțit în 14 lecții.

Cursul de Istorie a bisericii I are 3 obiective majore:

- Prezentarea celor mai importante evenimente de la apariția religiei islamice până în secolul al XX-lea.
- Prezentarea celor mai semnificative personaje ale istoriei bisericii din această perioadă.
- Sprijinirea studentului în a-și forma o perspectivă cât mai sistematică asupra istoriei bisericii în această perioadă.

Conținutul cursului are în vedere următoarele aspecte:

- Prezentarea istoriei bisericii medievale, protestante, moderne și contemporane cu referire specifică la cele mai importante evenimente din aceste perioade.
- Este evidențiat, de asemenea, rolul câtorva dintre cele mai cunoscute personaje istorice care au influențat istoria bisericii în aceste perioade.
- Cursul oferă informații succinte însă precise referitoare la datele istorice care trebuie cunoscute.
- Informațiile din acest curs sunt menite a-l pregăti pe student pentru o mai bună cunoaștere a istorie dogmelor creștine, precum și a teologie dogmatice.

Forma finală de evaluare a cursului de istorie a bisericii II constă într-un examen scris, nota finală fiind stabilită în felul următor:

- Examenul final reprezintă 80% din nota finală.
- Temele de control de pe parcursul semestrului reprezintă 20% din nota finală.

Cuprins

Cursul 1: Biserica medievală, 476-1453; Partea 3. Apariția și răspândirea islamului

Cursul 2: Biserica medievală, 476-1453; Partea 4. Sfântul Imperiu Roman și separarea bisericilor latinești de cele grecești

Cursul 3: Biserica medievală, 476-1453; Partea 5. Cruciadele

Cursul 4: Biserica medievală, 476-1453; Partea 6. Dezvoltarea monasticismului, artei și literaturii medievale

Cursul 5: Biserica medievală, 476-1453; Partea 7. Începutul Reformei religioase, căderea Constantinopolului (1453), teologi și conducători bisericești

Cursul 6: Biserica protestantă, 1453-1648; Partea 1. Cauze ale Reformei și Reforma în Germania

Cursul 7: Biserica protestantă, 1453-1648; Partea 2. Reforma în Europa și principiile teologiei protestante

Cursul 8: Biserica protestantă, 1453-1648; Partea 3. Contrareforma și cei mai importanți conducători bisericești din perioada Reformei

Cursul 9: Biserica modernă, 1648-1968; Partea 1. Mișcarea puritană, marea trezire spirituală din timpul fraților Wesley, mișcarea raționalistă și mișcarea anglo-catolică

Cursul 10: Biserica modernă, 1648-1968; Partea 2. Mișcarea pietistă și personaje importante din perioada bisericii moderne

Cursul 11: Biserica modernă, 1648-1968; Partea 3. Mișcarea misionară modernă și biserica în secolul al XX-lea

Cursul 12: Biserica modernă, 1648-1968; Partea 4. Bisericile creștine din America

Cursul 13: Biserica ortodoxă; Partea 1. Biserica ortodoxă înaintea de căderea Constantinopolului

Cursul 14: Biserica ortodoxă; Partea 2. Biserica ortodoxă după căderea Constantinopolului

Orar

Semestrul II (pentru data exactă consultați calendarul disciplinei)

Săptămâna 1 (martie): Introducerea cursului (activitate tutorială ce are loc la Universitatea Emanuel din Oradea)

Săptămâna 8 (aprilie): Temă de control din biserica medievală și protestantă până la Reforma în Europa și principiile teologiei protestante.

Săptămâna 10 (mai): Temă de control din biserica protestantă până la mișcarea anglo-catolică

Săptămâna 13 (iunie): Temă de control din biserica modernă și bisericile creștine din America

Săptămâna 14 (iunie): Recapitularea cursului (activitate tutorială ce are loc la Universitatea Emanuel din Oradea).

Sesiune: examen scris ce va consta în reproducerea unuia dintre cele 14 cursuri ales prin tragere la sorți.

Universitatea Emanuel din Oradea
Facultatea de Teologie
Catedra de teologie dogmatică și istorică
Curs de istorie a bisericii
Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 1

BISERICA MEDIEVALĂ, 476-1453 A.D.

PARTEA 3. APARIȚIA ȘI RĂSPÂNDIREA ISLAMULUI

Obiective:

1. Cunoașterea modului în care a apărut religia islamică.
2. Identificarea factorilor care au dus la răspândirea religiei islamice.
3. Cunoașterea aspectelor pozitive și negative ale religiei islamice.

- Religia islamică a apărut în secolul al VII-lea marcând în mod decisiv dezvoltarea Europei Occidentale și a creștinismului din această zonă
- Religia islamică s-a răspândit mai cu seamă prin cuceriri repetate, mai întâi a provinciilor grecești ale Imperiului Roman de Răsărit care, la rândul său, a căzut în anul 1453 în mâinile turcilor otomani.
- Religia islamică a îngenunchiat astfel creștinismul răsăritean amenințând existența politică și religioasă a Europei Occidentale.
- Înantarea religiei islamice în Europa Occidentală a fost oprită în secolul al VIII-lea, însă influența acesteia continuă să fie extrem de puternică până în zilele noastre.

1. Întemeietorul religiei islamice: Mohamed (570-632)

- Mohamed s-a născut la Mecca, în Arabia, în anul 570.
- El și-a început cariera de profet în anul 610, la vârsta de 40 de ani.
- La început, lucrurile nu au mers prea bine pentru noua religie, care s-a confruntat cu o opoziție destul de puternică.
- Prin urmare, Mohamed fugi de la Mecca la Medina în anul 622.
- Fuga lui Mahomed de la Mecca la Medina este cunoscută sub numele de Hegira.
- Nu după multă vreme, Mohamed reușește să unească sub stindardul noii religii mai multe dintre triburile arabe cu ajutorul cărora se reîntoarce biruitor la Mecca.
- La moartea sa survenită în anul 632, Mohamed era profetul și conducătorul întregii Arabii.

2. Religia islamică

- Religia lui Mohamed se numește „islam”, care înseamnă „supunere”, adică supunere față de voința lui Dumnezeu care, în religia islamică, poartă numele „Alah” (care are o origine comună cu termenul ebraic „Elohim”).
- Adepții religiei islamice se numesc musulmani.
- Nu trebuie să uităm că musulmanii nu au folosit niciodată termenul „mahomedani”, acesta fiind atribuit lor de către europeni.

- Învățăturile religiei islamice

- o **Unitatea lui Dumnezeu**
  - Dumnezeu este unul singur.

- Numele lui este Alah, care provine din ebraicul „Elohim”.
- **Predestinarea**
  - Toate evenimentele sunt predestinate de Allah, care le cunoaște mai dinainte.
  - Evenimentele pot fi bune sau rele, însă toate sunt predestinate de Alah.
- **Îngerii**
  - Îngerii sunt buni și răi iar existența lor se interferează cu cea a oamenilor.
  - Îngerii sunt invizibili, însă realitatea existenței lor nu poate fi tăgăduită.
- **Coranul**
  - Dumnezeu s-a descoperit pe sine prin Coran, o serie de mesaje transmise de Dumnezeu lui Mahomed prin intermediul arhanghelului Gavril.
  - Aceste mesaje nu au fost adunate într-o colecție, adică în Coran, decât după moartea lui Mohamed.
- **Profeții**
  - Dumnezeu a trimis în lume mai mulți prooroci inspirați, dintre care patru sunt cei mai importanți: Adam, Moise, Isus și Mahomed, care este cel mai important dintre toți.
  - Printre profeții inspirați de Dumnezeu se numără apostolii creștini și toți sfinții care au trăit înainte de Mahomed.
- **Viața după moarte**
  - Mahomed era convins că va exista o înviere a morților, care vor fi judecați.
  - În funcție de această judecată, aceștia vor fi trimiși în rai sau iad.

3. Răspândirea religiei islamice

- La început, Mahomed s-a limitat la a-și predica învățăturile în vederea transformării morale a arabilor.
- Nu după multă vreme însă, și mai cu seamă după ce a reușit să unească triburile arabe, a pus mâna pe sabie și a început să conducă aceste triburi în incursiuni armate în zonele locuite de necredincioși, adică de cei care nu erau musulmani.
- Înainte de a cucerii o anumită provincie, arabii ofereau locuitorilor acestei trei posibilități:
  - Acceptarea religiei islamice
  - Plata unui tribut (de cele mai multe ori substanțial, însă care putea fi plătit)
  - Moartea (în cazul în care primele două posibilități erau respinse)
- Mohamed a fost urmat de o serie de califi care au organizat triburile arabe mai cu seamă din punct de vedere militar.
- Califul era considerat urmașul lui Mahomed, deținea puterea politică și era conducătorul armatei arabe.
- Provinciile cucerite de califi se numeau califate, acestea începând să fie din ce în ce mai multe la număr mai cu seamă în secolul al VIII-lea.
- Prin intermediul acestor incursiuni militare care, cu timpul, au devenit adevărate campanii militare, religia islamică s-a răspândit rapid în următoarele regiuni:
  - a. **Palestina și Siria**
    - Palestina și Siria au fost primele provincii cucerite de musulmani.
    - Aceasta înseamnă că locurile sfinte ale creștinismului au fost primele care au încăput pe mâna arabilor fără prea mari probleme.

b. Asia Mică

- Musulmanii nu s-au oprit aici, ci au început să cucerească provinciile de apus ale Imperiului Roman de Răsărit, care au căzut una câte una.
- În cele din urmă, întreaga Asia Mică a fost cucerită de musulmani, mai puțin orașul Constantinopol, care a căzut abia în secolul al XV-lea.
- Trebuie să spunem că în provinciile care nu se împotriveau, creștinilor li se permitea să-și practice propria religie în anumite limite.

c. Partea de răsărit a Persiei

- Musulmanii s-au orientat și spre răsărit, prin urmare în cucerit partea de răsărit a Persiei ajungând până în India.
- În această etapă a cuceririlor islamice, arabii și-au stabilit capitala la Bagdad.

d. Egipt și Africa de Nord

- Spre vest, arabii au cucerit Egiptul iar apoi întreaga parte de nord a Africii.
- Toate centrele mari ale creștinismului din această zonă, printre care Cartagina și Alexandria, au fost transformate în orașe musulmane.

e. Spania

- În cele din urmă, în secolul al VIII-lea, armatele arabele au cucerit Spania și au început să se îndrepte spre Franța amenințând întreaga Europă Occidentală.
- Trebuie să subliniem faptul că acest vast imperiu arab, specific islamic, s-a concretizat în mai puțin de o sută de ani de la moartea lui Mahomed.

f. Bătălia de la Poitiers (Tours) din anul 732

- Expansiunea islamică a musulmanilor arabi a fost oprită abia în Franța, la Poitiers (Tours).
- Armatele arabe au fost spulberate de oastea francilor conduși de Carol Martel.
- De fapt, Carol Martel a reușit în timp record să unească triburile francilor de pe teritoriul fostei Galii, fapt care a contribuit decisiv la succesul bătăliei de la Poitiers (Tours).
- În cazul în care Carol Martel n-ar fi reușit să-i oprească pe arabi la Poitiers, e posibil ca Europa medievală să nu fi fost una creștină, ci una musulmană.

4. Considerații fundamentale:

- Musulmanii au reușit să cucerească Orientul, nordul Africii și chiar Peninsula Iberică datorită mai multor factori, dintre care trei sunt esențiali:

a. Credința și curajul arabilor

- Națiunea arabă a fost întotdeauna un conglomerat de triburi războinice care, după unirea lor de către Mahomed, au fost convinse că voia lui Dumnezeu este să cucerească țările necredincioșilor pentru a-i aduce la credința adevăratului Alah.
- Mai mult, arabii musulmani erau convinși că Alah le-a hărăzit victoria înainte de începe orice luptă.
- Nu în ultimul rând, războinicilor musulmani li se promitea că, dacă mor pe câmpul de luptă, vor ajunge în rai (de cele mai multe ori în compania câtorva zeci de fecioare).

b. Supunerea grecilor din Asia Mică

- Popoarele elenizate din Asia Mică, obișnuite de secole cu jugul roman, au cedat fără a opune rezistență.

- De fapt, în loc să lupte, grecii au preferat să plătească tribut până când, în cele din urmă, au fost cuceriiți în ciuda faptului că plățiseră tribut.

c. Caracterul religiei islamice

- Religia islamică era caracterizată de un puternic avânt misionar, chiar dacă acesta trebuia concretizat prin folosirea săbiei.
- Prin contrast, creștinismul răsăritean își pierduse de mult spiritul misionar, prin urmare și dorința de a se opune unei alte religii (în cazul de față, celei islamice).
- După cum bine se știe, teologia greacă prefera speculații dogmatice și filozofice, în timp ce arabii musulmani doreau instaurarea unei vieți morale după modelul oferit de învățăturile lui Alah, descoperite lui Mahomed.

5. Aspecte pozitive ale religiei islamice

a. Simplitatea doctrinei

- Musulmanii credeau într-un singur Dumnezeu, față de care toți oamenii au datoria să asculte.
- Religia islamică nu are un set complex de doctrine complicate.
- Prin urmare, în lumea arabă nu s-au înregistrat controverse dogmatice asemănătoare celor din regiunile locuite de creștini.
- Mai mult, nu era nevoie de școli teologice pentru înțelegerea învățăturilor islamice.

b. Respingerea închinării la icoane

- În secolul al VII-lea, creștinii din răsărit începuseră să se închine la icoane ale lui Isus sau ale Fecioarei Maria.
- Musulmanii au respins dintotdeauna închinarea la icoane, pe care le considerau reprezentări idolatre ale lui Alah, care oricum nu putea fi reprezentat de mâna omului.

c. Respingerea mijlocirii preoților sau sfinților

- Creștinismul răsăritean susținea că mântuirea nu poate fi obținută decât prin intermediul mijlocirii preoților și al sfinților.
- Musulmanii au respins și această practică, susținând că fiecare arab musulman se va întâlni față în față cu Alah.

d. Respingerea consumului de băuturi alcoolice

- Această practică este respectată și astăzi, mai puțin de musulmanii europeni, care sunt mult mai liberali decât cei din Orient.
- E interesant de observat că respingerea consumului de băuturi alcoolice a fost practică mai întâi de nazirei și continuată nu de biserica creștină, ci de religia islamică.

e. Promovarea literaturii și a științei

- Arabii au fost preocupați dintotdeauna de literatură, filozofie și știință.
- Contribuțiile cele mai importante ale arabilor sunt numerele (1, 2, 3 etc.), matematica, astronomia, filozofia și medicina.
- Cel mai important centru cultural al lumii musulmane a fost Bagdadul.

6. Aspecte negative ale religiei islamice

a. Convertirea prin cucerire

- Convertirea prin cucerire a fost o mare greșeală deoarece nu promova dragostea, ci ura.

- Dacă un oraș sau o provincie se opunea invaziei islamice, locuitorii erau uciși fără milă.
- De cele mai multe ori, însă, bărbații erau uciși, femeile erau vândute ca sclave iar copiii erau înrolați în armată.
- Mai mult, copiii proveniți din orașele cucerite erau crescuți și educați în spiritul religiei musulmane.
- Această practică a fost preferată mai cu seamă de turcii otomani după secolul al XII-lea.

b. Secularizarea religiei

- Statul și moscheea erau unul și același lucru.
- Statul musulman avea datoria să promoveze și să apere religia islamică.

c. Concepția despre Dumnezeu

- Dumnezeu religiei islamice, adică Alah, este un tiran nemilos, preocupat de răspândirea învățăturilor sale prin sabie.
- De fapt, esența religiei musulmane nu este dragostea, ci ura sau cel puțin intoleranța.

d. Concepția despre Cristos

- Cristos este doar unul dintre personajele religiei islamice.
- Cristos este un profet important, însă mai puțin important decât Mahomed.

e. Concepția despre rai

- Raiul nu este văzut ca o realitate spirituală obiectivă, ci ca una dominată de simțuri.
- Pe orice musulman, mai cu seamă pe cei morți în luptă, îi așteaptă plăceri trupești alături de zeci de fecioare (de regulă, în număr de șaptezeci).

f. Degradarea statutului femeii

- În religia islamică, femeia este considerată sclava bărbatului și nu are un statut superior obiectelor.
- De fapt, în societățile islamice moderne femeilor li se refuză dreptul la educație și la muncă.

g. Slaba administrare și organizare politică

- Cea mai mare problemă a califatelor și, ulterior, a Imperiului Otoman a fost slaba administrare și organizare politică.
- Dacă religia islamică a reușit să dăinuie în nordul Africii și în Orient nu a fost datorită unei guvernări înțelepte, ci terorii răspândite de armatele musulmane.
- Chiar dacă dominația arabă islamică s-a întins, la un anumit moment dat, din China până în Spania, aceasta nu s-a dovedit a fi de durată tocmai din cauza slabei organizări politice și a proastei administrări a acestor teritorii.

Întrebări de verificare:

1. Ce a făcut Mohamed?
2. Care sunt doctrinele islamului?
3. Care sunt cele mai importante dintre aspectele pozitive și negative ale islamului?

Bibliografie:

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 2

BISERICA MEDIEVALĂ, 476-1453 A.D.

PARTEA 4. SFÂNTUL IMPERIU ROMAN ȘI SEPARAREA BISERICILOR LATINEȘTI DE CELE GRECEȘTI

Obiective:

1. Cunoașterea modului în care s-a format Sfântul Imperiu Roman.
2. Familiarizarea cu cei mai importanți dintre împărații Sfântului Imperiu Roman.
3. Cunoașterea factorilor care au dus la despărțirea bisericilor apusene de cele răsăritene.

1. Sfântul Imperiu Roman

- Între secolele al X-lea și al XIX-lea, în Europa a existat o formă de organizare politică aparte, cunoscută sub numele de Sfântul Imperiu Roman sau, în mod eronat, Imperiul German.
- Acesta a trecut prin mai multe faze de-a lungul celor nouă sute de ani ai existenței sale.
- Înainte de apariția acestei construcții politice, partea de Apus a Europei, adică între Oceanul Atlantic și Vestul Mării Adriatice, fusese caracterizată de un haos aproape general.
- În Europa acelei vremi, deci înainte de secolul al X-lea, conducerea politică era frecvent acaparată de diferite triburi războinice și nu existau încă state naționale, de genul celor din zilele noastre.
- Totuși, în ciuda confuziei cvasi-generale, vechea concepție romană despre unitate și ordine rămăsese în conștiința europenilor de atunci.
- Prin urmare, nu erau puțini cei care nutreau speranța că, într-o bună zi, va apărea un nou imperiu în locul celui care căzuse în secolul al V-lea (476 d.Cr.).

a. Întemeietorul Sfântului Imperiu Roman: Carol cel Mare (742-814)

- În ultima parte a secolului al VIII-lea și-a făcut simțită prezența unui dintre cele mai importante personaje ale istoriei europene.
- Acesta era Carol cel Mare (742-814), numit de germani Karl cel Mare, iar de francezi Charlemagne.
- Carol cel Mare era nepotul lui Carol Martel, învingătorul din bătălia de la Tours sau Poitiers (732 d.Cr.), când armatele mahomedane au fost oprite din înaintarea lor spre partea de Răsărit a Europei Apusene.
- Carol Martel, bunicul lui Carol cel Mare, era regele francilor, un trib germanic care controla cea mai mare parte a teritoriului Franței din zilele noastre.
- Carol cel Mare s-a proclamat stăpânul celor mai multe teritorii din Europa Apuseană, nordul Spaniei, Franța, Germania, Olanda, Austria și Italia, care formau un mic imperiu.
- În timpul unei vizite efectuate la Roma, Carol cel Mare a fost încoronat împărat chiar în ziua de Crăciun a anului 800.
- Slujba de încoronare a fost dusă la îndeplinire de papa Leon III, care l-a proclamat pe Carol cel Mare împărat al Romei sub numele de Carol August, fiind considerat

succesorul lui Octavian August, al lui Constantin cel Mare și al tuturor celorlalți mai mult sau mai puțin iluștri împărați ai Romei antice.

- Carol cel Mare s-a dovedit un conducător iscusit și înțelept în multe privințe, fiind un adevărat reformator, dătător de legi, promotor al educației și al intereselor bisericii.

b. Imperiul

- Autoritatea Imperiului lui Carol cel Mare asupra Europei în ansamblul ei a fost reală doar pentru puțină vreme.
- Slăbiciunile și incompetența succesorilor lui Carol cel Mare, dezvoltarea inegală a statelor componente, varietatea lingvistică și interesele naționale specifice popoarelor din imperiu au limitat de timpuriu autoritatea Sfântului Imperiu Roman.
- De fapt, cea mai puternică parte a imperiului a fost cea de la vest de Rin, adică porțiunea dintre orașul Köln și țărmul european al Oceanului Atlantic.
- Pe teritoriul Germaniei de astăzi, statele germane din acea vreme erau, practic, independente, deoarece se războiau între ele după bunul plac al conducătorilor acestora, iar autoritatea împăratului asupra lor era doar teoretică.
- Cu alte cuvinte, împăratul Sfântului Imperiu Roman (începând chiar cu Carol cel Mare) era considerat și recunoscut ca fiind Capul Creștinătății europene în Franța, Anglia și Țările Scandinave, însă nimeni nu se obosea să-i dea ascultare întru totul.
- Deoarece autoritatea împăratului se limita doar la statele germanice și partea de nord a Italiei, însă nici aici nu era extrem de eficientă, Sfântul Imperiu Roman a ajuns să fie cunoscut și sub numele de Imperiul German.

c. Cei mai importanți împărați

- După moartea lui Carol cel Mare, urmașii acestuia nu au reușit să păstreze tronul; prin urmare, acesta a ajuns vacant iar cine dorea să-l ocupe trebuia ales de șapte prinți electori.
- Dintre cei 54 de împărați ai Sfântului Imperiu Roman, nu vom aminti decât numele câtorva, care s-au dovedit într-adevăr conducători capabili.
  - **Henric Păsărarul (Heinrich der Vogler, 919-936)** a fost unul dintre primii restauratori ai imperiului. Vânător pasionat, Heinrich a primit numele de „păsărarul” pentru că, în clipa cand au sosit mesagerii prinților electori cu vestea că va fi împărat, încerca să monteze capcane pentru păsări.
  - **Otto cel Mare (951-973)** a fost fiul lui Henric Păsărarul și este considerat adevăratul întemeietor al Sfântului Imperiu Roman.
  - **Frederic Barbarossa „Barbă roșie” (1152-1190)** a fost unul dintre cei mai puternici împărați ai Sfântului Imperiu Roman. A participat la cea de-a Treia Cruciadă, însă s-a înecat în Asia Mică fapt care a dus la eșecul întregii cruciade.
  - **Frederic II (1196-1250)** a fost nepotul lui Barbarossa și un om politic extrem de capabil, preocupat de reformele religioase. Din această cauză a fost excomunicat de două ori de către papă și a participat la cea de-a Cincea Cruciadă, ocazie cu care s-a autoproclamat rege al Ierusalimului.
  - **Rudolf de Habsburg (1273-1291)** a fost întemeietorul Casei de Austria și un conducător foarte preocupat de păstrarea autorității sale și a imperiului. Prin urmare, i-a obligat pe prinți să se supună autorității imperiale fapt care a făcut din Austria unul dintre cele mai puternice state germane până la sfârșitul Primului Război Mondial în 1918. Aproape toți urmașii săi au fost arhiduci ai Austriei.

- **Carol V sau Carol Quintul (1519-1556)** a fost împărat al Sfântului Imperiu Roman în perioada Reformei protestante și rege al Austriei, Spaniei și Olandei. S-a străduit, fără sorți de izbândă, să țină țările germanice și Olanda sub autoritatea Bisericii Catolice a Romei. În 1556 a abdicat de bună voie și și-a petrecut ultimii doi ani din viață într-o mănăstire.

d. Împărații și papii

- În primii cinci sute de ani de la înființarea Sfântului Imperiu Roman, rivalitatea dintre împărați și papi a fost acerbă.
- Nu de puține ori s-au declanșat adevărate războaie între împărați și papi.
- Trebuie spus neaparat că războaiele au fost declanșate de împărați și papi deopotrivă, deoarece și unii, și alții doreau în egală măsură să obțină putere politică deplină asupra imperiului.
- Am văzut deja că papa Grigore VII (Hildebrand) a reușit, cel puțin o vreme, să-l supună pe regele Henry IV pe care l-a obligat să meargă în plină iarnă la palatul papal de la Canossa pentru a-și cere iertare.
- De asemenea, un alt papă extrem de puternic a fost Inocențiu III, care a ridicat și coborât împărați după bunul său plac.
- Odată cu apariția Reformei protestante, rivalitatea dintre papi și împărați a scăzut în intensitate deoarece atât împăratul, cât și papa au încercat să oprească dușmanul comun, adică învățătura Reformei.
- De altfel, granițele dintre atribuțiile imperiale și cele papale s-au cimentat, prin urmare se știa ce anume trebuie să facă fiecare pentru bunul mers al imperiului și al bisericii.

e. Declinul și prăbușirea Sfântului Imperiu Roman

- Pe măsură ce Casa de Austria devenea tot mai puternică, autoritatea centrală a împăratului se dovedea din ce în ce mai slabă.
- De fapt, după Reformă, împăratul Sfântului Imperiu Roman nu a mai avut decât o funcție mai mult onorifică.
- Succesiunea împăraților s-a terminat în 1806, când Napoleon a ajuns la apogeul puterii sale.
- În secolul al XVIII-lea, Voltaire spunea că „Sfântul Imperiu Roman n-a fost nici sfânt, nici imperiu”.
- În 1806, la presiunea lui Napoleon, Francisc II a fost obligat să renunțe la titlul de împărat al Sfântului Imperiu Roman putând să-l păstreze doar pe cel de rege al Austriei.

2. Separarea bisericilor latinești de cele grecești

- Separarea dintre bisericile latinești și cele grecești a avut loc oficial în secolul al XI-lea, adică în anul 1054, chiar dacă separarea reală dintre cele două biserici s-a petrecut cu mult mai devreme.
- Relația dintre papi și patriarhi a fost dintotdeauna tensionată, însă a ajuns la apogeu în anul 1054.
- Atunci, trimisul papei a pus pe altarul bisericii Sfânta Sofia din Constantinopol bula de excomunicare a patriarhului și a întregii biserici răsăritene.
- Patriarhul nu s-a lăsat mai prejos emițând, la rândul său, o hotărâre de excomunicare a papei și a bisericii apusene.
- Între 1054 și 1964, cele două biserici nu s-au recunoscut reciproc.
- Cele două anateme au fost ridicate la 5 ianuarie 1964, adică după 910 ani, când papa Paul VI s-a întâlnit la Ierusalim cu patriarhul Atenagora I.

a. Cauza dogmatică

- Cea mai importantă problemă dogmatică dintre cele două biserici a fost „purcederea Duhului Sfânt” sau clauza *filioque*.
- Latini spuneau că Duhul Sfânt purcede de la Tatăl și de la Fiul, adică *filioque*, pe când grecii erau de părere că Duhul Sfânt nu purcede decât de la Tatăl.
- Din cauza problemei *filioque* s-au scris nenumărate cărți, s-au ținut nesfârșite discuții și s-au pierdut numeroase vieți.

b. Cauze religioase și bisericesti

- Dintre cele mai importante cauze religioase și bisericesti amintim: căsătoria preoților, adorarea icoanelor, oficierea Cinei cu pâine și vin, Ziua de post.
  - o Căsătoria preoților
    - Biserica latină interzicea căsătoria preoților, pe când biserica greacă interzicea doar căsătoria preoților care doreau să devină episcopi, arhiepiscopi, mitropoliți și patriarhi.
  - o Adorarea icoanelor
    - Biserica latină adoră mai cu seamă statuile, adică reprezentările sculptate ale sfinților, pe când biserica greacă adoră icoanele, adică reprezentările pictate ale sfinților.
  - o Oficierea Cinei
    - Biserica latină oficiază cina cu pâine nedospită și, uneori, fără vin, iar biserica greacă oficiază cina cu pâine dospită și vin.
  - o Ziua de post
    - Biserica latină a ales ca zi de post sambata, iar apoi vinerea, în amintirea răstignirii Domnului Isus.
    - Biserica ortodoxă nu și-a fixat o zi specială pentru post, deși postul era ținut mai cu seamă duminica.

c. Cauza politică

- Probabil că una dintre cele mai importante cauze ale despărțirii dintre cele două biserici nu a fost neaparat de natură dogmatică și religioasă, ci de natură politică.
- Aceasta se referă la faptul că Europa Apuseană a dobândit o puternică independență politică față de Constantinopol mai cu seamă în urma întemeierii Sfântului Imperiu Roman la începutul secolului al IX-lea.
- După căderea Imperiului Roman de Apus și a Romei în anul 476, cetățenii Europei occidentale, inclusiv popoarele barbare, s-au considerat oarecum sub autoritatea împăratului Imperiului Roman de Răsărit, cu capitala la Constantinopol.
- Imperiul instaurat în anul 800 de Carol cel Mare a luat, însă, locul vechiului Imperiu Roman de Apus, iar Roma a început să-și redobândească gloria de altădată.
- Prin urmare, se poate vorbi atât de o independență politică (a Sfântului Imperiu Roman față de Imperiul Roman de Răsărit), cât și de una religioasă (a bisericii latine de cea greacă).

d. Pretențiile Romei

- Cea mai însemnată dintre cauzele separării dintre biserica latină și cea greacă a fost, cu siguranță, pretenția Romei la supremație religioasă, teologică și, mai ales, eclesială sau instituțională.
- Roma a pretins dintotdeauna că este biserica cea mai importantă, iar papa este episcopul universal al întregii biserici de pe pământ.
- Mai mult, la Roma, biserica începea să domine statul, pe când, la Constantinopol, biserica ajunsese să se supună statului aproape în întregime.

- Prin urmare, schisma a devenit o realitate inevitabilă între două concepții politice, teologice și religioase aproape opuse.
- Chiar dacă între cele două biserici au existat deosebiri semnificative încă din primul secol, ruptura s-a produs efectiv în secolul al XI-lea, în anul 1054.

Întrebări de verificare:

1. Cine e Carol cel Mare?
2. Ce s-a petrecut în anul 1054?
3. Care este cea mai importantă cauză dogmatică a despărțirii bisericilor latine de cele grecești?

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 3
BISERICA MEDIEVALĂ, 476-1453 A.D.
PARTEA 5. CRUCIADELE

Obiective:

1. Cunoașterea evenimentelor care au dus la organizarea cruciadelor.
  2. Cunoașterea tuturor cruciadelor.
  3. Identificarea urmărilor cruciadelor.
- Unul dintre cele mai interesante și mai importante fenomene din Evul Mediu a fost perioada cruciadelor.
  - Aceasta s-a desfășurat aproape trei sute de ani.
  - Cruciaadele au început în anul 1095 și s-au încheiat în anul 1272.

1. Originea cruciadelor

- Începând cu secolul al IV-lea, pelerinii din întreaga lume creștină s-au îndreptat în număr tot mai mare spre locurile sfinte din Israel și Ierusalim.
- Numărul pelerinilor a ajuns la apogeu în anul 1000 când întreaga creștinătate era convinsă că va veni sfârșitul lumii, iar Cristos se va reîntoarce pe norii cerului.
- Faptul că nici Cristos, nici sfârșitul lumii n-au venit în anul 1000, pelerinii au continuat să meargă la Ierusalim în număr mare.
- La început, conducătorii musulmani ai Țării Sfinte agreau ideea pelerinajului creștin la Ierusalim, însă după o vreme au încetat să le mai ofere protecție.
- Prin urmare, pelerinii creștini erau deseori prizoniți, jefuiți și nu de puține ori uciși.
- Tot în preajma anului 1000, Imperiul Roman de Răsărit trecea printr-o perioadă sumbră, slăbiciunea sa în fața armatelor și presiunilor militare mahomedane fiind tot mai evidentă.
- Prin urmare, împăratul Alexis al Constantinopolului I-a rugat pe papa Urban II să-i trimită în ajutor războinici europeni.
- Papa s-a conformat și a început să cheme oamenii la luptă pentru ajutorarea Constantinopolului și eliberarea Ierusalimului și a Țării Sfinte de sub oprimarea musulmană.
- Astfel s-a născut ideea unor expediții militare de anvergură numite cruciade și care, pe parcursul aproape a 300 de ani, au fost șapte la număr.
- Acestea au fost cele mai importante, deoarece – pe lângă cele șapte cruciade – au existat numeroase alte expediții militare mai puțin importante.

2. Cele șapte cruciade

- Prin urmare, când vorbim despre cruciade, ne referim doar la expediții militare de anvergură din punct de vedere uman sau militar, nu la expediții militare minore.

a. Cruciaada I (1095-1099): Godefroy de Bouillon

- Prima cruciadă a fost anunțată de papa Urban II în anul 1095 la Conciliul de la Clermont, unde o mulțime de nobili și-au ales crucea ca stindard și au jurat să meargă la luptă împotriva sarazinilor.
- Înainte de organizarea propriu-zisă a cruciadei, un călugăr pe nume Petru Eremitul a adunat o mulțime de 40.000 de oameni, nedisciplinați și lipsiți de orice pregătire militară.
- Aceștia s-au îndreptat spre Răsărit așteptând o miraculoasă intervenție dumnezeiască, însă n-au făcut altceva decât să sfârșească în robie, iar nu puțini dintre ei au pierit.
- Trebuie spus însă că această întâmplare cu Petre Eremitul nu este crezută de istoricii moderni.
- Prima cruciadă, adică expediția militară propriu-zisă, a fost începută de o mulțime de cavaleri dintre cei mai pricepuți din foarte multe țări europene, conduși de Godefroy de Bouillon.
- După o sumedenie de piedici și probleme, mai cu seamă din cauza neînțelegerilor și certurilor dintre liderii cruciați, cavalerii au reușit, în cele din urmă, să cucerească orașul Ierusalim și aproape toată țara Palestinei în anul 1099.
- Aici au pus bazele unui regat feudal și, pentru că Godefroy a refuzat titlul de „rege”, a fost numit „baron și apărător al Sfântului Mormânt”.
- După moartea lui Godefroy, fratele său pe nume Baldwin a acceptat titlul de rege.
- Regatul din Ierusalim a dăinuit până în anul 1187 în condiții extrem de grele deoarece era înconjurat din toate părțile de imperiul sarazin, cu excepția ieșirii sale spre mare.
- Nu în ultimul rând, distanța extrem de mare față de aliații tradiționali din Europa a grăbit prăbușirea acestuia.

b. Cruciada II (1147-1149): Louis VII, Conrad III

- Cea de-a doua cruciadă s-a declanșat în urma veștii potrivit căreia sarazini au început să cucerească provinciile de graniță ale regatului de la Ierusalim amenințând însuși Orașul Sfânt.
- În urma predicilor lui Bernard de Clairvaux, regii Louis VII al Franței și Conrad III al Germaniei au adunat o armată numeroasă pentru a ajuta Țara Sfântă.
- După multe necazuri și greutăți de tot felul, au ajuns în cele din urmă la Ierusalim.
- N-au reușit să recucerească teritoriile pierdute de regatul de Ierusalim, însă au amânat cu o generație căderea acestuia.

c. Cruciada III (1188-1192): Frederic, Filip, Richard

- În anul 1187, Ierusalimul a fost cucerit de sarazini lui Saladin, fapt care a dus la căderea întregului regat de Ierusalim.
- Cu toate acestea, titlul de „rege al Ierusalimului” a dăinuit multă vreme după căderea orașului în mâinile armatelor musulmane.
- Căderea Ierusalimului din anul 1187 a dus la declanșarea și organizarea celei de-a treia cruciade, în care s-au implicat direct trei conducători europeni: Frederic Barbarossa al Germaniei, Filip August al Franței și Richard I „Inimă-de-Leu” al Angliei.
- Și de această dată au apărut probleme: Frederic Barbarossa al Germaniei s-a înecat, iar ceilalți doi au început să se certe din cauza modului de organizare a expediției militare.
- Prin urmare, Filip August al Franței s-a întors acasă, iar Richard I al Angliei, rămas singur, n-a reușit să cucerească Ierusalimul.
- A reușit, însă, să încheie un tratat cu Saladin, potrivit căruia pelerinii creștini puteau vizita locurile sfinte fără a fi bătuți, jefuiți sau uciși.

d. Cruciada IV (1201-1204): Constantinopol

- Cruciada a patra a fost mai mult decât un eșec de proporții.

- Deși porniseră la luptă cu gândul să recucerească Ierusalimul, cruciații s-au răzgândit și au cucerit Constantinopolul pe care l-au jefuit ca niște tâlhari.
- Au ucis bărbații, au violat femeile și au pus bazele unui regat propriu, care din nefericire a reușit să reziste 50 de ani.
- Acest fapt a dus la slăbirea întregului Imperiu Roman de Răsărit, lăsat acum aproape fără apărare în fața turcilor seleucizi.
- Turcii seleucizi erau, de asemenea, musulmani și au luat locul sarazinilor ca principală forță armată a islamului.

e. Cruciada V (1228-1229): Frederic II

- În timpul celei de-a cincea cruciade, împăratul Frederic II, deși excomunicat, a condus o armată în Palestina obținând un tratat de pace potrivit căruia Ierusalimul, Iope, Betleemul și Nazaretul erau cedate creștinilor.
- Pentru că nici o autoritate bisericească nu l-a încoronat rege al Ierusalimului fiind excomunicat de papă, Frederic II și-a luat singur titlul de rege al Ierusalimului.
- Datorită acestui fapt, titlul de rege al Ierusalimului a început să fie purtat de toți împărații germani iar apoi și de regii Casei de Austria până în anul 1835.
- Din cauza certurilor și neînțelegerilor dintre Frederic II și papă, privilegiile prevăzute în tratatul de pace s-au pierdut rapid, cruciada fiind, în cele din urmă, un eșec.
- Ierusalimul a fost cucerit din nou de musulmani în anul 1244 și a rămas sub controlul acestora până în 1917, când la 8 decembrie, a fost înconjurat de armatele britanice iar la 11 decembrie a fost cucerit de soldații britanici; aceștia au anunțat că dețin orașul Ierusalim în numele guvernului britanic și al puterilor aliate.

f. Cruciada VI (1248-1254): Louis IX

- Cruciada a șasea a fost declanșată de Louis IX al Franței, cunoscut sub numele de Sfântul Louis.
- Acesta a invadat Palestina prin Egipt și, cu toate că la început a înregistrat succese demne de luat în seamă, a sfârșit prin a fi înfrânt și luat prizonier de musulmani.
- A fost eliberat pe o imensă sumă de bani, după care și-a continuat incursiunile militare în Palestina până la moartea mamei sale, pe care o lăsase în Franța cu funcția de regent.
- Prin urmare, s-a văzut nevoi să se întoarcă în Franța.

g. Cruciada VII (1270-1272): Louis IX

- Cruciada a șaptea a fost organizată tot de Louis IX al Franței în colaborare cu prințul Edward Plantagenet al Angliei, devenit ulterior regele Edward I al Angliei.
- La fel ca toate celelalte cruciade, cruciada a șaptea a fost un eșec.
- Louis IX a murit la Tunis, în Africa, iar Edward s-a reîntors în Anglia, unde a fost ales rege.
- După anul 1270 au mai existat expediții militare mai puțin importante, însă acestea nu merită menționate.
- De fapt, orice război dus de biserică după 1270, fie împotriva musulmanilor, fie a „ereticii” din țările creștine, a fost numit cruciadă.

3. Cauzele eșecului cruciadelor

- Toate cruciadele au fost eșecuri de proporții.
- Analizând, însă, retrospectiv acest fenomen medieval, putem identifica cel puțin două cauze ale eșecului cruciadelor.

a. Certurile dintre conducătorii militari

- Un lucru poate fi identificat în cazul fiecărei cruciade, anume certurile dintre conducătorii militari ai acestor expediții militare.
- Toți conducătorii militari au fost preocupați de promovarea propriilor interese, mai mult personale decât naționale, fapt care a dus la invidii și certuri continue.
- Spre deosebire de cruciați și armatele lor, musulmanii s-au dovedit o rasă unită, întotdeauna dornică de război și condusă de un singur conducător absolut, indiferent că acesta se numea calif ori sultan.

b. Percepții limitate

- Problema cea mai mare, însă, au fost percepțiile limitate ale conducătorilor cruciați, care n-au fost în stare să pună la punct un plan de lungă durată în vederea păstrării controlului asupra orașului Ierusalim și a Țării Sfinte.
- Aceștia nu au reușit să-și dea seama că înființarea unui regat creștin în mijlocul imperiului musulman presupunea o comunicare constantă cu Europa Apuseană aflată la aproape 2.000 de km distanță.
- În cele din urmă, așa-zisele cuceriri ale Ierusalimului s-au dovedit a fi mai degrabă invazii decât adevărate eliberări.
- Oamenii din Palestina au sfârșit prin a fi robii cruciaților fiind obligați să construiască fortărețe, castele și palate pentru așa-ziii stăpâni veniți din Apus.
- Prin urmare, s-au bucurat nespun ori de câte ori musulmanii recucereau orașul deoarece, indiferent cât de greu era jugul musulman, era mult mai ușor decât cel al regilor „creștini” ai Ierusalimului.
- În concluzie, din punct de vedere militar și administrativ, cruciadele au fost un eșec.

4. Rezultatele pozitive ale cruciadelor

- Cruciadele au avut, însă, și câteva rezultate pozitive, de pe urma cărora a profitat întreaga Europă.

a. Protejarea pelerinilor

- Pelerinii au început să fie protejați de conducătorii musulmani iar prigoanele declanșate împotriva lor au încetat.
- De fapt, în urma numărului extrem de mare de pelerini, Palestina condusă de musulmani a avut de câștigat din punct de vedere economic.
- Orașe precum Betleem, Nazaret și chiar Ierusalim s-au crescut atât din punct de vedere economic, cât și social.

b. Limitarea agresiunilor musulmanilor

- De fapt, europenii și-au dat seama că religia islamică reprezintă o adevărată amenințare la adresa Europei creștine.
- În 1492, în timpul domniei lui Ferdinand și Isabella, spaniolii au reușit să-i înfrângă pe mauri, pe care de altfel i-au și izgonit din Peninsula Iberică în partea de nord a Africii.
- În partea de Răsărit a Europei, austriecii au reușit să oprească invazia turcilor într-o bătălie de lângă Viena.
- Bătălia pentru Viena a însemnat declinul Imperiului Turc care s-a destrămat abia în 1918, odată cu încheierea Primului Război Mondial.

c. O cunoaștere mai bună a popoarelor

- Cruciadele au dus la dezvoltarea Europei moderne, alcătuită din state naționale.
- Datorită cruciaților care proveneau din multe națiuni europene, oamenii au început să se cunoască mai bine și au încheiat tot mai multe alianțe politice, militare și comerciale.

- Multe dintre acestea au dăinuit și după încetarea relațiilor feudale, deoarece noile state naționale erau formate din aceleași popoare.

d. Impulsionarea comerțului

- Unul dintre cele mai bine rezultate ale cruciadelor a fost impulsionarea comerțului.
- Cererea tot mai mare de arme, alimente și corăbii necesare cruciaților a dus la promovarea manufacturilor și a negoțului.
- Cruciații au adus în Europa multe dintre lucrurile specifice Orientului: covoare, bijuterii, mătase, mirodenii, punând astfel bazele unor relații comerciale de durată între Occident și Orient.
- Negustorii s-au îmbogățit rapid și a apărut o nouă clasă socială între aristocrație/nobilime și iobăgie/șerbie, numită burghezie.
- Orașele au profitat din plin de pe urma acestor relații comerciale deoarece s-au îmbogățit și nu am mai depins de castelele stăpânilor feudali, care erau evident nobili.
- De fapt, în secolul al XVI-lea, orașele au devenit adevărate centre ale libertății politice și religioase, favorizând astfel apariția Reformei protestante.

e. Slăbirea puterii bisericii catolice a Romei

- La începutul cruciadelor, puterea bisericii catolice a Romei a crescut simțitor.
- Ca acțiuni militare, cruciadele au fost inițiate de biserică, fapt care scotea în evidență autoritatea prelaților asupra prinților sau conducătorilor politici.
- Biserica a cumpărat o mulțime de pământuri și a început să împrumute bani unui număr tot mai mare de conducători politici.
- Prin urmare, influența bisericii s-a extins aproape în întreaga Europă, deoarece cruciații care depindeau într-un fel sau altul de biserică proveneau din aproape toate popoarele europene.
- De asemenea, în țările în care conducătorii politici plecau în cruciade, biserica a preluat controlul politic și administrativ sporindu-și astfel influența în rândul laicilor.
- În cele din urmă însă, bogăția, ambițiile și corupția din rândul clericilor a dus la apariția Reformei protestante și la divizarea bisericii apusene.
- Acest fapt esențialmente religios, printre multe altele de natură politică și economică, a stat la baza întemeierii bisericilor protestante care, la rândul lor, au dus la apariția statelor naționale specifice Europei moderne.

Întrebări de verificare:

1. Ce sunt cruciadele?
2. Câte cruciade au avut loc?
3. Ce s-a întâmplat după terminarea cruciadelor?

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 4

BISERICA MEDIEVALĂ, 476-1453 A.D.

PARTEA 6. DEZVOLTAREA MONASTICISMULUI, ARTEI ȘI LITERATURII MEDIEVALE

Obiective:

1. Cunoașterea celor mai importante ordine monastice medievale.
2. Cunoașterea activității călugărilor.
3. Identificarea celor mai nefaste efecte ale monasticismului medieval.

1. Dezvoltarea monasticismului

- Am studiat deja despre originea vieții monahale în peșterile din partea de nord a Egiptului la începutul secolului al IV-lea.
- La începuturile ei în Europa, mișcarea monahală nu a avut parte de o creștere spectaculoasă, însă în Evul Mediu lucrurile s-au schimbat radical.
- Viața și spiritul monahal au început să se dezvolte într-o manieră fără precedent, atât printre bărbați, cât și printre femei.
- Numărul călugărilor și al călătoriilor a explodat pur și simplu, iar acest fapt a avut atât consecințe pozitive, cât și negative.

a. Ordinele monastice

- În Răsărit, călugării trăiau singuri, adică erau eremiți, pe când în Apus, călugării se adunau în comunități monahale de tip chenobit.
- Odată cu dezvoltarea acestor comunități, a apărut necesitatea unei forme de conducere și de organizare.
- Prin urmare, au apărut mai multe ordine călugărești.

i. Benedictinii (529): Sf. Benedict

- Primul ordin călugăresc al bisericii catolice a fost cel benedictin, întemeiat în anul 529 de către Sf. Benedict la Monte Cassino, la jumătatea drumului dintre Roma și Napoli.
- Benedictinii au devenit cea mai însemnată comunitate monahală din întreaga Europă.
- În prima parte a dezvoltării lor, benedictinii au încercat să creștineze neamurile păgâne din nordul Europei.
- Regulile lor cereau supunere și ascultare față de capul mănăstirii, numit abate, un jurământ al sărăciei, prin care fiecare călugăr se obliga să nu fie proprietarul vreunui bun lumesc, precum și un jurământ de castitate.
- Benedictinii s-au ocupat și cu o mulțime de activități de amploare precum defrișările, deștelenirile și muncile câmpului.
- Nu în ultimul rând, benedictinii îi învățau pe oamenii din preajma comunităților lor o sumedenie de meșteșuguri utile în viața cotidiană.
- Multe dintre ordinele călugărești de mai târziu își au originea în ordinul benedictin.

ii. Cistercienii (1098): Sf. Robert, Sf. Bernard

- Ordinul cistercian a fost înființat în anul 1098 cu scopul de a întări disciplina monahală care slăbise oarecum în rândul benedictinilor.
- Numele lor provine de la localitatea Citeaux din Franța, unde Sf. Robert a înființat ordinul cistercian.
- Cistercienii au fost reorganizați de Sf. Bernard de Clairvaux în anul 1112.
- Preocupați de artă, arhitecturi și mai ales de literatură, cistercienii se îndeletniceau mai ales cu copierea cărților vechi, însă nu lăsau deoparte nici scrierea de cărți noi.

iii. Franciscanii (1209): Sf. Francisc

- Ordinul franciscan a fost înființat în anul 1209 de Sf. Francisc d'Assisi, un om dedicat lucrării lui Dumnezeu și plin de dragoste față de oameni.
- Din Italia, franciscanii s-au răspândit rapid în toată Europa devenind în scurtă vreme cel mai numeros ordin călugăresc.
- Se spune că în timpul Ciumei Negre care a făcut prăpăd în Europa secolului al XIV-lea (se pare că peste 2/3 din populație Europei a murit atunci), mai bine de 124.000 de călugări franciscani au murit încercând să aline suferințele celor afectați de ciumă.
- Franciscanii au ajuns să fie cunoscuți sub numele de călugării gri mai cu seamă datorită hainelor pe care le purtau.

iv. Dominicanii (1215): Sf. Dominic

- Dominicanii sunt un ordin spaniol înființat în anul 1215 de Sf. Dominic și care, asemenea franciscanilor, s-a răspândit în toată Europa.
- Alături de franciscani, dominicanii se deosebeau de celelalte ordine călugărești mai ales datorită faptului că predicau Evanghelia ori de câte ori aveau ocazia, încercând să întărească credința oamenilor și să oprească „ereziiile”, adică învățăturile respinse de papă.
- În perioada de apogeu a Inchiziției spaniole, dominicanii au fost probabil cei mai neînduplecați torționari sau persecutori.
- Erau cunoscuți sub numele de călugării negri, tot datorită hainelor pe care le purtau.
- Asemenea franciscanilor, erau numiți călugări cerșetori deoarece se hrăneau cu ce primeau de la oameni.
- Pe lângă ordinele amintite mai sus, existau și câteva ordine călugărești pentru femei.

b. Beneficiile monasticismului

- Toate ordinele călugărești aveau la bază o viață ascetică și toate au început cu cele mai bine intenții, fiind întemeiate de oameni care înțelegeau foarte bine ce înseamnă renunțarea la sine.
- La început, mișcarea monastică a avut un impact benefic, pozitiv asupra societății și comunităților în preajma cărora trăiau călugării.

i. Promovarea păcii

- Mănăstirile promovau pacea indiferent de condițiile sociale, politice, economice etc.
- Într-o vreme în care războaiele erau frecvente, călugării nu ezitau să-și manifeste intențiile și învățăturile pacifiste.

ii. Promovarea ospitalității

- De asemenea, oricine era tratat cu ospitalitate ori de câte ori bătea la poarta mănăstirii.
- De exemplu, în cazul în care călătoreai și nu aveai unde înnopta, mănăstirile erau cu siguranță locul în care erai primit întotdeauna cu ospitalitate.
- Ospiciile și spitalele moderne sunt rezultatul muncii călugărilor.

iii. Oferirea unui loc de refugiu

- Mănăstirile erau adevărate locuri de refugiu, mai cu seamă pentru femei și copii.

iv. Dezvoltarea agriculturii

- Primii călugări se ocupau cu agricultura și desțelenirea mlaștinilor.
- Nu de puține ori, călugării călătoreau pentru a-i învăța pe oameni cum să obțină terenuri fertile în zonele mlăștinoase, iar apoi să le cultive.
- Desigur, toate aceste munci extrem de grele erau făcute pe gratis.
- Călugării se ocupau în egală măsură de schimbarea cursului apelor, construirea de străzi și cultivarea pământului.

v. Dezvoltarea literaturii

- Călugării se pricepeau de minune la păstrarea și copierea cărților vechi, ale literaturii și filozofiei clasice, atât creștine, cât și necreștine.
- De asemenea, călugării scriau cărți de istorie, cronici și cărți religioase.
- Una dintre cele mai influente astfel de cărți a fost *Imitatio Christi* a lui Thomas a Kempis.

vi. Promovarea educației

- Tot în această ordine de idei, călugării se ocupau de instruirea și educarea tinerilor, fiind de cele mai multe ori singurii dascăli dintr-o anumită regiune.
- Mai mult, aproape toate universitățile din Evul Mediu au apărut pe lângă mănăstiri și abații.

vii. Dezvoltarea misiunilor creștine

- Călugării au fost misionari pricepuți și nu s-au sfiit să ducă Evanghelia în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii.
- De pildă, multe dintre popoarele barbare care au venit și s-au stabilit în Europa au fost creștinate în urma eforturilor misionare ale călugărilor.
- Printre primii misionari creștini din rândul călugărilor se numără Sfântul Augustin (altul decât marele teolog și episcop de Hippona), care a creștinat Anglia (597), și Sfântul Patrick, care a dus Evanghelia în Irlanda (431).

c. Efectele negative ale monasticismului

- Din nefericire, monasticismul a avut și câteva rezultate negative.
- Trebuie subliniat că acestea au apărut, de cele mai multe ori, în perioada de maximă dezvoltare a comunităților monahale, însă s-au manifestat mai cu seamă în ultima parte a Evului Mediu, când viața monahală s-a deteriorat iar disciplina strictă s-a pierdut aproape cu desăvârșire.

i. Preamărirea celibatului

- Călugării erau convinși că celibatul reprezintă cea mai înaltă formă a vieții umane care, perspectivă care, din păcate pentru ei, nu este nici naturală, nici scripturală.
- Cea mai mare problemă a fost, însă, impunerea celibatului tuturor călugărilor.
- Nu ar fi fost nici o problemă dacă unii ar fi ales celibatul ca mod de viață din convingere personală.
- Totuși, este greu de crezut că toți călugării doreau să fie celibi și, din câte se știe, cei mai mulți acceptau celibatul doar pentru că doreau să fie călugări.

ii. Afectarea negativă a vieții sociale și naționale

- Întrucât la mănăstire veneau de obicei oameni cu idealuri morale înalte iar aceștia nu aveau voie să-și întemeieze familii, acest fapt a avut un impact negativ asupra vieții sociale și chiar naționale.

- Explicația este foarte simplă: deoarece oamenii cu idealuri înalte și gândire morală intrau în mănăstiri, sarcina de a întemeia familii le revenea celor mai puțin dornici de o viață trăită după principiile scripturii.
- În timp, această realitate a afectat în mare măsură viața socială, iar la nivel național, situația familiilor din Evul Mediu nu era dintre cele mai bune.
- Viața națională a fost afectată mai cu seamă pe timp de război, pentru că cei mai iscusiți oameni erau în mănăstiri.
- Se spune că Imperiul Roman de Răsărit n-ar fi căzut, sau cel puțin n-ar fi căzut atât de repede, dacă toți călugării ar fi luat arma în mână și ar fi luptat împotriva turcilor.
- Situația la nivel național era gravă și pe timp de pace, deoarece călugării stăteau cea mai mare parte a timpului în mănăstiri iar activitățile curente nu erau efectuate de cei mai pregătiți oameni pentru că aceștia erau, evident, în mănăstiri.

iii. Încurajarea luxului și imoralității

- Bunăstarea mănăstirilor a dus la încurajarea luxului și imoralității.
- Călugării au uitat de jurămintele de sărăcie și castitate iar mănăstirile au devenit adevărate locurie ale pierzaniei morale.

iv. Colectarea de taxe

- Dacă la început, mănăstirile se întrețineau singure, adică prin munca tuturor călugărilor, după o vreme, mănăstirile au început să se întrețină datorită veniturilor încasate datorită vastelor lor proprietăți.
- O altă sursă de venit pentru mănăstiri erau taxele impuse comunităților de pe lângă mănăstiri.
- Aceste taxe erau, de cele mai multe ori, impuse de către conducătorii politici aflați în cărdășie cu mănăstirile.
- Nu de puține ori, însă, unii călugări aveau funcții politice cumpărate, evident, pe bani grei iar taxele erau o modalitate de a recupera banii cheltuiți pentru dobândirea respectivei funcții politice.
- De asemenea, proprietățile mănăstirești erau scutite de taxe și impozite; prin urmare, călugării, care aveau o mulțime de pământuri, economiseau sume imense.
- Înainte de izbucnirea Reformei protestante în secolul al XVI-lea, mănăstirile din nordul Europei își pierduseră stima de care se bucurau odinioară în rândul populației; prin urmare, călugării au fost nevoiți din nou să muncească pentru a se putea întreține.

2. Dezvoltarea artei și literaturii medievale

- Evul Mediu este numit în mod evident eronat „Evul Întunecat”, însă se pierde din vedere faptul că primele universități europene, dintre care cele mai multe dăinuie până în zilele noastre, au fost înființate tocmai în Evul Mediu.
- Tot astfel, însăși denumirea de „Ev Mediu” este peiorativă și a fost folosită preponderent de umaniștii Renașterii din secolele XIII și XIV.
- În viziunea lor, Evul Mediu nu este decât o perioadă de legătură între perioada Antichității clasice și perioada Renașterii, întemeiată pe valorile clasice ale Antichității.
- Prin urmare, în Evul Mediu, dezvoltarea culturii, artelor, literaturii, educație etc. s-a făcut întotdeauna pe lângă mănăstiri și biserici, adică sub influența directă a bisericii.

a. Universitățile

- Cele mai multe dintre universitățile moderne au fost înființate în Evul Mediu de către oameni ai bisericii.

- Perioada de început a universităților este extrem de controversată însă, din câte se știe, cea mai veche universitate este cea din Salerno (Italia), înființată în secolul al IX-lea (anul 850).
- Au urmat universitățile din Paris, Oxford, Cambridge, Bologna, St. Andrews, Glasgow, Aberdeen, Köln, Leuven, Viena etc.

b. Catedralele

- Toate marile catedrale ale Europei, adevărate minuni ale arhitecturii gotice, au fost construite în așa-zisul Ev Întunecat.
- Astăzi, într-o epocă a supertehnologizării, se țin cursuri de arhitectură gotică, în urma cărora studenții învață principii arhitecturale și modalități de construcție dintre cele mai tehnice.

c. Literatura

- Nici literatura n-a rămas mai prejos; opere precum *Divina comedie* a lui Dante și operele lui Bocaccio și Petrarca fiind scrise tot în această perioadă, adică între 1303 și 1360.

d. Arta

- În 1298, Giotto a fost primul dintr-un lung șir de arhitecți, sculptori și pictori care au lucrat în Evul Mediu și ale căror capodopere sunt admirate până în zilele noastre.
- Să nu uităm că toți acești pictori au lucrat, cel puțin la început, pentru biserici, catedrale și mănăstiri iar operele lor, deși acum în marile muzee ale lumii, s-au aflat inițial în așezăminte bisericesti.

Întrebări de verificare:

1. Cine sunt cistercienii?
2. Ce au făcut benedictinii?
3. Care sunt cele mai vechi universități europene?

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 5

BISERICA MEDIEVALĂ, 476-1453 A.D.

PARTEA 7. ÎNCEPUTUL REFORMEI RELIGIOASE, CĂDEREA CONSTANTINOPOLULUI (1453), TEOLOGI ȘI CONDUCĂTORI BISERICEȘTI

Obiective:

1. Cunoașterea cauzelor reformelor.
2. Cunoașterea evenimentelor care au dus la Căderea Constantinopolului în anul 1453.
3. Cunoașterea celor mai importanți teologi din această perioadă.

1. Începutul reformei religioase

- Spre sfârșitul Evului Mediu, au început să se înmulțească încercările de reformare a bisericii, atât din punct de vedere dogmatic, cât și din punctul de vedere al organizării eclesiale.
- Prin urmare, se poate vorbi despre două mișcări bisericesti și trei teologi care au încercat să pună bazele unei mișcări de reformare și reînnoire a bisericii.
- Din nefericire, biserica catolică nu era pregătită pentru o astfel de reformă și a reacționat declanșând persecuții cumplite.

a. Albigenzii (1170)

- Albigenzii sau catarii („cei puri”, „cei curați”) au apărut ca și comunitate bisericască în partea de sud a Franței în jurul anului 1170.
- Caracteristici fundamentale ale albigenzilor sau catarilor:
  - Respingeau autoritatea tradiției bisericesti.
  - Foloseau Noul Testament.
  - Respingeau doctrinele bisericii catolice despre:
    - Purgatoriu,
    - Închinarea la icoane și statui reprezentând-l pe Isus Cristos, fecioara Maria sau pe sfinți,
    - Prețurile clerului de a fi considerat o categorie socială aparte.
  - Respingeau Vechiul Testament întocmai maniheilor din antichitate.
- În anul 1208, papa Inocențiu III a convocat o „cruciadă” împotriva albigenzilor, care au fost măcelăriți ca niște animale.
- De fapt, cei trimiși de papa pentru a-i ucide pe albigenzi au hotărât să treacă prin foc și sabie întreaga populație a zonei ca nu cumva să scape vreun eretic.
- Prin urmare, au murit nu doar albigenzi, ci și catolici.

b. Waldenzii (1170)

- Comunitatea waldenzilor a fost înființată tot în preajma anului 1170 de către Pierre Waldo, un negustor din Lyon preocupat de studierea Scripturilor.
- Waldo se folosea frecvent de Scripturi pentru a combate doctrinele bisericii catolice a Romei.
- Mai mult, a pus bazele unui ordin al evangheliștilor numit „Săracii din Lyon”, care au reușit să câștige mulți adepți în sudul Franței.

- Waldenzii au avut parte de persecuții cumplite, însă cei care au reușit să supraviețuiască au părăsit Franța și s-au stabilit în partea de nord a Italiei.
- Un număr restrâns de comunități ale waldenzilor pot fi găsite și astăzi în partea de nord a Italiei, acestea constituind populația protestantă predominantă a peninsulei italiene.

c. John Wycliffe (1324-1384)

- Wycliffe a început în Anglia mișcarea de reformare a bisericii catolice.
- De asemenea, intenția sa a fost să despartă biserica Angliei de biserica Romei.
- Wycliffe s-a născut în 1324 și și-a făcut studiile de teologie la Universitatea din Oxford.
- După ce și-a luat doctoratul în teologie, a devenit un participant activ la conciliile locale ale bisericii catolice.
- Demersurile lui Wycliffe în vederea reformării bisericii catolice din Anglia:
  - Criticarea acidă a călugărilor cerșetori,
  - Criticarea monasticismului și a vieții monahale în general,
  - Respingerea autorității papei asupra bisericii Angliei,
  - Criticarea prin scrieri teologice a doctrinei despre transsubstanțiere (potrivit căreia pâinea și vinul de la Euharistie, adică de la Cina Domnului, se transformă în mod real și veritabil în trupul și sângele lui Cristos),
  - Promovarea teoriei simbolice referitoare la elementele Cinei Domnului, adică pâinea și vinul nu sunt decât niște simboluri fizice ale unor realități spirituale, duhovnicești,
  - Susținerea simplificării ritualului bisericesc al Euharistiei, după modelul oferit de Noul Testament.
- Dacă ar fi trăit într-o altă țară, Wycliffe ar fi avut parte de prigoană sau chiar de moarte, însă în Anglia a fost protejat de cei mai puternici dintre nobilii englezi.
- Chiar dacă unele dintre părerile sale au fost criticate de Facultatea de Teologie a Universității din Oxford, Wycliffe a fost lăsat în pace și i s-a permis să se retragă la parohia sa din satul Lutterworth, unde și-a continuat lucrarea de preot paroh.
- Cea mai importantă lucrare a sa a fost traducerea Noului Testament în limba engleză, pe care a terminat-o în anul 1380.
- Vechiul Testament, a cărui traducere Wycliffe a finalizat-o cu ajutorul unor prieteni, a apărut în 1384, anul morții sale.
- Adepții lui Wycliffe au fost numiți lolarzi, însă aceștia au pierit din cauza persecuțiilor crunte declanșate de regii Henry IV și Henry V.
- Nu trebuie să uităm, însă, că Wycliffe este unul dintre precursorii Reformei protestante, pe care a și pregătit-o prin eforturile sale de traducere a Bibliei și de înnoire a vieții religioase a bisericii.

d. Jan Huss (1369-1415)

- Jan Huss s-a născut în Boemia și a fost unul dintre marii admiratori ai lui Wycliffe.
- De fapt, Huss a citit lucrările lui Wycliffe, a propovăduit învățăturile acestuia și mai cu seamă a susținut că bisericile locale trebuie să se rupă de sub autoritatea papei.
- Huss a fost ales rector al Universității din Praga, fiind cel puțin o vreme unul dintre cei mai influenți oameni din Cehia.
- Papa l-a excomunicat punând întregul oraș Praga sub interdicție religioasă.
- Pentru a nu periclita soarta orașului, Huss a fugit din Praga și s-a ascuns într-un loc de unde și-a continuat criticile la adresa papei și a multora dintre doctrinele catolice tradiționale.

- După doi ani, a acceptat să se prezinte înaintea Conciliului de la Konstanz, la granița cu Elveția, deoarece primise un permis de liberă trecere și protecție din partea împăratului Sigismund.
- Biserica și autoritățile politice, însă, și-au încălcat promisiunea pe motiv că biserica nu are obligația să-și negocieze credința cu ereticii.
- Prin urmare, Huss a fost condamnat la moarte și executat prin ardere pe rug în anul 1415.
- Din fericire, lucrarea sa nu a rămas fără ecou; prin urmare, provincia Boemia a fost unul dintre bastioanele Reformei protestante din Europa centrală.

e. Ieronim Savonarola (1452-1498)

- Savonarola s-a născut în anul 1452, cu un an înaintea căderii Constantinopolului, și a fost călugăr la una dintre mănăstirile dominicane din Florența, în Italia.
- De asemenea, a ajuns unul dintre abații Mănăstirii Sfântul Marcu.
- Savonarola a fost un predicator excelent și un critic extrem de aspru al tarelor sociale, bisericesti și politice din vremea sa.
- Predicile sale au atras o mulțime de oameni gata nu doar să-l asculte, ci și să-l urmeze.
- O vreme, Savonarola a reușit să controleze practic orașul Florența și a încercat să pună în practică un plan de reformare a bisericii.
- Papa, însă, l-a excomunicat, apoi l-a întemnițat și, în cele din urmă, a reușit să obțină condamnarea și executarea lui Savonarola prin spânzurătoare.
- După ce a fost spânzurat, cadavrul i-a fost ars pe rug în piața centrală din Florența.
- Savonarola a murit în anul 1498, cu doar 19 ani înainte ca Luther să-și pironească cele 95 de teze reformatoare pe ușa catedralei din Wittemberg, marcând astfel începutul oficial al Reformei protestante.

2. Căderea Constantinopolului (1453)

- Cei mai mulți dintre istorici sunt de părere că prăbușirea Constantinopolului în anul 1453 reprezintă sfârșitul Evului Mediu și începutul perioadei moderne.
- Imperiul Roman de Răsărit nu și-a revenit niciodată pe deplin după cucerirea Constantinopolului de către cruciați în anul 1204.
- Cu toate acestea, datorită fortificațiilor sale artificiale și naturale, orașul a reușit să supraviețuiască în ciuda atacurilor constante ale turcilor otomani, un alt trib musulman, condus de sultanul Mohamed II Cuceritorul.
- Turcii au reușit să cucerească imperiul treptat, provincie cu provincie, până când n-a mai rămas decât orașul Constantinopol care a căzut la rândul lui în anul 1453, după un asediu îndelungat.
- Într-o singură zi, biserica Sfânta Sofia a fost transformată în moschee, iar Constantinopolul a rămas până în 1920 scaunul de domnie al sultanului și capitala Imperiului Otoman.
- Ankara a devenit capitala Turciei abia după sfârșitul Primului Război Mondial.
- Patriarhul bisericii răsăritene a rămas în continuare la Constantinopol, însă nu i-a rămas decât autoritatea bisericească asupra bisericilor răsăritene.
- Căderea Constantinopolului marchează sfârșitul Evului Mediu.

3. Teologi și conducători bisericesti

- În continuare, să vedem care sunt doar câțiva dintre cei mai importanți teologi și conducători bisericesti din Evul Mediu.

- În perioada medievală, biserica a avut parte de mulți oameni de seamă, care s-au străduit să ducă mai departe lucrarea bisericii, însă patru nume sunt foarte bine cunoscute.

a. Anselm de Canterbury (1033-1109)

- Anselm s-a născut în anul 1033 în Piemonte, în Italia, și la începutul carierei sale a trecut prin mai multe mănăstiri și școli din diferite părți ale Europei.
- În cele din urmă, a intrat la mănăstirea din Bec, în Franța, unde a ajuns abate în anul 1078.
- În anul 1093 a fost numit arhiepiscop de Canterbury și conducător al bisericii Angliei de către William Rufus.
- Pentru că l-a criticat pe William și pe succesorul acestuia, Henry I, Anselm a avut mult de suferit fiind chiar izgonit din Anglia pentru o vreme.
- Pe Anselm nu l-a preocupat decât libertatea și autoritatea bisericii Angliei deoarece și aceasta era biserica lui Cristos.
- Anselm a scris multe cărți și tratate teologice fiind numit „al doilea Augustin”.
- A murit în 1109 lăsând în urmă o moștenire teologică impresionantă.

b. Pierre Abelard (1079-1142)

- Pierre Abelard, filozof și teolog creștin, a fost unul dintre cei mai îndrăzneți gânditori creștini din întreaga istorie a bisericii.
- Este considerat întemeietorul Universității din Paris, una dintre cele mai importante universități europene.
- Faima de care s-a bucurat ca profesor a atras mii de studenți din toate colțurile Europei și mulți dintre marii teologi creștini din perioada imediat următoare au fost direct influențați de învățăturile lui Abelard.
- Punctele sale de vedere și învățăturile referitoare la multe dintre doctrinele bisericii l-au adus în conflict cu papa, care l-a excomunicat.
- Mai mult, s-a îndrăgostit de Heloise, o tânără pentru care a fost gata să-și încalce jurămintele monastice.
- Cei doi s-au căsătorit, însă au fost forțați să se despartă.
- După nefericita despărțire, amândoi au hotărât să se dedice vieții monahale și, mai mult, amândoi au ajuns în slujba duhovnicească de abate, adică de conducător al mănăstirii.

c. Bernard de Clairvaux (1091-1163)

- Bernard de Clairvaux s-a născut într-o familie de nobili francezi, a fost educat la curtea regală, însă a renunțat la tot pentru a se dedica vieții de călugăr.
- În 1115 a înființat la Clairvaux prima mănăstire a ordinului cistercian din dorința de a reforma învățătura și practica monahală.
- Sub conducerea lui Bernard, cistercienii s-au răspândit rapid în toată Europa fiind cunoscuți mai ales sub numele de bernardini.
- Bernard a fost atât un teolog practic, cât și unul mistic.
- Mai mult, s-a implicat în promovarea celei de-a Doua Cruciade în anul 1147.
- De asemenea, a predicat și a scris tratate de teologie împotriva prigonirii evreilor care au avut mult de suferit de pe urma creștinilor în Evul Mediu.
- A scris o mulțime de cântări bisericesti care au dăinuit până astăzi, dintre care cea mai cunoscută este „O, frunte-nsângerată”.
- La douăzeci de ani după moartea sa a fost canonizat ca sfânt al bisericii catolice.
- Până și Martin Luther a spus că dacă într-adevăr a trăit un călugăr adevărat pe pământ, acesta a fost Sfântul Bernard.

d. Toma d'Aquino (1226-1274)

- Considerat cel mai mare gânditor și teolog al Evului Mediu, Toma d'Aquino a fost numit „învățător al întregii lumi” (*doctor universalis*), „învățător al îngerilor” (*doctor angelicus*), „prințul scolasticilor medievali”.
- Toma s-a născut la Napoli, în Italia, și împotriva voinței familiei sale aparținând renumiților conți d'Aquino, a intrat în ordinul călugărilor dominicani.
- Când era student, s-a dovedit o persoană extrem de tăcută și, pentru că era rotofei, a fost poreclit „boul cel mut”.
- Profesorul său, însă, pe nume Albert cel Mare, un alt mare teolog medieval de la universitatea din Köln, a spus că „acest bou mut va umple într-o bună zi întreaga lume cu mugetul său”.
- Cuvintele lui Albert cel Mare s-au dovedit profetice, scrierile lui Toma devenind cele mai importante din întreaga teologie catolică medievală, până acolo încât au fost considerate vrednice să stea alături de Sfânta Scriptură în orice biserică catolică.

Întrebări de verificare:

1. Cum a căzut Constantinopolul?
2. Cine a fost Girolamo Savonarola?
3. Ce a făcut Toma d'Aquino?

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 6

BISERICA PROTESTANTĂ, 1453-1648 A.D.

PARTEA 1. CAUZE ALE REFORMEI ȘI REFORMA ÎN GERMANIA

Obiective:

1. Cunoașterea cauzelor care au generat Reforma din Germania.
2. Cunoașterea activității lui Martin Luther.
3. Cunoașterea evenimentelor care au dus la excomunicarea lui Luther din biserica catolică.

1. Cauze ale Reformei

- În această perioadă de doar două sute de ani s-a petrecut unul dintre cele mai importante evenimente ale istoriei Europei, adică Reforma.
- Reforma a dus în egală măsură la întemeierea unei noi biserici, adică a bisericii protestante care s-a rupt de biserica Romei, și la reformarea bisericii catolice.
- Reforma protestantă a început în Germania și s-a răspândit rapid în toată Europa de nord.
- Acest fapt a dus la întemeierea unor biserici protestante naționale care au refuzat orice asociere cu Roma și care nu mai ascultau de ordinele venite de la Vatican.
- Să vedem, în continuare, care au fost cauzele Reformei.

a. Renașterea

- Cea mai importantă dintre cauzele Reformei a fost Renașterea, o mișcare culturală și intelectuală care a trezit în toată Europa un nou interes față de studiul literaturii, artelor și științelor.
- De fapt, Renașterea a însemnat renunțarea la tiparul cultural al Evului Mediu, mai cu seamă la metodele folosite în cercetare.
- În Evul Mediu, învățații erau preocupați de arte, literatură și științe doar sub tutela religiei, în speță a religiei creștine; prin urmare, cei mai mulți dintre intelectualii medievali au fost fețe bisericești, oameni ai bisericii.
- Renașterea, însă, a schimbat această situație.
- Intelectualii vremii au început să fie interesați de studierea literaturii clasice, grecești și latine, fără legături evidente cu lumea religioasă sau cu studiile teologice.
- Cei mai cunoscuți dintre gânditorii renascentiști nu au fost călugări sau preoți, ci laici.
- De fapt, în Italia, unde a început acest nou interes față de antichitatea clasică, Renașterea nu a fost o mișcare religioasă, ci una literară.
- Mai mult, Renașterea nu a fost o mișcare anti-religioasă, ci mai degrabă sceptică și critică.
- Cei mai mulți dintre promotorii Renașterii italiene erau oameni lipsiți de interese religioase sau chiar de viață religioasă; până și papii din acea vreme erau mai mult oameni de cultură decât fețe bisericești.
- În partea de nord a Europei, însă, adică în Germania, Anglia și Franța, Renașterea s-a manifestat cu precădere în domeniul religios și teologic.

- Astfel, intelectualii au început să fie preocupați de studierea Scripturilor în greacă și ebraică, adică au fost interesați de studierea surselor primare ale creștinismului.
- De fapt, dorința lor a fost studierea temeliei creștinismului și a surselor acestuia, nu a dogmelor emise de biserica Romei pe baza Vulgatei, adică a traducerii latinești a Sfințelor Scripturi.
- Pretutindeni, însă, în nordul sau sudul Europei, Renașterea a subminat autoritatea bisericii catolice a Romei.

b. Inventarea tiparului în Europa

- Tiparul sau presa tipografică a fost inventat în 1456 de către Johannes Gutenberg, în orașul Mainz de pe râul Rin.
- Odată cu lansarea pe piață a acestei invenții, cărțile puteau fi produse și multiplicare mult mai repede în mii de exemplare.
- Înainte de inventarea tiparului, cărțile erau scrise și copiate de mână, prin urmare erau puține la număr, scumpe și cu multe greșeli.
- De pildă, în Evul Mediu, o Biblie costa cât salariul pe un an al unui muncitor bine plătit.
- Tiparul a facilitat folosirea și răspândirea Bibliei, fapt care a dus la traducerea Bibliei în toate limbile naționale ale Europei.
- Nu în ultimul rând, Biblia a ajuns o carte accesibilă tuturor.
- Oamenii din toate categoriile sociale puteau citi acum singuri Vechiul și Noul Testament în limba lor și nu puțini au fost cei care și-au dat seama că doctrinele bisericii Romei nu sunt corecte sau, cel puțin, nu sunt în concordanță cu învățăturile Noului Testament.
- Mai mult, scrierile reformatorilor s-au răspândit rapid în Europa deoarece erau tipărite și ajungeau repede în orice loc din Europa.
- Multe dintre scrierile reformatorilor au fost tipărite în sute de mii de exemplare, în ediții succesive, fapt care a dus la o circulație a milioane de exemplare într-un timp foarte scurt.

c. Dezvoltarea conștiinței naționale

- În Europa acestei perioade s-a dezvoltat și spiritul național.
- Oamenii au început să fie preocupați de propriile interese ca popoare distincte.
- Această nouă preocupare a dus la diminuarea importanței pe care o avea împăratul Sfântului Imperiu Roman, dar și la autorității papei și a bisericii Romei asupra bisericilor naționale.
- Astfel, tot mai multe voci s-au ridicat împotriva numirii de către papă a unor episcopi și arhiepiscopi în bisericile locale, altele decât cea a Romei.
- Clerul a început să nu mai fi privit ca o categorie socială distinctă, ci pur și simplu ca oameni care se supun aceluiași legi ca laicii.
- Conștiința națională trezită în mai toate statele europene în secolul al XVI-lea a fost un sprijin nesperat al Reformei protestante.
- De pildă, Luther a fost protejat de prinții germani, nu pentru că aceștia ar fi fost interesați de reformarea bisericii și de o viață corectă înaintea lui Dumnezeu, ci pentru că nu mai doreau să plătească taxe și dări Romei și nu mai erau de acord să accepte autoritatea Romei în chestiuni politice, economice, religioase sau de altă natură.

2. Reforma în Germania

- Odată cu înțepirea spiritului reformator și a independenței politice și religioase în Europa, problemele s-au agravat în Germania, mai precis în electoratul Saxoniei.

- Astfel a început Reforma din Germania, sub conducerea lui Martin Luther, un călugăr augustinian și profesor la Universitatea din Wittemberg.
- Să vedem, în continuare, care au fost câteva dintre cele mai importante puncte de reper ale Reformei din Germania.

a. Vânzarea indulgențelor

- Totul a început de la vânzarea unor indulgențe în Saxonia.
- Papa din acea vreme, Leon X, avea nevoie de bani pentru a finaliza lucrările la Catedrala San Pietro din Roma.
- Prin urmare, a trimis un călugăr pe nume Johann Tetzel să vândă indulgențe în Saxonia.
- Indulgențele erau un fel de scrisori semnate de papă, despre care se spunea că asigură un loc mai bun în lumea de apoi oricărui om care a plecat din această lume.
- Indulgențele simplificau oarecum sistemul penitențial al bisericii Romei, pentru că nu mai era nevoie de mărturisirea păcatelor, de pocăință sau de iertarea oferită de preot.
- Tot ce trebuia să facă cineva era să cumpere indulgențele și totul se aranja pentru răposat.
- Tetzel compusese și un cântecel pentru a-și face reclamă și a vinde mai ușor indulgențele: „De îndată ce bănuțul în punguță poposește, sufletul celui drag ție în ceruri se odihnește.”
- Luther a lansat niște critici extrem de acide împotriva lui Tetzel, mai cu seamă pentru că vindea indulgențele în loc să le dea pe gratis.
- Abia apoi a început Luther să critice învățătura despre indulgențe, deoarece la început nu avusese nimic împotriva lor, ci doar împotriva vânzării lor.

b. Tezele lui Martin Luther

- Martin Luther și-a pironit cele 95 de teze cuprinzând programul de reformare a bisericii pe ușa catedralei din Wittemberg la 31 octombrie 1517.
- Tezele privesc în mare parte vânzarea indulgențelor, însă scopul este criticarea dogmelor și practicii bisericii catolice.
- De asemenea, Luther a criticat abuzurile papei și ale clerului.
- Papa a încercat să-l facă pe Luther să-și retragă ideile, însă acesta a rămas neclintit în hotărârea sa.
- În ultimă instanță, Luther nu spunea decât că adevărata biserică a lui Cristos nu trebuie să se ghideze în doctrină și practică decât după Scriptură.
- Trebuie spus că Luther n-a vrut să formeze o nouă biserică, ci doar s-o reformeze pe cea existentă, adică biserica catolică a Romei.

c. Arderea bulei papale

- Deoarece nu a retractat nimic din cele spuse în 1517, Luther a fost excomunicat printr-o bulă emisă de papa Leon X în iunie 1520.
- Prințului elector Frederick al Saxoniei i s-a poruncit să-l prindă pe Luther și să-l predea autorităților politice și bisericești pentru a fi condamnat.
- Filip, însă, nu s-a conformat, ci chiar l-a ajutat pe Luther.
- Luther n-a recunoscut autoritatea papei și nici bula emisă de acesta, prin urmare a numit-o „execrabila bulă a anticristului” și a ars-o în public la 10 decembrie 1520, chiar la porțile orașului Wittemberg, în fața profesorilor și studenților de la universitate și a oamenilor adunați acolo.
- Odată cu bula papală, Luther a ars și o mulțime de canoane și legi emise de biserica catolică.
- Aceste evenimente au dus la ruptura finală dintre Luther și biserica catolică.

d. Dieta din Worms

- În 1521, Luther a fost convocat la Dieta de la Worms, care era consiliul suprem al conducătorilor germani.
- Aici, Luther trebuia să-și clarifice din nou ideile reformatoare.
- Luther a hotărât să se prezinte la Worms deoarece împăratul îi dăduse un permis de liberă trecere, care îi garanta siguranța personală.
- Luther, însă, a fost avertizat de prieteni că s-ar putea să aibă parte de soarta lui Jan Huss, care a fost ars pe rug la Conciliul de la Konstanz în ciuda permisului de liberă trecere dat de împărat.
- Luther le-ar fi răspuns că se duce totuși la Worms chiar dacă diavolii care s-ar năpusti asupra lui ar fi atât de mulți cât țiglele de pe acoperiș.
- La 17 aprilie 1521, Luther a compărut înaintea Dietei de la Worms prezidată chiar de împăratul Carol Quintul.
- I s-a cerut să retracteze, la care a răspuns că nu retractează nimic, decât lucrurile care sunt contrare Sfințelor Scripturi și bunului simț.
- Autoritățile bisericești l-au îndemnat pe împărat să-l rețină pe Luther, pe motiv că biserica nu-și negociază credința cu ereticii, însă Carol V i-a permis lui Luther să plece de la dietă.

e. Perioada de la Wartburg

- În drum spre casă, Luther a fost răpit de câțiva soldați ai lui Frederick al Saxoniei, care l-au dus, pentru propria lui siguranță, la castelul de la Wartburg.
- Luther a rămas la Wartburg aproape un an, trăind deghizat și ascunzându-se de autoritățile bisericești.
- Șederea lui Luther la Wartburg n-a fost zadarnică, el reușind în acest răstimp să traducă Noul Testament în limba germană, lucrare care i-ar fi asigurat un loc în istorie chiar dacă n-ar mai fi scris nimic în timpul vieții.
- Traducerea Noului Testament în limba germană realizată de Luther marchează punctul de început al limbii germane moderne.
- Chiar dacă traducerea Noului Testament a fost finalizată în mai puțin de un an, adică în 1521, traducerea Vechiului Testament a mai avut de așteptat câțiva ani.
- Reîntors la Wittemberg, Luther a preluat frâiele Reformei la timp, deoarece în oraș ajunseseră deja câțiva predicatori radicali din rândul așa-numiților profeți de la Zwickau (care promovau o teologie apocaliptică).

f. Numele de protestant

- Reforma a divizat Germania: partea de nord a rămas cu Luther iar partea de sud, condusă de casa regală de Austria, a rămas cu biserica catolică a Romei.
- Cea de-a doua dietă de la Speyer din 1529 a adus față-n față reprezentanții celor două confesiuni creștine, protestanții din nord și catolicii din sud.
- La dietă, catolicii au fost mai mulți și au condamnat învățătura luterană.
- Prin urmare, prinții din sud au interzis confesiunea protestantă în zonele catolice, însă au cerut ca în cele protestante, catolicilor să li se permită să-și exercite religia.
- În fața acestei hotărâri discriminatorii, prinții din nord au înaintat un protest oficial, de unde provine și numele de „protestant”, care a ajuns să desemneze nu doar pe adepții ideilor lui Luther, ci întreaga teologie apuseană necatolică, adică cea luterană, reformată și anabaptistă.

Întrebări de verificare :

1. Cine a inventat tiparul ?
2. Cine este Martin Luther ?

3. Când au primit teologii reformatori numele de protestanți ?

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 7

BISERICA PROTESTANTĂ, 1453-1648 A.D.

PARTEA 2. REFORMA ÎN EUROPA ȘI PRINCIPIILE TEOLOGIEI PROTESTANTE

Obiective:

1. Cunoașterea Reformei în Europa.
2. Cunoașterea principiilor teologiei protestante.
3. Familiarizarea cu cei mai cunoscuți reformatori.

1. Reforma în Europa

- Reforma a început în Germania, însă principiile și ideile ei s-au răspândit rapid în toată Europa.
- Partea de sud a Europei, adică Italia, Spania și Franța au rămas fidele bisericii Romei, chiar dacă ideile reformatoare s-au regăsit și pe aceste meleaguri chiar dacă pentru puțină vreme.
- În partea de nord a Europei, adică în Germania, Țările de Jos (mai ales în Olanda), Anglia și Scandinavia, Reforma a continuat cu succes devenind o confesiune cu impact național în fiecare dintre aceste regiuni.

a. În Elveția

- Reforma din Elveția a început aproape simultan cu cea din Germania, însă fără a avea vreo legătură cu ea.
- Cu alte cuvinte, Reforma din Elveția a apărut și s-a dezvoltat independent de evenimentele reformatoare din Germania.
- Astfel, Reforma din Elveția a început sub conducerea lui Ulrich Zwingli.
- În 1517, acesta a început să critice vehement părerea potrivit căreia păcatele pot fi iertate în urma unor pelerinaje la altarul Fecioarei Maria din localitatea Einsiedeln.
- În 1522, Zwingli s-a despărțit de biserica catolică a Romei.
- Prin urmare, a început la modul oficial Reforma din Elveția care s-a dovedit mai radicală decât cea din Germania.
- Reforma din Elveția a început să se dezvolte și să se răspândească rapid, însă succesul ei pe termen scurt a fost împiedicat, cel puțin o vreme, de războiul dintre cantoanele protestante și cele catolice.
- În urma acestui război, Ulrich Zwingli, conducătorul Reformei elvețiene, și-a pierdut viața în anul 1531.
- În ciuda acestui eveniment nefericit, precum și a multor dificultăți de ordin politic și religios, Reforma din Elveția a continuat până când o nouă figură importantă a istoriei bisericesti, adică teologul francez Jean Calvin, a preluat frâiele mișcării reformatoare elvețiene.
- Calvin a fost unul dintre cei mai mari teologi ai tuturor timpurilor; după părerea unora, cel mai important teolog creștin după Augustin.
- Cea mai importantă operă a sa este *Învățătura religiei creștine*, publicată în ediția sa primă în anul 1536, când Calvin avea doar 27 de ani.

- Cartea a fost îmbunătățită de Calvin în mai multe rânduri, ultima dintre ediții (și cea mai voluminoasă), văzând lumina tiparului în anul 1559.
- *Învățătura religiei creștine* a lui Calvin a devenit opera clasică prin excelență a întregii mișcări reformatoare și a teologiei protestante.

b. În Peninsula Scandinavă

- În peninsula Scandinavă, adică în Danemarca, Suedia și Norvegia, reforma protestantă s-a materializat în variante ei luterană.
- De fapt, cele trei țări de mai sus, Danemarca, Suedia și Norvegia, se aflat în acea vreme sub autoritatea directă a aceleiași conduceri politice, adică sub sceptrul regelui Cristian II.
- Acesta a fost de acord cu ideile lui Luther, pe care le-a acceptat el însuși, apoi le-a impus poporului.
- Lupta pentru puterea politică și războaiele civile au stăvilit oarecum influența Reformei, însă – în cele din urmă – principiile luterane au fost acceptate în toate cele trei țări scandinave.

c. În Franța

- În Franța, biserica catolică se bucura de un mai mare grad de independență religioasă față de Roma decât celelalte țări europene.
- Prin urmare, necesitatea dobândirii independenței eclesiale față de Roma nu devenise o realitate stringentă.
- Cu toate acestea, o anumită mișcare reformatoare a început în Franța chiar înainte de izbucnirea Reformei în Germania.
- Astfel, în 1512, Jacques Lefevre d'Étaple, reputatul umanist francez, a început să scrie și să predice despre „justificarea sau îndreptățirea prin credință”.
- Nu după multă vreme, societatea și curtea regală a Franței s-au împărțit în două, iar unii dintre regii vremii, deși catolici, au ținut partea când ideilor catolice tradiționale, când celor reformatoare.
- Din nefericire, mișcarea protestantă franceză a primit o lovitură cruntă în noaptea Sfântului Bartolomeu, 24 august 1572, când aproape toți conducătorii protestanți și foarte mulți dintre adepții Reformei au fost uciși de armata regală.
- În ciuda tuturor persecuțiilor exercitate asupra protestanților de-a lungul vremii, aceștia s-au încăpățânat să supraviețuiască, prin urmare pot fi întâlniți și astăzi, mai cu seamă în partea de sud a Franței.

d. În Țările de Jos

- La începutul secolului al XVI-lea, Țările de Jos, adică regatul Olandei și Belgiei de astăzi, se aflau sub dominație spaniolă.
- Astfel, Țările de Jos au avut parte de ideile Reformei încă de la începutul acesteia, însă persecuțiile declanșate de regele Spaniei au fost dintre cele mai crunte.
- Prin urmare, în Olanda și Belgia, Reforma a devenit sinonimă cu independența religioasă și politică de sub tutela Spaniei catolice.
- Oamenii s-au răsculat și, după lupte crâncene, cele două țări și-au dobândit independența sub conducerea lui William cel Tăcut.
- Cu toate acestea, independența politică a Țărilor de Jos nu a fost recunoscută decât în anul 1648, adică după mai bine de 60 de ani de la moartea lui William cel Tăcut.
- În partea de nord, Olanda a devenit protestantă, iar în sud, Belgia a rămas fidelă teologiei și bisericii catolice a Romei.

e. În Anglia

- Reforma din Anglia s-a dovedit un fenomen oarecum atipic în contextul Reformei continentale din Europa.
- Astfel, Reforma din Anglia a trecut prin mai multe etape de progres și regres datorită influenței evidente exercitate de:
  - Relațiile politice dintre rege și parlament,
  - Perspectiva asupra religiei a diferiților suverani englezi,
  - Conservatorismul societății engleze.
- Toți acești factori au contribuit în mod decisiv la succesul Reformei protestante din insulele britance.

i. În timpul domniei lui Henry VIII (1509-1547)

- În Anglia, Reforma a început în timpul domniei lui Henry VIII.
- Totul a început de la o mână de studenți ai Universității din Cambridge, care se adunau la un han din apropierea universității și discutau probleme teologice și filologice.
- Unii dintre aceștia, precum Sir Thomas More, au rămas catolic, pe când alții, printre care William Tyndale și John Bradford, au trecut de partea protestanților.
- Cel mai cunoscut dintre conducătorii Reformei protestante din Anglia este cu siguranță William Tyndale care a tradus Noul Testament în limba engleză.
- Aceasta este prima traducere a Noului Testament în limba engleză după apariția tiparului, precum și una dintre cele mai influente opere din întreaga literatură engleză.
- Tyndale a murit ca martir la Antwerpen, în Belgia, în anul 1536.
- O altă figură proeminentă a Reformei din Anglia a fost Thomas Cranmer, Arhiepiscop de Canterbury.
- Acesta a contribuit în mare măsură la trecerea întregii Anglii de partea Reformei protestante, însă în timpul domniei lui Mary I, care era catolică, s-a lepădat de ideile protestante în mai multe rânduri deoarece spera că va scăpa cu viață.
- Totuși, când i s-a spus că va muri oricum, Cranmer a renunțat la catolicism și a spus că este de acord cu teologia protestantă.
- De fapt, când au aprins rugul de care era legat, Cranmer și-a pus cu bună știință mâna dreaptă în foc, spunând că mâna cu care a semnat declarațiile de renunțare la protestantism merită să ardă prima.
- Cel mai controversat personaj al Reformei din Anglia a fost însuși regele Henry VIII care a fost când de partea Reformei, când de partea bisericii catolice, în funcție de propriile necesități, care nu erau doar de ordin politic.
- Astfel, Henry VIII a ajutat Reforma deoarece biserica catolică nu dorea să-i acorde divorțul de regina Catherine, sora împăratului Carol Quintul.
- Prin urmare, Henry VIII s-a rupt de Roma declarând că nu recunoaște autoritatea papei și a bisericii catolice; a divorțat și s-a recăsătorit.
- Divorțul lui Henry VIII de Catherine, precum și de alte cinci femei cu care s-a căsătorit ulterior, a fost motivat mai cu seamă politic, deoarece își doreau un moștenitor de parte bărbătească.
- După ce a rezolvat problema divorțului, Henry VIII a renunțat la ideile reformatoare, a trecut din nou de partea teologiei și bisericii catolice, însă nici acum nu a acceptat autoritatea papei.
- De fapt, Henry VIII a încercat să pună bazele unei biserici catolice engleze, al cărei cap să fie el însuși.
- Prin urmare, s-a proclamat cap al Bisericii Angliei și a început să declanșeze persecuții mai mult sau mai puțin oficiale împotriva tuturor celor care nu erau de acord cu el, indiferent că erau protestanți sau catolici.

ii. În timpul domniei lui Edward VI (1547-1553)

- Edward VI a murit de tânăr, însă în timpul domniei sale, biserica Angliei s-a îndreptat cu pași repezi și siguri spre Reformă.
- Sub conducerea lui Thomas Cranmer, teologiei și liturghia bisericii Angliei a început să capete formă sub influența ideilor protestante.
- Astfel, s-au scris mai multe documente dogmatice și liturgice dintre care cea mai importantă este *The Book of Common Prayer*.

iii. În timpul domniei lui Mary I (1553-1558)

- Mary I a fost fiica primei soții a lui Henry VIII, Catherine, și o catolică extrem de convinsă asemenea mamei sale.
- În timpul domniei lui Mary I, biserica Angliei a trecut din nou de partea Romei, iar protestanții au început să aibă parte de persecuții crâncene.
- Foarte mulți au plecat în Olanda și Germania, preferând să sufere mai degrabă exilul decât moartea.
- Printre cei mai importanți dintre conducătorii protestanți martirizați în acești ani se numără Thomas Cranmer și John Bradford, studentul nu mai puțin celebrului Martin Bucer, reformatorul din Strasbourg și profesor de teologie la Universitatea din Cambridge.

iv. În timpul domniei lui Elizabeth I (1558-1603)

- Odată cu urcarea pe tron a lui Elizabeth I, protestanții au început să se bucure de o perioadă de bunăstare religioasă fără precedent.
- Astfel, biserica Angliei a renunțat la autoritatea pepei și a bisericii catolice trecând oficial de partea Reformei protestante.
- În această perioadă, biserica Angliei a încercat să-și clarifice propria poziție teologică, specific protestantă.
- Unul dintre cei mai importanți teologi din această perioadă a fost Richard Hooker (1553/4-1600), care a scris o mulțime de cărți despre teologia și viața liturgică a bisericii Angliei.

f. În Scoția

- Reforma a avut parte de un început firav în Scoția, unde conducerea politică și religioasă era asigurată, cu mână de fier, de cardinalul Beaton și Maria de Guise, mama lui Mary Queen of Scots.
- Astfel, Reforma a început abia în 1559, la scurtă vreme după asasinarea cardinalului Beaton și după moartea Mariei de Guise.
- Prin urmare, în 1559, John Knox a început mișcarea de reformare a bisericii Scoției sub stindardul dogmatic al teologiei reformate a lui Jean Calvin.
- Knox s-a dovedit un conducător religios extrem de capabil, el reușind în scurtă vreme să rupă biserica Scoției de biserica catolică a Romei în ciuda eforturilor lui Mary Queen of Scots de a împiedica acest lucru.
- Reforma lui Knox a fost dominată de principiile teologiei lui Calvin iar rezultatul eforturilor sale a fost înființarea bisericii prezbiteriene a Scoției.
- La începutul secolului al XVI-lea, Europa era dominată de o singură biserică, adică de biserica catolică a Romei.
- La sfârșitul secolului al XVI-lea, aproape fiecare stat european avea o biserică națională proprie, catolică, luterană, reformată sau prezbiteriană.
- Pe lângă acestea, existau și bisericii anabaptiste aparținând așa-numitei Reforme radicale, care nu erau recunoscute nici de protestanți, nici de catolici.

2. Principiile teologiei protestante

- Țările din partea de nord a Europei au aderat la principiile Reformei, însă aceasta a fost de mai multe feluri: luterană, reformată și anabaptistă.
- Cu toate acestea și în ciuda diversității doctrinelor protestante, pot fi identificate câteva principii comune teologiei protestante în general.

a. O teologie biblică

- Primul principiu al Reformei este că adevărata religie creștină se întemeiază pe Sfintele Scripturi, adică pe Biblie.
- Biserica catolică înlocuise într-o oarecare măsură autoritatea Bibliei cu autoritatea bisericii, a conciliilor ecumenice și chiar a papei.
- De asemenea, biserica catolică le spunea laicilor că nu trebuie să citească Biblia singuri și se opunea traducerii acesteia în limbile naționale ale popoarelor europene.
- Reformatorii, însă, au spus că Biblia conține adevăratul standard pentru credință și practică și că nici o învățătură a bisericii nu trebuie acceptată dacă nu se regăsește în Scriptură.
- Cu alte cuvinte, Reforma a pus din nou Biblia în mâinile oamenilor; prin urmare, autoritatea supremă în chestiuni dogmatice și practice pentru orice creștin și biserica creștină în general este Sfânta Scriptură, adică Biblia.
- Datorită eforturilor reformatorilor și inventării tiparului, Biblia a ajuns să fie distribuită în întreaga Europă, în limbi naționale, în milioane de exemplare.

b. O teologie rațională

- Al doilea principiu al Reformei a fost că religia adevărată trebuie să fie una rațională, adică inteligibilă.
- Cu alte cuvinte, învățăturile creștine trebuie să poată fi explicate pe înțelesul tuturor.
- Teologia catolică introdusese unele doctrine, care nu erau raționale cel puțin din punctul de vedere al protestanților.
- Astfel, catolicii erau de acord cu transsubstanțierea, indulgențele, închinarea la icoane și statui.
- Conform teologiei protestante, acestea nu sunt numai greșite, ci și iraționale, deoarece nu se potrivesc cu doctrinele evidente ale Scripturii.
- Reformatorii erau de acord că rațiunea este una dintre sursele teologiei, însă aceasta, adică rațiunea, trebuie neapărat subordonată autorității supreme a Bibliei.
- Rațiunea este unul dintre darurile făcute de Dumnezeu omului și una dintre trăsăturile fundamentale ale naturii umane, prin urmare biserica trebuie să aibă crezuri, disciplină și închinare potrivite cu calitatea rațională a ființei umane, însă numai în conformitate cu Sfânta Scriptură.
- Deci, rațiunea este o autoritate în teologia protestantă, însă numai în măsura în care se subordonează autorității supreme a Scripturii.

c. O teologie personală

- Teologia trebuie să fie întotdeauna o realitate personală.
- Potrivit teologiei catolice, omul nu i se poate închina direct, și implicit personal, lui Dumnezeu, deoarece are nevoie întotdeauna de preot, care se mediatorul dintre Dumnezeu și om.
- Omul care dorea să se pocăiască nu-și mărturisea direct și personal păcatele înaintea lui Dumnezeu, ci înaintea preotului.
- Prin urmare, nu putea primi iertarea direct de la Dumnezeu, ci prin intermediul preotului.
- De asemenea, numai preotul putea pronunța hotărârea de iertare a credinciosului în numele lui Dumnezeu.

- Tot astfel, credincinosului nu se putea ruga în mod direct și personal lui Dumnezeu prin Isus Cristos, ci întotdeauna, conform teologiei catolice, prin intermediul unui anumit sfânt.
- Deci, catolicii erau convinși că nu Cristos se roagă Tatălui pentru oameni, ci sfinții.
- Nu de puține ori, Dumnezeu era privit ca o ființă sadică și nemiloasă, care trebuie îmblânzită prin asceză și pelerinaje.
- Credinciosul catolic nu avea voie să interpreteze sigur Sfânta Scriptură, ci doar prin intermediul hotărârilor emise de papi și teologii adunați la conciliile bisericești.
- Reformatorii au criticat aceste învățături spunând că omul i se poate închina în mod direct și personal lui Dumnezeu prin Isus Cristos.
- Dumnezeu este cel care îi dă omului iertarea păcatelor în mod cât se poate de direct și personal.
- Cu alte cuvinte, teologia Reformei îl aduce pe credincios în prezența lui Dumnezeu și în părtășie cu Cristos Domnul.

d. O teologie spirituală

- Reformatorii au spus că teologia trebuie să fie mai degrabă spirituală, duhovnicească și lăuntrică, decât oficială, ceremonială și externă.
- Biserica catolică avea o mulțime de ritualuri pentru fiecare act de cult, iar această complexitate a ritualurilor nu făcea decât să ascundă adevărul și simplitatea învățăturilor biblice.
- Cu siguranță că, în ciuda acestui neajuns al teologiei catolice, biserica catolică a avut parte de mulți oameni cu adevărat mântuiți și preocupați de relația lor cu Dumnezeu, precum Bernard de Clairvaux, Francisc d'Assisi și Thomas a Kempis, ca să numim doar trei dintre cei mai cunoscuți.
- În general, însă, teologia catolică era o teologie a slovei, nu a duhului.
- Reformatorii au încercat să simplifice atât doctrina, cât și viața de închinare a bisericii.
- Prin urmare, mântuirea este numai prin credință, pe baza harului lui Dumnezeu, NU în urma faptelor.
- Omul nu este neprihănit prin faptele sale, ci este considerat sau socotit neprihănit prin credință, însă aceasta nu este o realitate care își are originea în natura umană, ci în harul și dragostea lui Dumnezeu.
- Credința pe care Dumnezeu o pune în om dă nașterea unei vieți noi, spirituale, aceasta fiind temelia relației personale și duhovnicești dintre om și Dumnezeu.

e. O teologie națională

- Reformatorii au spus că, din punct de vedere administrativ și religios, nu mai trebuie să existe o singură biserică universală, ci mai multe biserici naționale.
- Cu alte cuvinte, germanii, francezii, olandezii etc. trebuie să aibă propria lor biserică națională, nu trebuie să se supună bisericii Romei.
- Deci, bisericile protestante s-au considerat de la bun început independente de biserica catolică a Romei, autoritatea politică și bisericească a papei nemaifiind recunoscută în țările protestante.
- Din păcate, bisericile protestante confesionale au devenit biserici naționale: germanii au acceptat luteranismul, elvețienii teologia reformată, scoțienii varianta prezbiteriană a teologiei elvețiene, iar francezii, spaniolii și italienii au rămas catolici.
- Singurii care promovau o biserică liberă și lipsită de orice considerente naționale au fost anabapțiștii.
- Una dintre cele mai mari realizări ale Reformei s-a înregistrat însă în privința accesibilității Bibliei în limbile naționale, fapt care a generat și ideea unor biserici naționale.

ATENȚIE: în Săptămâna 8 (aprilie) aveți o Temă de control din biserica medievală și protestantă până la Reforma în Europa și principiile teologiei protestante.

Întrebări de verificare:

1. Cine a fost Ulrich Zwingli?
2. Cine a fost Edward VI?
3. Ce a făcut John Knox?

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 8

BISERICA PROTESTANTĂ, 1453-1648 A.D.

PARTEA 3. CONTRAREFORMA ȘI CEI MAI IMPORTANȚI CONDUCĂTORI BISERICEȘTI DIN PERIOADA REFORMEI

Obiective:

1. Familiarizarea cu evenimentele care au generat Reforma catolică.
2. Cunoașterea eforturilor misionare ale catolicilor.
3. Cunoașterea celor mai importanți teologi reformatori, protestanți și catolici.

1. Contrareforma sau Reforma catolică

- După începerea Reformei protestante, biserica catolică a început să facă tot mai multe eforturi pentru a recupera terenul pierdut în fața protestanților.
- De asemenea, catolicii au declanșat o amplă campanie de criticare a teologiei și religiei protestante.
- Nu în ultimul rând, biserica catolică a trimis foarte mulți misionari în afara Europei, mai cu seamă în Americi și în Asia.
- Toate aceste eforturi au fost însoțite și de câteva demersuri însemnate de reformare a doctrinei și practicii catolice, discutate în special la ședințele Conciliului de la Trento (1545-1563).
- Acest plan al bisericii catolice de a-și reforma propria viață eclesială, dogmatică și misionară se numește Contrareformă sau Reforma catolică.

a. Reforma din biserica catolică

- Încercările de reformare ale bisericii catolice s-au concretizat prin convocarea Conciliului de la Trento de către papa Paul III în anul 1545.
- Intenția papei a fost, în principal, să cerceteze abuzurile și problemele ridicate de teologii protestanți.
- Conciliul s-a întâlnit de mai multe ori de-a lungul a 18 ani, în special la Trento, în Italia, pe durata pontificatului a patru papi.
- Teologii și fețele bisericesti din ambele tabere, protestantă și catolică, și-au pus mari speranțe în Conciliul de la Trento, deoarece toată lumea nădăjduia că biserica catolică își va rezolva problemele, iar protestanții se vor întoarce în sânul bisericii tradiționale.
- Deci, întreaga Europă spera că acest conciliu de la Trento va reprezenta, într-un fel sau altul, reunificarea creștinismului într-o singură biserică.
- Această dorință, însă, nu s-a putut realiza.
- Chiar dacă s-au făcut multe reforme în biserica catolică, principalele doctrine catolice nu au fost schimbate, ci reconfirmate.
- Reformele s-au făcut simțite mai cu seamă la nivelul conducerii bisericesti, deoarece până și teologii protestanți au recunoscut că papii de după Trento au fost mai buni decât cei de dinainte.
- Prin urmare, Conciliul de la Trento a reușit să impună un program de reformare a bisericii catolice, însă nu suficient de amplu pentru rezolvarea problemelor dogmatice și practice dintre catolici și protestanți.

b. Ordinul iezuiților

- Cea mai importantă forță reformatoare din cadrul bisericii catolice a secolului al XVI-lea a fost Ordinul Iezuit.
- Ordinul iezuit a fost înființat în anul 1534 de către Ignățiu de Loyola, un spaniol de viță nobilă.
- Iezuiții s-au constituit într-un ordin călugăresc, caracterizat de disciplină strictă, loialitate netăgăduită față de biserică și ordin, spiritualitate religioasă și zel misionar.
- Principalul scop al iezuiților a fost lupta împotriva protestantismului cu metode cunoscute sau mai puțin cunoscute.
- Iezuiții au devenit atât de puternici, încă au început să aibă probleme cu alte ordine călugărești catolice și chiar cu fețele bisericești de la Vatican.
- În anul 1773, papa Clement XIV a emis un decret prin care interzicea ordinul iezuiților în toată Europa.
- Acesta, însă, și-a continuat activitatea în secret și, după 1814, când a fost recunoscut din nou de către papă, a devenit una dintre cele mai importante forțe de înnoire, răspândire și întărire a bisericii romano-catolice în întreaga lume.

c. Persecuțiile din secolul al XVI-lea

- Catolicii s-au folosit și de persecuții pentru a opri mișcarea reformatoare din biserica apuseană.
- La fel de adevărat este că și protestanții s-au folosit de persecuții, deși mai degrabă din motive politice decât religioase.
- În Anglia, cei condamnați la moarte erau mai cu seamă catolici care conspiraseră împotriva reginei Elizabeth I.
- Pe continent, însă, toate guvernele catolice erau hotărâte să extermine religia protestantă prin orice mijloace.
- În Spania funcționa extrem de eficient un tribunal bisericesc numit Inchiziție și care, în zelul său de a păstra teologia catolică nepătată de erezii, a condamnat mii de oameni la moarte prin ardere pe rug.
- În Țările de Jos, de pildă, conducătorii spanili aveau dreptul să ucidă pe orice era suspect a fi sau a avea legături cu protestanții.
- În Franța, punctul culminant al persecuțiilor declanșate împotriva protestanților a fost noaptea Sfântului Bartolomeu, 24 august 1572.
- Nu există date precise referitor la numărul morților, însă cifrele variază între 20.000 și 70.000 de oameni.
- În unele regiuni europene, de pildă în Boemia și Spania, mișcarea reformatoare nu numai că a fost oprită, ci și zdrobită.

d. Eforturile misionare ale catolicilor

- Una dintre cele mai puternice forțe ale Contrareforme a fost misiunea.
- Eforturile misionare ale catolicilor trebuie luate în seamă și ca fiind una dintre cele mai eficiente mijloace de evanghelizare a zonelor din afara Europei, în special a celor două Americi și a Asiei.
- În secolul al XVI-lea, misiunea bisericii catolice a fost efectuată și coordonată, în mare parte, de către iezuiți.
- Eforturile misionare ale catolicilor au dat rezultate dintre cele mai notabile: convertirea băștinașilor din America de Sud, Mexic și Canada, înființarea unor puncte misionare în India, iar apoi în China și Japonia sub conducerea directă a lui Francisc Xavier, unul dintre cei mai importanți misionari catolici și membru fondator al Ordinului iezuit.

- Nu trebuie să uităm că misiunile bisericii catolice au început cu sute de ani înaintea celor protestante (și din cauză că biserica protestantă a luat ființă abia în secolul al XVI-lea), sporind astfel autoritatea și influența bisericii catolice în lume.

e. Războiul de 30 de ani

- În urma conflictelor de interese dintre statele catolice și cele protestante din Germania, în 1618 a izbucnit așa-numitul Război de Treizeci de Ani, care a durat până în 1648.
- Problemele au început la o sută de ani de la declanșarea Reformei protestante de către Luther în 1517 și au afectat aproape toate statele europene.
- Politica și strategiile militare s-au schimbat în decursul celor treizeci de ani, până acolo încât aliații au devenit dușmani și invers.
- În cele din urmă, războiul a încetat oficial prin încheierea și parafarea Păcii de la Westphalia, care a stabilit granițele statelor catolice și a celor protestante.
- Prin urmare, anul 1648 poate fi considerat sfârșitul perioadei Reformei protestante.

2. Cei mai importanți conducători bisericești din perioada Reformei

- În secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea, biserica europeană, atât protestantă cât și catolică, a avut parte de mai mulți conducători importanți.
- Aceștia au influențat mersul doctrinelor și practicii bisericii datorită operelor lor teologice, filozofice și filologice.

a. Desiderius Erasmus din Rotterdam (1466-1536)

- Erasmus s-a născut la Rotterdam, în Olanda, în anul 1466 și a fost unul dintre cei mai cunoscuți umaniști, dacă nu chiar cel mai important.
- A primit o educație teologică mai întâi într-o mănăstire, iar apoi a fost hirotonit ca preot în anul 1492.
- În perioada imediat următoare s-a dedicat filologiei și literaturii clasice.
- A studiat în Franța la Paris, în Anglia la Oxford, apoi a trăit o vreme în Italia, după care s-a stabilit definitiv în Elveția, la Basel.
- Înainte de izbucnirea Reformei, a devenit unul dintre cei mai acizi critici ai bisericii catolice, după cum se poate vedea în cartea sa *Lauda nebuniei*.
- Cea mai importantă operă a sa a fost o ediție în limba greacă a Noului Testament, însoțită de o traducere în limba latină apărută în 1516.
- După începerea Reformei, Erasmus a refuzat să se alăture acestora deoarece nu vedea nici o diferență între noua biserică și cea veche.
- Mai mult, a început să critice biserica protestantă și mai cu seamă pe Martin Luther, cu care a avut o aprigă dispută teologică pe marginea doctrinei despre voința liberă între 1524-1525.
- Erasmus s-a stins din viață la Basel, în 1536, fără a fi părtaș reunirii dintre cele două biserici, catolică și protestantă.

b. Martin Luther (1483-1546)

- Cel mai cunoscut personaj al secolului al XVI-lea este, fără îndoială, Martin Luther, considerat de unii întemeietorul civilizației protestante.
- Luther s-a născut la Eisleben, în 1483, într-o familie în care tatăl era miner.
- Tatăl său s-a străduit din răspuțeri să-l trimită la universitatea din Erfurt, unde Luther trebuia să studieze dreptul.
- În timpul studiilor de drept, Luther a simțit că trebuie să devină călugăr și a intrat în ordinul augustinienilor.
- A fost hirotonit preot și, nu după multă vreme, s-a făcut remarcat printre ceilalți călugări.

- Prin urmare, a fost trimis la Roma în anul 1510, însă a fost dezgustat și dezamăgit de corupția care domnea în rândul clericilor.
- A fost profesor la Universitatea din Wittemberg, unde a predat teologie biblică mai bine de cinci ani înainte de izbucnirea Reformei.
- În 1517, a pus pe ușa catedralei din Wittemberg un document însumând 95 de teze menite a reforma biserica catolică.
- Evenimente importante din viața lui Luther:
  - 1518 – Luther își apără credința în fața călugărilor augustinieni la Disputa de la Heidelberg;
  - 1519 – Luther participă în orașul Leipzig la o dispută teologică cu Johann Eck, unul dintre cei mai importanți teologi catolici;
  - 1520 – Luther este excomunicat de papa Leon X;
  - 1521 – Luther participă la Dieta de la Worms, unde fusese invitat chiar de împăratul Carol Quintul; Luther nu retractează nimic și este lăsat să plece, însă în drum spre casă este răpit de soldații lui Frederick cel Înțelept, care îl duc la Wartburg, unde Luther traduce Noul Testament în limba germană (această traducere este considerată temelia limbii germane moderne). În același an, Luther se reîntoarce la Wittemberg.
  - 1529 – Luther poartă discuții cu Zwingli pe marginea mai multor chestiuni teologice la Colocviul de la Marburg; acesta, însă, se soldează cu un eșec de proporții mai cu seamă din cauza doctrinei despre Cina Domnului.
- Luther a murit la 18 februarie 1546 în timpul unei vizite în locurile natale, la Eisleben.

c. Jean Calvin (1509-1564)

- Calvin este considerat, cel puțin de către unii teologi, cel mai mare teolog creștin după Augustin.
- S-a născut la Noyon, în Franța, la 10 iulie 1509, și a murit la Geneva, la 27 mai 1564.
- A studiat la Paris, Orleans și Bourges, trecând de partea Reformei în 1528.
- Datorită acestui eveniment hotărâtor din viața sa, Calvin a fost nevoit să plece din Paris.
- În 1536 a publicat la Basel prima ediție a *Învățăturii religiei creștine*, care a devenit temelia dogmatică a tuturor bisericilor protestante, cu excepția celor luterane.
- Tot în 1536, Calvin pleacă la Geneva, unde va trăi – cu excepția unei perioade de trei ani între 1538 și 1541 – până la moartea sa.
- Calvin a înființat la Geneva o școală de pregătire a pastorilor protestanți cunoscută sub numele de Academia din Geneva.
- Succesorul lui Calvin la Geneva, atât la cârma bisericii cât și a Academiei, a fost Theodore de Beze, un teolog și filolog de excepție.

d. Thomas Cranmer (1489-1556)

- Thomas Cramer poate fi considerat conducătorul Reformei din Anglia, deoarece este primul protestant care a ocupat scaunul de arhiepiscop de Canterbury într-o Anglie protestantă.
- A fost remarcat de regele Henry VIII încă de tânăr deoarece îi sugerase acestuia să consulte universitățile englezești în chestiunea divorțului de Catherine.
- Cranmer a fost pus în diferite slujbe politice și religioase până când a ajuns să fie numit arhiepiscop de Canterbury.
- În timpul lui Edward VI, Cranmer a fost unul dintre regenți, fiind astfel în măsură să promoveze cauza Reformei protestante nu doar din punct de vedere religios, ci și politic.

- Printre cele mai importante opere ale lui Cranmer se numără *The Book of Common Prayer*, precum și multe articole dogmatice.
- Odată cu venirea pe tronul Angliei a lui Mary I, lui Cranmer i s-a luat slujba de arhiepiscop și a fost aruncat în închisoare.
- Dorind să scape cu viață mai mult cu gândul la familia sa, Cranmer a renunțat în mai multe rânduri la ideile protestante.
- În cele din urmă, însă, a revenit asupra acestor decizii și a murit ars pe rug proclamându-și cu îndrăzneală convingerile protestante.

e. John Knox (1505-1572)

- John Knox este considerat întemeietorul bisericii Scoției și părintele națiunii scoțiene.
- S-a născut în 1505 în partea de răsărit a Scoției și și-a făcut studiile de teologie la Universitatea din St. Andrews, însă în loc să accepte ordinarea pentru preoție, a îmbrățișat cariera de profesor.
- A trecut de partea Reformei abia în anul 1547, la 42 de ani.
- A fost luat prizonier de către aliații francezi ai reginei, trimis în Franța unde a fost pus să vâslească la galere.
- După eliberare s-a întors în Anglia în timpul domniei lui Edward VI, însă a plecat la Geneva după urcarea pe tron a lui Mary I.
- La Geneva s-a întâlnit cu Calvin, devenind unul dintre cei mai înfocați promotori ai teologiei reformate.
- Înarmat cu perspectiva dogmatică și bisericească a lui Calvin, Knox s-a întors în Scoția în anul 1559, unde a început un amplu program de reformare a bisericii.
- A pus temelia bisericii prezbiteriene a Scoției și a unei reforme mult mai radicale decât cea din Anglia sau din Europa continentală.
- Knox a murit în 1572.

f. Ignațiu de Loyola (1491-1556)

- Ignațiu de Loyola s-a născut într-o familie nobilă în anul 1491.
- Până la 26 de ani a fost soldat, însă a hotărât să îmbrățișeze cauza bisericii în urma unei lungi și grave suferințe.
- În 1534, înființează Ordinul iezuit, cunoscut și sub numele de Societatea lui Isus.
- Ignațiu de Loyola nu a lăsat multe scrieri, însă este cunoscut mai cu seamă datorită *Exercițiilor spirituale*, o carte plină de îndemnuri practice despre viața duhovnicească.
- A murit în anul 1556 și a fost canonizat ca sfânt în 1622.

g. Francisc Xavier (1506-1552)

- Francisc Xavier s-a născut în Spania, în regiunea Navarra și a fost unul dintre membrii fondatori ai Societății lui Isus.
- S-a dedicat întru totul lucrării misionare, ducând Evanghelia în India, Japonia și China, unde nu a apucat să lucreze multă vreme deoarece a murit subit la doar 46 de ani, în 1552.
- Eforturile sale misionare au fost încununate de succes, deoarece pretutindeni pe unde a mers a reușit să înființeze biserici și comunități creștine.
- Sistemul de organizare a acestor comunități a fost atât de eficient, încât acestea au continuat să crească și după moartea lui Xavier.
- Xavier este unul dintre pușinii misionari catolici apreciați în mod deosebit de către protestanți.

Întrebări de verificare:

1. Ce a făcut Conciliul de la Trento?

2. Cine este Francisc Xavier?
3. Ce a făcut Ignățiu de Loyola?

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 9

BISERICA MODERNĂ, 1648-1968 A.D.

PARTEA 1. MIȘCAREA PURITANĂ, MAREA TREZIRE SPIRITUALĂ DIN TIMPUL FRAȚILOR WESLEY, MIȘCAREA RAȚIONALISTĂ ȘI MIȘCAREA ANGLO-CATOLICĂ

Obiective:

1. Cunoașterea mișcării puritane.
  2. Cunoașterea activității fraților Wesley.
  3. Cunoașterea mișcării raționaliste și anglo-catolice.
- Perioada modernă a istoriei bisericii este cuprinsă între sfârșitul Războiului de treizeci de ani și cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea.
  - Prin urmare, biserica modernă începe cu recunoașterea granițelor dintre statele catolice și protestante prin pacea de la Westphalia care marchează sfârșitul Războiului de 30 de ani în 1648 și se încheie cu anul 1968, un an plin de evenimente dintre care cele mai importante sunt următoarele:
    - Papa Paul VI emite enciclica „Humanis vitae” împotriva tuturor mijloacelor artificiale de contracepție,
    - Sunt asasinați Martin Luther King Jr. și Robert Kennedy, fratele fostului președinte J. F. Kennedy, mort și el în urma unui asasinat în 1963,
    - Armatele rusești invadează Cehoslovacia punând capăt astfel „Primăverii de la Praga”.
  - În acești trei sute de ani, bisericile protestante rezultate în urma Reformei din secolul al XVI-lea se vor dezvolta foarte mult, ajungând – asemenea bisericii catolice – în întreaga lume.
  - De fapt, vom discuta mai cu seamă ce s-a întâmplat în această perioadă cu bisericile protestante, deoarece biserica catolică a avut o evoluție liniară, lipsită de evenimente răsunătoare.
  - Prin urmare, vom studia ce s-a întâmplat în țările protestante între 1648 și 1968, adică în Anglia, Germania de Nord și America.

1. Mișcarea puritană

- Mișcarea puritană este specifică bisericii Angliei, însă s-a răspândit și în America de Nord în secolul al XVII-lea.
- Teologia mișcării puritane este importantă deoarece teologia baptistă își are originea în scrierile puritanilor.
  - a. Originea**
  - Imediat după Reformă, în biserica Angliei au apărut trei tabere importante:
    - Cripo-catolicii, care doreau împăcarea cu Roma și promovau o teologie asemănătoare celei catolice,

- Anglicanii, care erau de acord cu o reformă moderată, prin urmare acceptau deciziile luate în timpul domniilor lui Henry VIII și Elizabeth I, și
- Puritanii, care erau protestanți radicali, dornici să promoveze o reformă mult mai evidentă, care să apropie biserica Angliei de modelul oferit de biserica din Geneva și Scoția.

b. Diviziunile

- Puritanii, nu au purtat numele „puritani” până în anul 1654, însă și-au început eforturile de reformare a bisericii protestante a Angliei încă de pe vremea lui Elizabeth I, când mulți dintre conducătorii lor au fost nevoiți să ia calea exilului.
- La rândul lor, puritanii se împart în două:
  - Puritanii prezbiterieni, care doreau o reformă prezbiteriană în interiorul bisericii Angliei și
  - Puritanii independenți sau congregaționaliști, care susțineau independența fiecărei biserici locale, de fapt a fiecărei adunări de credincioși.
- Cu toate acestea, atât puritanii prezbiterieni, cât și cei independenți, adică puritanii radicali sau congregaționaliști, au rămas membri ai bisericii Angliei.

c. Importanța

- Puritanii s-au dovedit o ramură importantă a bisericii Angliei mai cu seamă datorită interesului lor față de drepturile cetățenești.
- Prin urmare, au încercat să obțină cât mai mult drepturi pentru cetățenii Angliei în contextul rivalității acerbe dintre regele Carol I din dinastia Stuart și parlament.
- La început, aripa prezbiteriană a puritanilor s-a bucurat de sprijin politic și a ajuns să aibă un cuvânt greu de spus în parlamentul englez.
- Astfel, la îndemnul parlamentului, un grup de teologi puritani moderați s-au întâlnit la Westminster în anul 1647 pentru a întocmi o Mărturisire de credință și mai multe catehisme.
- Mărturisirea de Credință de la Westminster a fost finalizată în anul 1646 și a devenit norma teologiei puritane.
- În timpul guvernării lui Oliver Cromwell, aripa congregaționalistă a puritanilor a ajuns la putere, chiar dacă pentru puțină vreme (1653-1658).
- În anul 1660, Charles II, fiul lui Charles I, reușește să urce pe tron, fapt care i-a propulsat pe anglicani în prim-planul vieții religioase.
- După 1688, puritanii au fost numiți „Dissenters”, adică dizidenții, tocmai pentru că nu erau de acord cu teologia anglicană devenită religie oficială a englezilor.

d. Consecințele

- Una dintre cele mai importante consecințe ale mișcării puritane a fost înființarea bisericilor prezbiteriene, congregaționaliste și baptiste.

2. Marea trezire spirituală din timpul fraților Wesley

a. Necesitatea unei treziri spirituale

- În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, adică după 1700, bisericile anglicane și puritane au intrat într-o fază de declin spiritual.
- Slujbele duhovnicești deveniseră un ritual mai mult sau mai puțin oficial, iar predicile erau din ce în ce mai savante și mai greu de înțeles.
- Nu în ultimul rând, calitatea morală a vieții credincioșilor nu era dintre cele mai bune.
- Prin urmare, se simțea nevoia unei treziri spirituale.

b. Conducătorii

- Trezirea spirituală s-a realizat în urma lucrării fraților Wesley, John și Charles, și a lui George Whitefield.
- George Whitefield era un mare predicator și un excelent orator, prin urmare el se ocupa în principal de transmiterea mesajului teologic prin predici.
- Charles Wesley era compozitor și a scris sute de cântări bisericești.
- John Wesley a fost, însă, purtătorul de cuvânt al mișcării de trezire spirituală și sufletul acesteia.
- Trebuie să știm că, la începutul carierei sale, John Wesley a fost pastor în biserica anglicană, însă s-a pocăit abia la vârsta de 35 de ani.
- Convertirea lui John Wesley a avut loc într-o biserică a moravienilor, un grup de pietiști care se despărțiseră de biserica luterană.
- În 1739, Wesley a început să predice despre „mărturia Duhului” pe care o prezenta ca pe o realitate personală sau o conștiință personală, punând bazele unor biserici locale alcătuite din cei care îi acceptau învățăturile.

c. Dezvoltarea

- Bisericile înființate de Wesley au fost conduse inițial de învățători religioși, însă odată cu dezvoltarea mișcării și cu creșterea numărului de biserici, Wesley s-a gândit să pregătească predicatori laici care au dus mesajul Evangheliei pretutindeni în Anglia și chiar până în America.
- Adepții lui Wesley erau numiți metodiști deoarece erau preocupați de studierea sistematică a Scripturilor.
- Wesley era arminian și scotea în evidență faptul că harul lui Dumnezeu restaurează voința omului, care după convertire devine liberă.

d. Relația cu biserica

- Chiar dacă s-a opus învățăturilor și practicilor bisericii Angliei pe care a criticat-o în nenumărate rânduri și în care n-a mai avut voie să predice după începerea trezirii spirituale, Wesley s-a considerat un membru credincios al acesteia.
- Prin urmare, el n-a fost niciodată de părere că bisericile înființate de el sunt diferite de biserica Angliei, ci a subliniat în permanență acesta fac parte din biserica Angliei.
- După Revoluția americană din 1784, Wesley a organizat personal bisericile metodiste din SUA, însă nu le-a legat în vreun fel de cele episcopaliene (nume dat de anglicani bisericilor anglicane din diaspora).
- Acestea erau conduse de superintendenți, care ulterior s-au numit episcopi.

e. Consecințele

- Eforturile fraților Wesley și ale lui George Whitefield au dus la una dintre cele mai mari și mai importante treziri spirituale din întreaga istorie a bisericii.
- De asemenea, au dus la formarea bisericilor metodiste, care s-au răspândit în întreaga lume, mai cu seamă în Anglia și Statele Unite ale Americii.
- Din perspectiva întregii istorii a bisericii, se pare că John Wesley a reușit să atragă cei mai mulți adepți într-o mișcare spirituală în contextul general al religiei creștine.

3. Mișcarea raționalistă

- Reforma a adus cu sine dreptul și obligația fiecărui creștin a judeca singur problematica dogmatică și soteriologică a Bibliei, fără ajutorul preoților sau a altor autorități bisericești.
- S-a ajuns, astfel, în scurtă vreme, la o situație imposibil de evitat.

- Unii teologi erau de părere că elementele supranaturale ale Bibliei sunt reale și au o existență obiectivă, pe când alții spuneau că din Biblie trebuie să acceptăm doar aspectele dictate de rațiune.
- Deci, unii teologi erau de părere că Biblia așa cum este scrisă este autoritatea finală în teologie, iar alții susțineau că rațiunea este singura autoritate care trebuie urmată în chestiuni dogmatice și practice.
- Teologii care propuneau folosirea rațiunii ca metodă exclusivă de cercetare a Scripturii au fost numiți raționaliști.

a. Originea

- Raționalismul s-a concretizat ca mișcare după 1750 deși exista și înainte în anumite cercuri.
- Unul dintre primii raționaliști a fost Johann Selomo Semler (1725-1791), care susținea că tradiția bisericească nu are autoritate teologică, Biblia trebuie judecată și studiată exclusiv rațional, minunile trebuie reinterpretate, iar Isus a fost doar un om, deci nu a fost Dumnezeu.

b. Dezvoltarea

- Raționalismul teologic s-a răspândit rapid cuprinzând aproape toate universitățile germane.
- Una dintre cele mai cunoscute contribuții ale raționalismului teologic german este cartea *Viața lui Isus* a lui David Friedrich Strauss, publicată în 1835, și în care se spunea că Evanghelia este plină de elemente mitologice.
- Câțiva dintre cei mai importanți teologi raționaliști: Hermann Samuel Reimarus, Albrecht Ritschl și Adolf von Harnack.
- După raționaliști au apărut teologii romantici, preocupați de sentimentul religios, iar apoi teologii liberali.
- În ciuda acestor denumiri particulare, toți pot fi considerați raționaliști, deoarece indiferent de metodologia folosită (bazată pe rațiune, sentiment sau orice altă latură a naturii umane), rezultatele teologiei lor sunt esențialmente antropologice și, în consecință, raționaliste.

c. Consecințele

- Raționalismul a propus o metodă teologică extrem de riguroasă, care i-a obligat pe teologii tradiționaliști să-și regândească propria teologie.
- Teologia tradițională a început să fie studiată mult mai serios, deoarece raționalismul era privit ca o amenințare la adresa teologiei creștine clasice.
- Raționalismul a adus în prim-planul teologiei academice importanța și necesitatea metodei în demersul teologic.
- Prin urmare, cărțile de teologie au început să fie din ce în ce mai clare și mai ușor de înțeles, în principal datorită explicațiilor și metodologiei folosite.

4. Mișcarea anglo-catolică

- În primele trei decade ale secolului al XIX-lea a apărut o mișcare de înnoire spirituală în biserica Angliei.
- Această mișcare este cunoscută sub mai multe nume:
  - Mișcarea anglo-catolică, pentru că s-a dorit o apropiere de catolicism, văzut ca sursă a adevăratei teologii,
  - Mișcarea de la Oxford, pentru că a apărut în contextul academic al Universității din Oxford sau

- Tractarianism, pentru că promotorii ei au publicat 90 de tratate cu scopul promovării ei.

a. Scopul

- Mișcarea de la Oxford a avut ca scop restaurarea spirituală a bisericii Angliei prin renunțarea la protestantism și alipirea la biserica catolică.
- De fapt, s-a dorit reunificarea bisericii sub stindardul catolicismului de care s-au despărțit bisericile protestante în secolul al XVI-lea.

b. Începutul

- Unii sunt de părere că Mișcarea de la Oxford a început în anul 1827, când John Keble a publicat *Anul creștin*, o serie de poeme dedicate bisericii.
- Alții, însă, cred că mișcarea a început, de fapt, în anul 1833, când același John Keble a ținut o predică despre „Apostazia națională” la biserica universității din Oxford, St. Mary the Great.
- La scurtă vreme au început să apară o serie de scrieri intitulate „Tratate pentru vremurile de acum”.
- Aceste tratate aveau subiecte multiple, precum politica, organizarea, doctrinele și închinarea bisericii Angliei.

c. Conducătorii

- Cel mai cunoscut dintre conducătorii Mișcării de la Oxford este John Keble.
- Un altul a fost John Henry Newman, autorul multora dintre tratate și unul dintre cei mai capabili predicatori din acea vreme.
- Nu în ultimul rând, îl amintim pe Edward B. Pusey, un teolog extrem de abil.

d. Tendințe

- Întrucât scopul declarat al mișcării a fost reunificarea bisericii apusene și, în același timp, înnoirea bisericii Angliei, mișcării i s-au alăturat o mulțime de clerici englezi.
- Aceștia au sprijinit activ inițiativele liderilor Mișcării de la Oxford, deoarece erau preocupați de ridicarea standardelor morale ale bisericii.
- Mișcarea de la Oxford a încurajat apropierea de catolicism în detrimentul învățăturilor Reformei protestante, însă aceasta nu a însemnat renunțarea la predicarea fundamentelor dogmatice ale creștinismului.

e. Consecințe

- Mișcarea de la Oxford a reușit să promoveze o apropiere de biserica catolică, mai cu seamă pentru că unul dintre liderii ei, John Henry Newman, a trecut oficial de partea bisericii catolice.
- Reîntoarcerea lui Newman în sânul bisericii catolice n-a însemnat sfârșitul Mișcării de la Oxford, semn că biserica Angliei își găsisse rădăcini puternice în tradiția protestantă, în ciuda dorinței de apropiere de catolicism.

ATENȚIE: în Săptămâna 10 (mai) aveți o Temă de control din biserica protestantă până la mișcarea anglo-catolică

Întrebări de verificare:

1. Cine este John Owen?
2. Cine este John Henry Newman?
3. Ce a făcut David Friedrich Strauss?

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 10

BISERICA MODERNĂ, 1648-1968 A.D.

PARTEA 2. MIȘCAREA PIETISTĂ ȘI PERSONAJE IMPORTANTE DIN PERIOADA BISERCII MODERNE

Obiective:

1. Cunoașterea mișcării pietiste
2. Cunoașterea celor mai importanți teologi din perioada modernă.
  - La un secol după începerea Reformei din Germania sub conducerea lui Martin Luther, bisericile luterane au început să aibă mari probleme în viața eclesială.
  - Astfel, doctrinele au luat încet dar sigur locul unei vieți trăite în conformitate cu învățăturile Scripturii.
  - Prin urmare, bisericile luterane erau pline de oameni care cunoșteau doctrinele oficiale, însă nu trăiau în conformitate cu acestea.
  - Pentru a schimba această situație, unii teologi au început să spună că Reforma trebuie dusă mai departe și trebuie să se concentreze asupra vieții credincioșilor, nu doar asupra doctrinelor.
  - Astfel a luat naștere mișcarea pietistă.

1. Mișcarea pietistă

- Pietismul a fost o mișcare de trezire spirituală în biserică luterană în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.
- Influența mișcării pietiste s-a dovedit a fi extrem de importantă deoarece s-a răsfrânt asupra preotului anglican John Wesley care a început mișcarea metodistă, dar și asupra lui Alexander Mack, care a început mișcarea Fraților (Brethren).
- Pietismul a fost o combinație fericită între preocupările dogmatice ale luteranilor și accentul lor pus pe Scriptură și dorința reformaților (și mai cu seamă a puritanilor) de a sublinia importanța vieții duhovnicești individuale, adică a unei vieți creștine autentice, a evlaviei personale.

a. Premergătorii pietismului

- Premergătorii pietismului nu sunt neaparat personaje extrem de cunoscute în lumea teologică, însă au criticat problemele bisericilor luterane germane apărând necesitatea unei treziri spirituale.
- De fapt, aceștia doreau o revitalizarea a vieții practice a bisericilor din Germania.
- Printre premergătorii pietismului se numără nume precum:
  - Jakob Boehme (1575-1624), cunoscut mai cu seamă pentru cartea sa *Weg zu Christo* („Calea către Cristos”), nu a fost teolog cu diplomă, ci doar un simplu pantofar.
  - Johann Arndt (1555-1621), teolog educat la Basel, cunoscut pentru cartea sa *Wahres Christentum* („Adevăratul creștinism”) și pentru că, din punct de vedere teologic, era de acord cu teologia lui Philip Melanchthon și a așa-numiților cripto-calviniști.

- Johan Valentin Andrea (1586-1654), teolog educat la Tuebingen, a fost preocupat mai ales de reformarea bisericii și a școlilor luterane; de asemenea, s-a implicat în rezolvarea problemelor sociale ale orașelor din sudul Germaniei după 1634 în timpul unei epidemii de ciumă.
- Theophilus Grossgebauer (m. 1661), predicator în Rostock, este cunoscut pentru cartea sa *Strigătul de luptă al străjerului din Sion*.

b. Numele de pietism

- Numele de pietism a fost, la început, unul peiorativ, datorită preocupărilor evlavioase ale promotorilor acestuia.
- Biserica luterană devenise la mai bine de o sută de ani după Reformă o instituție eminamente dogmatică.
- Astfel, cărțile anumitor teologi erau recomandate în defavoarea Scripturilor, oamenii nu erau încurajați să citească Biblia ca nu cumva să o interpreteze greșit, în schimb cărțile de teologie aveau mare trecere deoarece explicau Scriptura.
- Cu alte cuvinte, teologia luterană devenise o teologie a minții, mai puțin a inimii.
- Pastorii luterani se constituiseră într-o ierarhie bisericească asemănătoare celei catolice de la Vatican, iar Biblia nu mai era studiată în familie și, de multe ori, nu mai era predicată corect de la amvon.

c. Istoria pietismului

- Deoarece problemele bisericilor luterane deveniseră cel puțin asemănătoare celor catolice, unii teologi au început să se gândească la o modalitate de rezolvare a acestora.
- Unul dintre primii teologi care s-a gândit la reformarea din temelii a bisericilor luterane a fost Philip Jakob Spener, care a reușit să identifice principiile de bază ale unei posibile reforme a acestora.

i. Întemeierea mișcării

- Philip Jakob Spener (1635-1705) este cunoscut ca fiind întemeietorul mișcării pietiste.
- Spener a auzit încă de timpuriu despre cartea *Adevăratul creștinism* a lui Johann Arndt, deoarece fusese crescut într-o biserică unde era predicată Scriptura, nu doar dogmele luterane.
- Prin urmare, și-a dat seama de vreme că biserica luterană are nevoie de o reformă religioasă și morală.
- Spener a studiat teologia la Strassburg (ulterior Strasbourg), unde profesorii din acea vreme erau preocupați mai mult de aspectele practice ale creștinismului decât de disputele teologice și dogmatice.
- După încheierea studiilor la Strasbourg, Spener a petrecut un an la Geneva, unde a fost puternic influențat de predicile profesorului waldens Antoine Leger și ale lui Jean de Labadie, un predicator iezuit convertit la teologia reformată.
- Leger și Labadie promovau o viață morală strictă și o disciplină bisericească pe măsură, fapt care s-a dovedit esențial în formarea tânărului Spener.
- Spener a petrecut un an în Tuebingen, unde a citit cartea *Strigătul de luptă al străjerului din Sion* a lui Theophilus Grossgebauer.
- În 1666, pleacă la Frankfurt, unde își dă seamă că bisericile luterane sacrifică viața duhovnicească de dragul corectitudinii dogmatice.
- Prin urmare, Spener a început să organizeze întâlniri de studiu biblic și rugăciune în propria sa casă, unde își repeta predicile, explica texte din Noul Testament și purta discuții despre necesitatea unei vieți duhovnicești practice.
- Aceste întâlniri din casa lui Spener se numeau *collegia pietatis* („adunări evlavioase”), de unde derivă și numele de pietism.

- În 1675, Spener și-a publicat renumita carte *Pia Desideria* sau „Dorințe evlavioase despre reforma adevăratei biserici evanghelice”.
- În această carte, Spener face șase propuneri de reformare a bisericii, menite a refăcea viața spirituală a acesteia:
  - Studiarea Scripturii în adunări private, adică în afara slujbelor bisericești; aceste adunări private erau numite *ecclesiolae in ecclesia* („bisericuțe în sânul bisericii”), după modelul oferit de Martin Bucer la Strassbourg până în 1549.
  - Laicii trebuie să facă parte din conducerea spirituală a bisericii, deoarece preoția este universală.
  - Cunoașterea temeinică a creștinismului presupune aspecte practice, care sunt necesare și obligatorii.
  - Cei care nu împărtășesc această credință nu trebuie atacați și înfierăți, ci trebuie tratați cu toată dragostea.
  - Programul teologic al universităților trebuie schimbat, subliniindu-se mai cu seamă importanța vieții duhovnicești și devoționale.
  - Principala caracteristică a predicilor nu trebuie să fie retorică, ci dorința de a planta sămânța creștinismului în viața omului dinlăuntru, adică sublinierea importanței credinței și a roadelor acesteia.
- Cartea lui Spener a produs stupefacție în Germania, cei mai mulți dintre pastorii luterani simțindu-se profund ofențați de propunerile acestuia.
- Mulți, însă, și-au dat seama că Spener are dreptate și i-au urmat sfaturile întocmai.

ii. Primii conducători

- Unul dintre primii conducători ai mișcării pietiste alături de Spener a fost Paul Gerhardt, care a compus multe cântări bisericești.
- În 1686, Spener s-a mutat la Dresda, însă influența scrierilor și predicilor sale s-a răspândit cu repeziciune la Leipzig.
- Aici a fost întemeiată o societate a teologilor preocupați de învățătura lui Spener, condusă de August Hermann Franke.
- Franke a întemeiat un orfelinat în Halle și a început să țină prelegeri despre importanța Scripturilor, subliniind importanța și necesitatea aspectelor practice ale creștinismului.
- Succesul de care s-a bucurat Franke nu a fost pe placul conducerii orașului Leipzig; prin urmare, Franke și prietenii săi au plecat la Halle.
- Ajunși în Halle, au luat legătura cu Spener și Christian Thomasius și au întemeiat Universitatea din Halle.
- Programul teologic al nou-înființatei Universități din Halle a fost esențialmente pietist, după propunerile lui Spener.
- Dacă universitățile luterane susțineau că esența creștinismului este corectitudinea doctrinei, universitatea din Halle era de părere că esența creștinismului constă în schimbarea inimii și sfințenia vieții.
- Spener a murit în 1705, însă mișcarea pietistă, condusă acum de Franke, s-a răspândit în întreaga Germanie.
- Una dintre cele mai importante realizări ale mișcării pietiste a fost întemeierea bisericii moraviene în 1727, sub conducerea Contelui Nicholas von Zinzendorf, fiul lui Spener și unul dintre elevii orfelinatului din Halle.
- De asemenea, spre deosebire de celelalte biserici luterane, mișcarea pietistă a organizat și o importantă mișcare misionară.

- Pietismul a generat o serie de exagerări; de pildă, nașterea din nou trebuia precedată în mod obligatoriu de o puternică agonie lăuntrică, iar calitatea de creștin a ajuns să depindă, în ultimă instanță, de fapte individuale ale fiecăruia.
- Astfel, unii au început să predice din ce în ce mai puțin doctrina justificării numai prin credință și să adopte, cel puțin în practică, posibilitatea justificării prin fapte.

iii. Influențe

- Mișcarea pietistă a influențat teologia lui John Welsey, întemeietorul mișcării metodiste din Anglia.
- De asemenea, unii susțin că individualismul pietist a pregătit calea Iluminismului german.
- Dietrich Bonhoeffer, unul dintre cei mai importanți teologi ai secolului al XX-lea și student al lui Karl Barth, spunea că pietismul a fost ultima încercare de salvare a creștinismului ca religie.

2. Personaje importante din perioada bisericii moderne

- Biserica modernă a beneficiat de pe urma activității unor conducători extrem de importanți, ale căror opere au influențat gândirea și practica teologică a multor biserici.
- Printre cei mai cunoscuți teologi din perioada modernă se numără Richard Hooker, Thomas Cartwright, Philip Jakob Spener, Jonathan Edwards, John Wesley și John Henry Newman.

a. Richard Hooker (1554-1600)

- Richard Hooker este cunoscut pentru cartea sa *Legile politicii bisericesti*, probabil cea mai influentă carte despre teologia și liturgia bisericii Angliei scrisă până acum.
- Hooker s-a născut într-o familie săracă, a studiat la Oxford, unde a beneficiat de sprijinul financiar și spiritual al lui John Jewell și John Whitgift.
- A fost ordinar în 1582 și până în 1586 a ținut o serie de predici despre mântuire, dovedind o perspectivă calvină asupra soteriologiei, deși nu întru totul de acord cu Calvin.
- După 1582 a fost preot paroh al bisericii Templierilor din Londra, unde a avut o importantă controversă teologică cu Walter Travers, unul dintre conducătorii mișcării puritane.
- Hooker spunea că Dumnezeu îi mântuiește pe oameni în ciuda ignoranței lor referitoare la adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu, pe când Travers nega acest lucru.
- După 1586, deci după încheierea disputei cu Travers, Hooker se retrage într-o parohie de țară, unde se dedică studiului.
- Între 1593 și 1600, Hooker scrie *Legile politicii bisericesti*, o carte în opt volume care nu conține remarci critice la adresa bisericilor ne-episcopaliene, adică luterane, reformate, anabaptiste și baptiste.

b. Thomas Cartwright (1535-1603)

- Thomas Cartwright a fost cel mai însemnat teolog al mișcării puritane înainte de 1600 și unul dintre mentorii lui Walter Travers, cel care a intrat în controversă cu Richard Hooker.
- Cartwright a fost numit profesor de teologie la Universitatea din Cambridge în 1569, însă un an mai târziu își pierde postul din cauza punctelor sale de vedere care intrau în conflict cu teologia promovată de majoritatea episcopilor și aprobată de regina Elizabeth I.

- După părerea lui Cartwright, Scriptura conține nu numai normele credinței și doctrinelor creștine, ci și norma conducerii bisericești.
- Astfel, susținea Cartwright, conducerea bisericii trebuie să fie prezbiteriană, nu episcopală, adică trebuie să fie condusă de un comitet de prezbiteri, nu de episcopi.
- Mai mult, biserica trebuie să fie independentă față de stat și chiar superioară statului.
- Nu în ultimul rând, autoritățile politice ale statului trebuie să impună cu forța conducerea prezbiteriană a bisericii și doctrina calvină.
- Între 1573-1592, Cartwright și-a petrecut cea mai mare parte a timpului în exil sau temniță din cauza predicilor sale.
- În cea de-a doua parte a secolului al XVII-lea, teologia puritană a lui Cartwright a ajuns să domine Parlamentul englez, iar neînțelegerile dintre puritani și anglicani au culminat cu izbucnirea Războiului Civil.

c. Philip Jakob Spener (1635-1705)

- Spener este considerat părintele mișcării pietiste.
- A studiat la Tuebingen, Basel și Geneva, apoi a fost pastor în Frankfurt.
- Spener a scris *Pia desideria*, manifestul mișcării pietiste.
- Universitatea din Halle a fost înființată datorită puternicei sale influențe în partea de răsărit a Germaniei, fiind prima universitate cu o programă pietistă.
- Spre deosebire de pietiștii de după el, Spener nu condiționa experiența mântuirii de o convertire dramatică și nici nu era de acord cu despărțirea totală dintre viața religioasă și cea seculară.
- De asemenea, Spener era convins că nașterea de nou este o condiție obligatorie pentru fiecare teolog, că evreii se vor întoarce la Dumnezeu ca popor și că biruința finală a bisericii va începe odată cu prăbușirea sistemului papal.

d. Jonathan Edwards (1703-1758)

- Jonathan Edwards este unul dintre cei mai importanți teologi din secolul al XVIII-lea.
- Absolvent al Universității din Yale, Edwards a devenit pastor în 1727 la biserica unde slujea bunicul său.
- Încă de timpuriu a devenit adeptul unei vieți spirituale autentice, pe care a început să-o predice ori de câte ori avea ocazia.
- Astfel a luat naștere un fenomen de masă numit Marea Trezire Spirituală.
- Edwards era susținătorul așa-numitei doctrine a „legământului pe jumătate”, care presupunea admiterea unei persoane ca membru într-o biserică fără ca respectiva persoană să fi avut neaparat o experiență spirituală transformatoare, adică fără ca aceasta să se fi născut din nou.
- Din cauza acestei teorii, Edwards a fost nevoit să plece în 1750 din biserica pe care o păstorise începând cu 1727.
- Opt ani a fost misionar printre indieni, iar în această perioadă a scris cartea *Libertatea voinței*.
- În 1758 a fost ales rector al colegiului Princeton, însă a murit după numai câteva săptămâni.

e. John Wesley (1703-1791)

- John Wesley s-a născut în Epworth, în nordul Angliei, într-o parohie unde tatăl său era rectorul unei catedrale a bisericii Angliei.
- Wesley a fost puternic influențat de mama sa, care provenea dintr-o familie de puritani.
- Și-a făcut studiile de teologie la Universitatea din Oxford, unde a și predat fiind unul dintre membrii Colegiului Lincoln.

- În timpul șederii la Oxford, Wesley s-a alăturat unui grup de tineri care doreau să trăiască o viață sfântă și studiau Biblia în mod sistematic sau metodic, de unde și numele de metodiști.
- În 1735, Wesley a plecat în Georgia împreună cu fratele său Charles, însă s-au întors după numai doi ani deoarece nu avuseseră succes.
- După reîntoarcerea în Anglia, Wesley s-a întâlnit cu un grup de frați moravieni, adepți ai învățăturilor lui von Zinzendorf, fapt care i-a schimbat întreaga perspectivă asupra vieții și teologiei.
- Wesley a început să predice în toată Anglia și Irlanda, punând temelia bisericilor wesleyene și metodiste din Anglia și America.

f. John Henry Newman (1801-1890)

- Newman a fost unul dintre conducătorii Mișcării anglo-catolice de la Oxford.
- A studiat la Oxford, unde a predat și predicat la Biserica St. Mary the Great, care era și biserica universității.
- Predicile lui Newman au influențat o întreagă generație de oameni dornici să trăiască în conformitate cu învățăturile catolice veritabile ale vechii biserici romane.
- Cu toate că Mișcarea de la Oxford fusese începută de John Keble, John Henry Newman a scris 27 dintre cele 90 de tratate programatice ale mișcării (de unde și numele de „tractarians”).
- Deoarece conducerea universității nu agreea această mișcare, Newman a fost nevoit să plece de la St. Mary la o biserică de țară în satul Littermore.
- După trei ani a fost primit în biserica romano-catolică.
- Newman s-a mutat la Birmingham, unde a și scris o carte în care își explică opiniile teologice și viața religioasă; cartea se numește *Apologia pro vita sua* și a fost publicată în 1864.
- În 1879, Newman a fost numit cardinal al bisericii romano-catolice, pe care a slujit-o aproape cincizeci de ani.
- A murit în 1890, la vârsta de 89 de ani.

Întrebări de verificare :

1. Cine este Philip Jakob Spener și ce a scris ?
2. Cine este Richard Hooker ?
3. Pentru ce sunt cunoscuți pietiștii ?

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 11

BISERICA MODERNĂ, 1648-1968 A.D.

PARTEA 3. MIȘCAREA MISIONARĂ MODERNĂ ȘI BISERICA ÎN SECOLUL AL XX-LEA

Obiective:

1. Cunoașterea punctelor forte ale mișcării misionare moderne.
2. Cunoașterea celor mai importante repere ale bisericii în secolul XX.

1. Mișcarea misionară modernă

- În primul mileniu al existenței sale, biserica creștină a fost o instituție puternic orientată spre misiune.

a. Misiunea creștină în biserica primară

- În primele patru secole (100-300), biserica a reușit să cucerească Imperiul Roman.
- Astfel, cei mai mulți dintre cetățenii acestuia au trecut de la păgânism la creștinism.
- Apoi, începând cu secolul al V-lea, biserica s-a confruntat cu problema invaziilor migratoare, însă nici acestea nu s-au dovedit o piedică în calea misiunilor creștine.
- Creștinând triburile barbare care au invadat partea de Apus a Europei, misionarii creștini au reușit să convertească aproape întreaga Europă occidentală.

b. Neglijarea misiunilor în perioada medievală timpurie

- După secolul al X-lea, a izbucnit lupta pentru investitură, adică certurile pentru putere între biserică și stat, între papă și împărat.
- Deoarece conducătorii bisericii au început să fie preocupați mai mult de cele lumești, spiritul misionar s-a diminuat, chiar dacă nu a dispărut cu desăvârșire.
- Spiritul misionar nu și-a revenit semnificativ nici după izbucnirea Reformei protestante în secolul al XVI-lea.
- Această stare de fapt s-a datorat mai cu seamă dorinței teologilor protestanți de reforma și reorganiza biserica, nu de a o extinde prin lucrarea misionară.
- De fapt, în perioada Reformei, adică în secolul al XVI-lea, cele mai susținute eforturi de răspândire a creștinismului printre păgâni nu au aparținut protestanților, ci catolicilor conduși de Francisc Xavier.

c. Misiunea moraviană

- În anul 1732, frații moravieni au început să pună bazele unei misiuni creștine printre străini.
- Astfel, Hans Egede a fost trimis în Groenlanda și, nu după multă vreme, aceeași biserică a început să lucreze printre indienii din America de Nord, negrii din Indiile de Vest și în Orient.
- Chiar dacă bisericile moraviene erau în număr mic și aveam membri puțini în Europa, misiunile întemeiate de frații moravieni s-au bucurat de un succes enorm.
- Prin urmare, bisericile-misiune erau numeroase fiind frecventate de un număr mare de oameni.

d. Misiunea engleză

- Întemeietorul lucrării misionare moderne în Anglia este considerat William Carey.
- Acesta fusese inițial pantofar, a învățat de unul singur și a devenit, în cele din urmă, pastor baptist în anul 1789.
- În ciuda multor critici, Carey a început să îndemne bisericile să trimită misionari în lumea păgână.
- În 1792, Carey a ținut o predică, ale cărei idei se regăsesc în multe dintre predicile baptiste din zilele noastre:
  - 1. Încearcă lucruri mari cu Dumnezeu și
  - 2. Așteaptă lucruri mari de la Dumnezeu.
- Această predică a dus la întemeierea Societății Misionare Baptiste din Anglia.
- La începutul Societatea Misionară Baptistă din Anglia a lucrat bine cu Societatea Misionară Olandeză și Societatea Misionară din Basel.
- De fapt, nu după multă vreme, multe biserici protestante din Anglia, Franța, Germania, Suedia, Norvegia, Elveția, Danemarca și Statele Unite ale Americii și-au unit eforturile în încercarea de a duce Evanghelia lui Cristos în locurile unde aceasta nu reușise să ajungă.
- Carey însuși a hotărât să meargă misionar în India împreună cu familia lui, iar din India nu s-a întors niciodată.
- Deoarece autoritățile engleze din Compania Indiilor de Est nu i-au permis să pună piciorul în India, Carey și-a stabilit cartierul general în Serampore, o colonie daneză aflată în apropierea orașului Calcutta.
- Carey a trecut rapid peste handicapul lipsei unei educații oficiale, devenind unul dintre cei mai buni cunoscători ai limbii sanscrite, precum și a altor limbi orientale.
- Manualele sale de gramatică și dicționarele sale sunt încă folosite de către mulți misionari și nu numai.
- Între 1800-1830, Carey a fost profesor de literatură orientală la Fort William College din Calcutta.
- Carey a murit în 1834, fiind considerat încă de pe atunci întemeietorul unei mari mișcări misionare, care a reușit să ducă Evanghelia mai cu seamă în Orientul îndepărat.

e. Misiunea americană

- Misiunea americană a început în anul 1811 la Williams College, Massachusetts.
- Un grup de studenți s-au întâlnit pe câmp cu scopul de a se ruga pentru misiune.
- Acolo au hotărât să-și dedice întreaga viață misiunilor printre necreștini, adică să ducă Evanghelia lui Cristos în locurile unde nu ajunsese încă.
- Rezultatul a fost așa-numitul American Board of Commissioners for Foreign Missions, care la început a fost o organizație interdenominațională și interconfesională.
- După câțiva ani, însă, bisericile au început să-și organizeze organe de conducere proprii, prin urmare the American Board of Commissioners for Foreign Missions a rămas sub oblăduirea bisericilor congregaționaliste.
- Această organizație a trimis, într-o primă fază, patru misionari, dintre care doi s-au stabilit în India (Newell și Hale), iar ceilalți doi (Judson și Rice) au încercat să meargă și mai departe.
- Întrucât ultimii doi și-au schimbat perspectiva asupra botezului, au demisionat din American Board și au format the American Baptist Missionary Society (Societatea misionară baptistă americană).
- În cele din urmă, Judson și Rice au început să lucreze în Birmania, care se află în estul Indiei, între aceasta și China, Laos și Tailanda.

- Exemplul congregaționalistilor și baptiștilor a fost urmat de celelalte biserici care au început și ele să trimită misionari în aceste zone.

f. Misiunea astăzi

- În zilele noastre, Evanghelia a ajuns aproape în toată lumea.
- Există, totuși, zone unde Evanghelia nu a reușit să pătrundă, mai cu seamă în triburile din Amazonia, unele zone din Africa și Asia.
- Cea mai mare problemă nu este identificarea și găsirea acestor triburi, ci traducerea Bibliei în limbile și dialectele lor.
- Printre cele mai de seamă contribuții ale mișcării misionare moderne se numără: întemeierea de școli, colegii, spitale, orfelinate și alte instituții filantropice creștine, care în mare parte există și astăzi.

2. Biserica în secolul al XX-lea

- Biserica din secolul al XX-lea s-a confruntat cu o mulțime de probleme sociale și eclesiologice.
- Problemele sociale au fost dintre cele mai grave și au lovit puternic biserica, în ciuda faptului că aceasta s-a străduit să se implice în ameliorarea consecințelor acestor probleme.

a. Probleme sociale

- Problemele sociale cu care s-a confruntat biserica în secolul al XX-lea sunt, în general, trei la număr: războaiele, problemele rasiale și economice.

i. Războaiele

- Europa s-a confruntat cu tot felul de conflicte sângeroase încă de dinaintea întemeierii Republicii Romane, iar apoi a Imperiului Roman.
- Secolul al XX-lea, însă, a avut parte de două conflagrații de proporții, Primul și al Doilea Război Mondial.
- În Primul Război Mondial, biserica luterană a Germaniei a trecut de partea kaiserului socotind că războiul declanșat de acesta este unul sfânt, hărăzit de Dumnezeu și folositor pentru țară.
- Astfel, biserica a trecut dincolo de limitele misiunii sale sfințind un război care avea să distrugă milioane de vieți în mai puțin de cinci ani.
- Printre activitățile nefaste ale bisericilor germane din timpul Primului Război Mondial se numără încercările de recrutare a credincioșilor în vederea susținerii cauzei națiunii germane, precum și asigurările date acestora că, dacă vor pieri pe câmpul de luptă, vor merge cu siguranță în cer alături de Dumnezeu.
- În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, atitudinea bisericilor germane s-a schimbat radical.
- Astfel, în marea lor majoritate, acestea s-au implicat într-o serie de acțiuni care se încadrau în misiunea fundamentală a bisericii:
  - o au refuzat să se alăture cauzei războiului,
  - o au condamnat conflictul armat,
  - o au ținut partea celor care criticau politica belicoasă a lui Hitler,
  - o s-au rugat pentru cei aflați de o parte și de alta a baricadei și
  - o s-au implicat în toate eforturile de reconstrucție de după război.

ii. Problemele rasiale

- Problemele rasiale și-au făcut simțită prezența mai cu seamă în Africa de Sud și în Statele Unite ale Americii.

- Astfel, Africa de Sud s-a confruntat cu politica Apartheid-ului, iar Statele Unite ale Americii cu o problemă similară referitoare tot la populație de culoare.
- Chestiunile rasiale au apărut în Statele Unite după terminarea Războiului Civil care a pus capăt sclaviei.
- În ciuda abolirii politicilor sclavagiste, negrii nu au primit aceleași drepturi cu albi.
- Odată cu emigrarea negrilor din sud în marile orașe din nord, problema rasială a devenit din nou o urgență națională.
- Societatea americană a reușit, treptat, să facă progrese semnificative în domeniul integrării negrilor în forțele armate, în sistemul educațional și în lumea economică.
- În ciuda misiunii sale de a accepta pe toți oamenii, bisericile din sud au făcut mai greu tranziția de la sistemul sclavagist la cel democratic.
- De fapt, unele dintre bisericile de astăzi din sudul Statelor Unite nu primesc negri la slujbele duhovnicești de închinare.
- Din cauza problemelor generate de respingerea negrilor în societatea americană, aceasta manifestându-se astăzi mai cu seamă în domeniul economic și al șomajului, comunitățile de negri s-au izolat de cele ale albilor construindu-și așa-numitele ghettouri, un fel de comunități paralele menite a oferi protecție tuturor cetățenilor de culoare.
- În Africa de Sud, problema rasială s-a concretizat prin oficializarea politicii de Apartheid.
- Instaurarea acestei politici sociale n-a făcut decât să înrăutățească situația socială a negrilor în raport cu populația albă, deoarece negrilor le-au fost anulate drepturile politice și sociale.
- Situația s-a detensionat după 1990, când politica de Apartheid a fost anulată și s-au făcut eforturi semnificative de îmbunătățire a situației sociale, politice și economice a populației de culoare.
- În ciuda acestor eforturi, la 15 ani după abolirea Apartheid-ului, Africa de Sud rămâne o țară cu una dintre cele mai mari rate ale infracționalității și criminalității din întreaga lume.

iii. Problemele economice

- Problemele economice au început după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial și s-au manifestat cu precădere în partea de Est a Europei.
- Europa de Est a adoptat ideologia comunistă care în decurs de câteva decenii a ruinat economiile țărilor din blocul estic.
- Singura biserică implicată activ în procesul de răsturnare a comunismului s-a dovedit cea catolică, mai cu seamă prin încercările papei Ioan Paul al II-lea de a ajuta mișcarea Solidaritatea din Polonia natală.
- Una dintre problemele relativ recente ale societății din Europa occidentală este creșterea ratei șomajului mai ales printre comunitățile de emigranți din suburbiile marilor orașe.
- Tot în ultimii patruzeci de ani, biserica europeană în general a început să se confrunte cu religia islamică pe tărâm european din cauza milioanele de emigranți de origine musulmană.

b. Destrămarea teologiei liberale

- Teologia liberală a câștigat teren la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea pe fondul absenței unor conflicte militare sau sociale de proporții.
- De fapt, teologia liberală propunea o perspectivă naiv-optimistă sau chiar idealistă asupra lumii întemeiată pe propagarea învățăturilor lui Isus din Nazaret.
- În gândirea teologilor liberali, Isus din Nazaret, care a murit și nu a mai înviat din morți, ne-a lăsat niște învățături pe care adepții lui le-au scris și le-au transmis mai departe prin intermediul Bibliei.

- Lumea are datoria de a urma învățăturile lui Isus pe care le găsim în Biblie, iar acceptarea acestora la nivel mondial va crea, în cele din urmă, o societate în care progresul va elimina orice problemă socială majoră.
- Astfel, susțineau liberalii, societatea umană în ansamblul ei va ajunge, dacă adoptă învățăturile lui Isus din Nazaret, să trăiască fără războaie, acestea devenind absolut nenecesare.
- Din nefericire pentru liberali și pentru întreaga lume, au izbucnit cele două războaie mondiale care au destrămat idealismul liberal de la începutul secolului al XX-lea.
- Teologia liberală a fost înlocuită rapid de teologia mișcării evanghelice, neo-ortodoxe și romano-catolice.

i. Evanghelicii

- Mișcarea evanghelică a înflorit după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial mai cu seamă în Statele Unite ale Americii.
- Evanghelii au început să promoveze adevărul Evangheliei prin misiuni de amploare atât în Statele Unite, cât și în afara acestora.
- Astfel, au fost înființate seminariile teologice precum Wheaton, Moody, Fuller și Dallas.
- Aceste seminariile teologice au menirea de a pregăti creștini dedicați învățăturilor evanghelice și aplicării acestora în toate domeniile vieții cotidiene.
- Câțiva dintre cei mai cunoscuți lideri ai mișcării evanghelice sunt Billy Graham, în domeniul predicării și misiunii, și Carl F. H. Henry, în domeniul teologiei academice.
- Mișcarea evanghelică a început să cuprindă nu doar bisericile baptiste tradiționale, cât și pe cele reformate, luterane, metodiste, anglicane și chiar catolice.

ii. Neo-ortodoxia

- Mulți dintre liberalii dezamăgiți de cele două războaie mondiale au trecut de partea neo-ortodoxiei lui Karl Barth.
- Teologia neo-ortodoxă păstrează metodologia analizei critice a Bibliei, întocmai teologiei liberale, însă recunoaște universalitatea păcatului și necesitatea omului de a răspunde Cuvântului lui Dumnezeu, singurul în măsură să realizeze curățirea de păcate, întocmai teologiei evanghelice.
- Deci, spre deosebire de liberali care spuneau că Biblia conține Cuvântul lui Dumnezeu sau cuvintele lui Isus, dar și de evanghelici care erau convinși că Biblia este Cuvântul lui Dumnezeu, teologii neo-ortodocși susțin că Biblia devine Cuvântul lui Dumnezeu prin lucrarea Duhului Sfânt.
- Una dintre cele mai mari neajunsuri ale teologiei neo-ortodoxe este neimplicarea în problemele sociale.
- Neo-ortodocșii sunt de părere că implicarea excesivă a bisericii în societate a dus la apariția liberalismului, care este într-adevăr preocupat de aspectele sociale ale vieții.
- Prin urmare, neo-ortodocșii susțin că preocuparea fundamentală a omului trebuie să fie studierea Bibliei, care va rezolva ulterior problemele sociale.

iii. Romano-catolicismul

- Biserica romano-catolică a început să se schimbe semnificativ după 1950, mai ales în timpul pontificatelor lui Pius XI și Pius XII.
- Astfel, biserica romano-catolică a început să lupte împotriva comunismului și a mentalității învechite din rândul propriilor membri.
- Papii Ioan XXIII și Pius VI au început să adopte o politică de schimbare a atitudinii bisericii față de sine însăși și propriile doctrine.
- De fapt, papa Ioan XXIII a convocat cel de-al Doilea Conciliul de la Vatican, care a promovat aducerea la zi (*aggiornamento*) a doctrinelor și practicilor catolice.

- Politica de aducere la zi a doctrinelor și practicii catolice nu a schimbat perspectiva tradițională romano-catolică asupra dogmelor, însă a permis:
  - oficierea liturghiei în limbile naționale,
  - citirea Bibliei în limbile naționale și
  - intrarea în dialog cu celelalte biserici creștine, protestante și ortodoxe.
- De fapt, unul dintre cele mai importante rezultate ale celui de-al Doilea Conciliu de la Vatican a fost ridicarea anatemei reciproce de către biserica catolică și biserica ortodoxă (1968).

c. Mișcarea ecumenică

- Mișcarea ecumenică reprezintă încercările de colaborare ale tuturor bisericilor tradiționale, catolice, ortodoxe și protestante, în încercarea de a duce mai departe mesajul Evangheliei lui Isus Cristos.
- Astfel, s-au înregistrat progrese în colaborarea dintre ortodocși și catolici, între aceștia și protestanți și între diferitele biserici protestante.
- Totul a început în 1910 cu organizarea Conferinței Misionare de la Edinburgh.
- La Edinburgh s-au discutat mai multe aspecte, dintre care le amintim pe cele mai importante:
  - (1) răspândirea Evangheliei în întreaga lume necreștină,
  - (2) biserica pe câmpul de misiune,
  - (3) locul educației în viața creștină națională,
  - (4) mesajul misiunilor creștine în relație cu credințele necreștine,
  - (5) pregătirea misionarilor,
  - (6) țările-sursă ale lucrării misionare,
  - (7) lucrarea misionară și guvernarea politică și
  - (8) promovarea unității creștine.

Întrebări de verificare:

1. Ce a făcut mișcarea moraviană?
2. Ce este mișcarea misionară modernă?
3. Enumerați cele mai importante confesiuni creștine din secolul XX.

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 12

BISERICA MODERNĂ, 1648-1968 A.D.

PARTEA 4. BISERICILE CREȘTINE DIN AMERICA

Obiective:

1. Cunoașterea bisericilor creștine din America.
2. Identificarea modului în care bisericile creștine s-au răspândit în America.
3. Cunoașterea celor mai importante activități ale bisericilor creștine din America.

1. Bisericile romano-catolice

- Primele expediții în Lumea Nouă, adică în cele două Americi, au fost efectuate de țări precum Spania, Portugalia și Franța, toate catolice.
- Prin urmare, prima biserică plantată dincolo de Oceanul Atlantic a fost biserica romano-catolică.

a. Catolicii spanioli

- Istoria bisericii americane a început în anul 1494, când Cristofor Columb, în a doua sa călătorie spre Americi, a luat pe corabie 12 preoți romano-catolici care aveau misiunea de a converti populațiile băștinașe.
- Pretutindeni pe unde mergeau, catolicii erau însoțiți de clerici, care întemeiau biserici în comunitățile băștinașe unde erau lăsați.
- Primele biserici romano-catolice de pe actualul teritoriu al Statelor Unite ale Americii au fost înființate în localitatea Sf. Augustin în Florida în 1565 iar apoi în Santa Fe, New Mexico, în 1609.
- Metoda folosită de spanioli presupunea înrobirea populației băștinașe care era obligată să accepte convertirea cu forța iar apoi să participe la construirea unor mănăstiri și biserici romano-catolice, după planul celor din Spania.
- În Texas și California există încă rămășițe ale unora dintre aceste edificii bisericesti impunătoare, deoarece erau construcții masive.
- Prin urmare, în secolul al XVIII-lea, regiunea cuprinsă între Florida și California se afla sub controlul spaniolilor care, însă, deși reușeau să cucerească rapid noi teritorii, nu apucau să le colonizeze suficient de repede.

b. Catolicii francezi

- La scurtă vreme după cucerirea părții de sud a Statelor Unite de către spanioli, francezii au început să cucerească teritorii în Nord, mai cu seamă în Noua Franță, adică teritoriul Canadei de astăzi.
- Provincia Quebec a fost înființată oficial în 1608 iar Montreal în 1644, însă chiar la început, numărul emigranților francezi era foarte scăzut.
- De pildă, în 1663, populația franceză din Canada număra doar 2500 de suflete.
- Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, însă, numărul coloniștilor francezi a crescut simțitor iar rata nașterilor printre francezii de acum canadieni era mai ridicată decât cea de pe continentul european.

- Prin urmare, numărul catolicilor francezi din Canada a crescut foarte mult, aceștia reușind să populeze cel puțin partea de sud a Canadei de astăzi și partea de nord a Statelor Unite.
- Catolicii din Canada și Statele Unite erau în marea lor majoritate analfabeți și mult mai supuși autorităților bisericești decât conașionalii lor din Franța.
- În Canada s-a încercat din răspuțeri convertirea indienilor băștinași la credința romano-catolică, acest demers fiind încununat cu succes de către călugării iezuiți, însă cu multe sacrificii din partea acestora.
- Spre deosebire de spanioli, care înrobeau populațiile băștinașe iar apoi îi puneau la munci grele, catolicii francezi se împrieteneau cu aceștia și trăiau în mijlocul lor în ciuda tuturor greutăților.
- Spre mijlocul secolului al XVIII-lea, America de Nord se afla sub o puternică influență catolică, mai puțin o fâșie îngustă de pe coasta Atlanticului, aflată sub controlul protestanților englezi.
- Deci, balanța înclina puternic în favoarea romano-catolicilor, însă acest lucru s-a schimbat după cucerirea Canadei de către englezi în 1759 și cedarea Louisiane și a Texasului Statelor Unite.

c. Catolicii englezi

- Coloniile engleze de pe malul Atlanticului erau predominant protestante, cu excepția celor din Maryland, care erau catolice.
- Catolicii englezi s-au stabilit în Maryland deoarece în 1634, li se interzisese să-și profeseze credința în țara de baștină, adică în Anglia.
- Catolicii englezi au avut de suferit și în America deoarece stabilindu-se în mijlocul protestanților, religia catolică a fost interzisă din nou.
- În cele din urmă, li s-a permis să se închine după ritul catolic și să aibă propriii episcopi.
- Primul episcop catolic englez a fost sfințit în slujbă abia în anul 1790.

d. Emigranții catolici

- După 1845, în America au început să vină o mulțime de emigranți catolici, mai cu seamă din Irlanda, Germania și Italia.
- Biserica catolică americană s-a reorganizat eficient în funcție de situația de pe Noul Continent, în așa fel încât populația catolică din zilele noastre depășește 50 de milioane de suflete.

e. Conducerea bisericii catolice

- Biserica catolică americană se află sub autoritatea papei de la Roma.
- Din punct de vedere organizatoric, catolicii din America au 110 dioceze conduse de către un episcop numit direct de papă.
- Diocesele sunt unite în 24 de arhidioeze conduse de arhiepiscopi numiți direct de papă.
- De asemenea, biserica catolică americană are 6 cardinali, numiți tot de papă.

2. Bisericile episcopale / anglicane

- Dintre protestanți, primii care au ajuns în America au fost anglicanii.

a. În Virginia

- Anglicanii s-au stabilit pe coasta Atlanticului încă din 1579, când a fost oficiată prima slujbă anglicană pe teritoriu american în urma unei expediții organizată de Sir Francis Drake (vice-amiral al marinei engleze, a fost primul englez care a făcut

înconjurul lumii la porunca reginei Elizabeth I și participant activ la înfrângerea Armadei spaniile, flota spaniolă, în 1588).

- În 1587 au fost aduși mai mulți clerici în America în urma expediției lui Sir Walter Raleigh.
- Deci, primii protestanți englezi s-au stabilit pe actualul teritoriu al statului Virginia, iar apoi au înaintat spre sud.

b. În New York

- Orașul New York a fost înființat de olandezi, însă a devenit teritoriu englez în 1664.
- Biserica Angliei a devenit astfel biserica oficială a noii colonii.
- Celorlalți protestanți, însă, li s-a permis să-și întemeieze propriile biserici.
- Primele parohii anglicane din zonă au fost Sfânta Treime din New York, întemeiată în 1697, și Christ Church din Philadelphia, fondată în 1695.

c. În timpul Revoluției Americane

- Clericii anglicani erau obligați să jure credință reginei, prin urmare, în timpul Revoluției Americane, aproape toți clericii anglicani erau, cel puțin oficial, regaliști.
- După izbucnirea Revoluției, cei mai mulți dintre clericii anglicani au părăsit America, iar cei rămași nu mai puteau face față numărului mare de parohii rămase fără preoți.
- Mai mult, deoarece Anglia era în război cu Statele Unite, bisericile anglicane din America nu mai aveau parte de episcopi care erau numiți direct de Arhiepiscopul de Canterbury din Anglia.

d. Primii episcopi

- În 1784, însă, Samuel Seabury a fost hirotonit episcop de către episcopii scoțieni care nu erau obligați să jure credință reginei Angliei.
- Trei ani mai târziu, în 1787, biserica Angliei a hotărât să numească din nou episcopi în parohiile din America, deci Arhiepiscopul de Canterbury i-a hirotonit pe William White și Samuel Provost, conferind astfel succesiune anglicană bisericii americane.

e. Membralitatea

- Biserica Angliei din America s-a numit oficial Biserica protestantă episcopală și a crescut rapid mai cu seamă în secolul al XIX-lea.

f. Organizarea

- Biserica episcopală este condusă de episcopi, preoți și diaconi și acceptă cele *Trezeci și nouă de articole* dogmatice ale Bisericii Angliei, modificate pentru a se potrivit contextului bisericesc american.
- Autoritatea supremă a bisericii episcopale americane este Adunarea Generală, care este organizată de trei ori pe an.
- Adunarea Generală este împărțită în două entități eclesiale, oarecum după modelul parlamentului englez: Camera episcopilor și Camera clericilor și a trimișilor laici.

3. Bisericile congregaționale

- După Virginia, colonizată de protestanți anglicani deveniți ulteriori episcopalieni, următoarea regiune colonizată a fost New England.

a. Pelerinii

- În New England s-au instalat așa-numiții Pelerini (Pilgrims), care erau congregaționaliști separatiști veniți tot din Anglia.

- Aceștia au ajuns cu vasul Mayflower în Plymouth, în Golful Massachusetts, în anul 1620.
- Congregaționaliștii separatiști erau ramura cea mai radicală a puritanilor englezi și fuseseră expulzați din Anglia și Olanda din cauza credinței lor.

b. Organizarea

- Înainte de a acosta la Plymouth în Golful Massachusetts, congreționaliștii erau organizați în biserici care funcționau după un model democratic.
- Astfel, congreționaliștii aveau un guvernator și un consiliu aleși prin vot democratic.
- Fiecare biserică congrețională era independentă, nu se subordona nici unei autorități bisericesti, avea propria mărturisire de credință, își alegea singură pastorul și se coordona singură.
- Orice altă biserică sau organizație bisericască avea doar o autoritate morală, nu eclezială, asupra bisericilor congreționaliste.

c. Dezvoltarea

- Puritanii au plecat din Anglia din cauza persecuțiilor la care erau supuși.
- Bisericile puritanilor din America s-au dezvoltat rapid mai cu seamă în secolul al XVII-lea.
- Astfel, puritanii au reușit într-un timp record să deschidă două instituții de învățământ superior: Colegiul Harvard în Cambridge, Massachusetts, și Colegiul Yale, în New Haven, ambele transformându-se ulterior în universități de renume.

d. Doctrinile

- Din punct de vedere dogmatic, congreționaliștii erau calviniști sau reformați, întocmai anglicanilor din biserica episcopală.
- Prin urmare, congreționaliștii acceptau Mărturisirea de credință de la Westminster și erau în relații foarte bune cu prezbiterienii.
- De fapt, vreme de mai multe decenii, congreționaliștii și prezbiterienii și-au ordonat pastori reciproc.

4. Bisericile reformate

- Primele biserici reformate au fost înființate în zona orașului New York, regiune colonizată pentru prima oară de olandezi.
- Colonia a fost numită Noua Olandă, iar orașul Noul Amsterdam.

a. Biserica reformată în America

- Prima biserică reformată a fost întemeiată în 1628 sub numele de Biserica Protestantă Reformată Olandeză.
- Aceasta s-a răspândit în partea de nord a actualului stat New Jersey și pe ambele maluri ale Râului Hudson.
- Vreme de mai bine de o sută de ani, slujbele au fost oficiate în limba olandeză.
- În 1664, Noua Olandă a fost cucerită de englezi, Noul Amsterdam devenind New York sau Noul York.
- Acest eveniment nu a împiedicat cu nimic dezvoltarea bisericii reformate care în 1864 a renunțat la cuvântul „olandeză” devenind astfel Biserica reformată a Americii.

b. Biserica reformată în Statele Unite ale Americii

- În Statele Unite există patru tipuri de biserici reformate:
  - Biserica reformată a Americii, întemeiată de olandezi în 1628 (reformații olandezi),

- Biserica reformată din Statele Unite ale Americii, care este alcătuită din reformați germani ajunși în America în secolul al XVIII-lea (reformații germani),
- Biserica creștină reformată, alcătuită din reformați olandezi care s-au despărțit de biserica oficială a Olandei în 1834, după care au emigrat în America și
- Adevărata Biserică reformată, apărut pe teritoriul Statele Unite.

c. Doctrinile

- Toate cele patru biserici reformate din Statele Unite sunt calviniste, deci acceptă Mărturisirea de credință de la Heidelberg.

d. Organizarea

- Bisericile reformate sunt prezbiteriene, deci sunt conduse de un colegiu sau consistoriu al prezbitेरilor.
- Colegiul sau consistoriul prezbitेरilor este autoritatea supremă a fiecărei biserici locale.
- Consistoriile prezbiteriene sunt organizate în clase, clasele în sinoade locale, iar sinoadele locale în sinoade generale.

5. Bisericile baptiste

- Baptiștii se numără printre cei mai numeroși creștini din Statele Unite ale Americii.
- Bisericile baptiste aparțin mai multor convenții regionale, însă cea mai mare este Convenția Baptistă de Sud, care numără aproximativ 18 milioane de suflete.

a. Principiile

- Bisericile baptiste au două principii fundamentale:
  - 1. Botezul trebuie oficiat doar în cazul celor care își mărturisesc singuri credința în Domnul Isus Cristos, prin urmare copiii mici nu trebuie botezați deoarece nu își pot mărturisi singuri credința în Cristos.
  - 2. Botezul trebuie oficiat prin scufundare, nu prin stropire sau într-un alt mod.

b. Sistemul

- Bisericile baptiste sunt congregaționale, adică sunt guvernate prin reprezentați aleși de întreaga comunitate.
- Fiecare biserică baptistă locală este independentă.
- Baptiștii nu aderă la o anumită mărturisire de credință, ci fiecare biserică este liberă să-și aleagă propria mărturisire de credință potrivit Scripturii.

c. Spiritualitatea

- Din punct de vedere al spiritualității comunitare și individuale, bisericile baptiste sunt, în general, unite întru credință, misionare și loiale propriilor principii.
- Spiritualitatea baptistă este una practică, întemeiată pe aplicarea zilnică a învățăturilor Sfințelor Scripturi.

d. Originea europeană

- Unii teologi sunt de părere că primii baptiști au fost, de fapt, anabaptiștii elvețieni care au apărut în biserica lui Ulrich Zwingli.
- Alții susțin că baptiștii s-au rupt din biserica puritană a Angliei, care doreau o reformă mai profundă a bisericii Angliei.

e. În America

- În America, mișcarea baptistă a început cu Roger Williams, un cleric din biserica Angliei, care a venit în New England, însă a fost expulzat din Massachusetts deoarece nu s-a conformat principiilor congregaționaliste.
- William, însă, s-a stabilit în Rhode Island în 1639 sau 1644, unde a înființat o biserică pe care a numit-o baptistă.
- Din Rhode Island, bapțiștii s-au răspândit rapid în întreaga Americă.

f. Organizațiile baptiste

- Cea mai mare organizație baptistă este Convenția Baptistă de Sud fondată în 1845.
- O altă organizație este Convenția Baptistă Națională înființată în 1895.
- În ultimii ani, au apărut o serie de Convenții regionale, printre care și Convenția Baptistă din Missouri, care are legături oficiale cu Uniunea Baptistă din România.

g. Misiunile baptiste

- Bapțiștii din Anglia sunt întemeietorii mișcării misionare moderne și fondatori ai societății misionare care l-a trimis pe William Carey în India în 1792.
- Convenția Misionară Baptistă Generală a fost înființată în 1814 după trecerea de partea bisericii baptiste a lui Adoniram Judson și Luther Rice pe când se îndreptau spre Birmania.
- Bisericile baptiste se numără astăzi printre cele mai importante organizații misionare.

6. Bisericile prietenilor / quaker-ilor

- Quakerii sunt o ramură a Reformei care s-a îndepărtat cel mai mult de regulile clericale și bisericesti.

a. George Fox

- Quakerii s-au considerat dintotdeauna o societate, refuzând cu obstinație numele de biserică.
- Mișcarea se numea Societatea Prietenilor și și-a început existența în anul 1647 în Anglia sub conducerea lui George Fox.
- Acesta a criticat vehement ritualul bisericesc și organizarea Bisericii Angliei.

b. Doctrinile

- Fox spunea că botezul și Cina Domnului trebuie să fie realități spirituale, nu oficiale.
- De asemenea, era de părere că trupul lui Cristos nu trebuie să aibă preot, pastor sau alt lucrător plătit, ci fiecare membru al trupului să ia cuvântul în adunare potrivit cu lucrarea și iluminarea Duhului Sfânt.
- Duhul Sfânt este lumina lăuntrică și călăuzitorul tuturor credincioșilor, iar aceștia trebuie să aibă cu toții aceleași privilegii deoarece cu toții au aceleași daruri duhovnicești.
- La început, quakerii s-au numit „Copiii Luminii”, iar apoi „Societatea Prietenilor”.
- Nu se știe cum au primit denumirea de quakeri (cei care tremură), însă se pare că Fox a fost trimis în judecată pentru blasfemie.
- Judecătorul Bennet i-a numit quakeri pentru că Fox l-ar fi rugat să „tremure la auzirea Cuvântului lui Dumnezeu”.

7. Bisericile luterane

- Se pare că primii luterani au ajuns în America venind din Olanda, încă din 1623, și s-au stabilit în Noul Amsterdam, viitorul New York.
- În 1652, luteranii au cerut permisiune să aibă o biserică și un pastor, însă reformații au refuzat, iar primul pastor luteran din America a fost nevoit să se reîntoarcă în Olanda în 1657.
- După cucerirea Noului Amsterdam de către englezi în 1664, luteranii au primit dreptul de a se organiza ca biserică.

a. Organizarea

- Luteranii din America sunt organizați în 12 entități bisericești distincte, în funcție de limba vorbită.
- Deși acum se vorbește engleza, unii încă preferă germana sau una dintre limbile scandinave.
- Bisericile locale se adună în sinoade, acestea fiind conduse de un sinod general.

b. Doctrinile

- Luteranii au acceptat Confesiunea de la Augsburg, doctrina despre îndreptățirea prin credință și importanța prezenței reale a lui Cristos la Cina Domnului.
- Botezul și Cina Domnului sunt mijloace ale harului, deci transmit harul lui Dumnezeu, deoarece botezul, cel puțin, este oficiat când copiii sunt mici.

8. Bisericile prezbiteriene

- În America, bisericile prezbiteriene sunt alcătuite din prezbiterieni scoțieni și irlandezi.
-

a. Originea

- De fapt, prima biserică prezbiteriană din America pare să fi fost cea din Snow Hill, Maryland, întemeiată în 1684 de Francis Makemie din Irlanda.
- În 1706, existau 6 biserici prezbiteriene în America iar acestea s-au adunat într-un prezbiteriu.
- Apoi, în 1716, s-au organizat într-un sinod alcătuit din 4 prezbiterii cuprinzând 17 biserici.

b. În Războiul revoluționar

- În timpul Războiului revoluționar din 1775-1777, prezbiterienii au ținut partea coloniilor, susținând dreptul acestora la independență (cei mai mulți prezbiterieni erau irlandezi și scoțieni, care nu se înțelegeau defel cu englezii).

c. Doctrinile

- Din punct de vedere dogmatic, prezbiterienii au adoptat Mărturisirea de Credință de la Westminster, Micul și Marele Catehism, precum și toate celelalte dogme reformate, precum primatul harului și suveranității lui Dumnezeu, robia voinței și predestinarea.

d. Conducerea bisericească

- Bisericile locale sunt organizate în prezbiterii, prezbiteriile în sinoade, iar sinoadele alcătuiesc Adunarea Generală.

9. Bisericile metodiste

- Primii pastori metodiști au ajuns în America în 1766, venind dintr-o biserică wesleyană din Irlanda.
- Numele celor doi sunt Philip Embury și Robert Strawbridge.
- În 1769, John Wesley a trimis în America încă doi misionari, Richard Boardman și Thomas Pilmoor, apoi în 1771, a trimis șapte predicatori, dintre care cel mai important a fost Richard Asbury.

a. Doctrinile

- Bisericile metodiste sunt arminiene, susțin că omul are voință liberă și că omul poate face primul pas în propria sa mântuire deoarece posedă o conștiință personală referitoare la necesitatea mântuirii sale.

b. Organizarea

- Bisericile locale ale metodiștilor sunt organizate în districte, conduse de un prezbiter.
- Districtele se strâng în așa-numitele conferințe anuale, cu prilejul cărora se aleg episcopii (de obicei, pe viață).
- Fiecare episcop, la rândul său, numește pastorii din fiecare biserică aflată în jurisdicția sa eclesială.

10. Bisericile unitariene

- Bisericile unitariene sunt, din punct de vedere dogmatic, ariene, întocmai celor din secolele al IV-lea și al V-lea.

a. Doctrinile

- În bisericile unitariene, Isus Cristos nu este considerat Dumnezeu, ci doar om, iar Duhul Sfânt nu este persoană, ci doar o putere.
- Astfel, unitarienii nu promovează doctrina Sfintei Treimi, ci doar caracterul unitar și unic al persoanei lui Dumnezeu.
- Deci, Dumnezeu este unul atât ca ființă, cât și ca persoană.

b. Originea

- În America, unitarianismul a apărut ca un fel de curent intelectualist în bisericile protestante din New England.
- În 1785, King's Chapel din Boston, pe atunci de rit episcopal / anglican, a renunțat la doctrina despre Sfânta Treime și și-a ales un pastor cu vedere unitariene.
- În 1805, unitarianul Henry Ware a fost numit profesor de teologie la Universitatea Harvard, iar în 1819, la Harvard a fost înființată o facultate de teologie unitariană.
- Deși în mare vogă în secolul al XIX-lea, unitarianismul a rămas un curent influent doar în New England.

ATENȚIE: în Săptămâna 13 (iunie) aveți o Temă de control din biserica modernă și bisericile creștine din America

Întrebări de verificare:

1. Ce au făcut romano-catolicii în America?
2. Ce au făcut prezbiterienii în America?
3. Au ajuns unitarienii în America?

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 13

BISERICA ORTODOXĂ

PARTEA 1. BISERICA ORTODOXĂ ÎNAINTE DE CĂDEREA CONSTANTINOPOLULUI

Obiective:

1. Cunoașterea celor mai importante evenimente din biserica răsăriteană înainte de căderea Constantinopolului.
2. Familiarizarea cu istoria bisericilor răsăritene din perspectivă ortodoxă.

1. Biserica apostolică (30-323)

- Prima etapă din istoria bisericii ortodoxe răsăritene se încheie înaintea primului Conciliu ecumenic de la Niceea (325).
- Această perioadă se numește apostolică deoarece se află într-o relație directă sau indirectă cu teologia apostolilor.

a. Biserica – o comunitate euharistică

- Primii misionari creștini ajunși în partea de răsărit a Imperiului Roman și-au dat seama că aceasta era preponderent alcătuită din orașe.
- Prin urmare, lucrarea misionară s-a desfășurat în orașe, iar bisericile înființate de misionari erau, de obicei, cantonate în orașe.
- Organizarea bisericilor după anul 100 era întreită: episcopi, preoți și diaconi.
- Ignațiu (107), episcopul Antiohiei, spunea că episcopul este înlocuitorul lui Dumnezeu în fiecare biserică, acesta fiind singurul în măsură să officieze Cina Domnului.
- În viziunea lui Ignațiu, episcopul este atât de important încât nu există biserică fără episcop, iar biserica se găsește pretutindeni unde există un episcop.
- Astfel, biserica era organizată în jurul episcopului care oficia Cina Domnului sau Euharistia, deci biserica era considerată o comunitate euharistică.
- Comunitatea episcopilor garantează unitatea bisericilor locale.
- Ciprian din Cartagina (258) spunea că există mai mulți episcopi, însă doar un singur episcopat, adică o singură realitate a părtășiei dintre episcopi.

b. Primele persecuții și martirii

- În partea de răsărit a Imperiului Roman, persecuțiile au fost de cele mai multe ori locale, însă au fost suficient de multe pentru ca toți creștinii să fie conștienți că biserica este întemeiată pe sângele martirilor.
- De fapt, primii creștini spuneau că biserica este întemeiată pe sânge, adică pe sângele lui Cristos și al martirilor.
- Martirii se bucurau de multă prețuire, deoarece erau considerați „ceilalți Cristoși”.
- După încetarea oficială a persecuțiilor, ideea martirajului nu a dispărut, ci a luat forma vieții monastice, văzută de teologii greci ca o formă de moarte martirică.
- Printre cei mai importanți martiri ai bisericii răsăritene se numără Ignațiu din Antiohia și Ciprian din Cartagina.

c. Conciliile ca manifestare a unității bisericești

- Unitatea bisericească este rezultatul episcopatului, deoarece episcopii se întâlnesc regulat pentru a rezolva problemele bisericii.
- Din această perspectivă, biserica ortodoxă se consideră o biserică sinodală sau conciliară, spre deosebire de biserica catolică, care este o biserică papală.
- Conciliul sau sinodul reprezintă aplicarea practică a armoniei, înțelegerii și unanimității liber exprimate a tuturor episcopilor.
- Biserica ortodoxă își întemeiază modelul conciliar pe exemplul Conciliului de la Ierusalim, descris în FA 15.
- Următorul conciliu al întregii biserici se va ține la Niceea în 325.

2. Biserica și conciliile ecumenice (323-843)

- Perioada conciliilor ecumenice ținute în partea de răsărit a Imperiului Roman este foarte importantă pentru întreaga istorie a bisericii.
- Trebuie menționat, însă, că toate problemele teologice discutate la concilii au apărut în biserica răsăriteană, însă la rezolvarea lor au fost invitați și prelați din biserica apuseană.

a. Biserica imperială

- Biserica imperială începe odată cu convertirea la creștinism a lui Constantin și cu vedenia crucii avută de acesta în anul 312 în timpul unui marș militar prin Franța.
- În 313, Constantin emite Edictul de la Mediolanum sau Milano, prin care creștinismul este tolerat în Imperiu și recunoscut ca religie.
- La 50 de ani după moartea lui Constantin, împăratul Teodosie cel Mare a recunoscut creștinismul ca fiind singura religie oficială a Imperiului Roman.
- Constantin a mutat capitala imperiului de la Roma la Constantinopolis, adică orașul lui Constantin, întemeiat pe malul Bosforului în anul 324.
- După inaugurarea oficială a Constantinopolului în 330, Constantin a decretat că nici un rit păgân nu va mai fi oficiat în oraș.
- Constantin a convocat și primul Conciliu ecumenic de la Niceea din 325, pe care l-a și prezidat cu ajutorul lui Eusebiu de Cezarea.
- Deci, în această perioadă cele mai importante evenimente sunt:
  - Edictul de la Mediolanum
  - Întemeierea Constantinopolului
  - Conciliul de la Niceea

b. Lupta împotriva ereziilor

- Viața bisericii primare a fost marcată de cele șapte concilii ecumenice.
- Acestea au avut două rezultate:
  - Articularea doctrinelor creștine
  - Consolidarea bisericii ca instituție prin clarificarea contribuției celor cinci mari patriarhate
- Discuțiile de la concilii aveau ca scop explicarea doctrinei mântuirii și a tuturor celorlate doctrine legate de problematica mântuirii omului:
  - Inițiativa lui Dumnezeu în mântuire
  - Întruparea lui Cristos
  - Răstignirea lui Cristos
  - Moartea lui Cristos
  - Învierea lui Cristos
  - Înălțarea lui Cristos
  - Rolul Duhului Sfânt

- Esența și rolul bisericii
- Teologia bisericii ortodoxe în domeniul doctrinei despre mântuire are la bază conceptul de *theosis*, adică îndumnezeire.
- Îndumnezeirea pornește de la ideea că Dumnezeu s-a făcut om pentru ca noi să putem deveni dumnezei.
- În vederea realizării îndumnezeirii, Cristos, mântuitorul nostru, trebuia să fie în egală măsură, Dumnezeu adevărat și om adevărat.
- Deci, Cristosul întrupat devine esența îndumnezeirii.
- Prin urmare, fiecare erezie avea ceva în comun cu întruparea lui Dumnezeu în Cristos și cu dubla natură a lui Cristos:
  - Arianismul: Cristos este mai mult om decât Dumnezeu, deci nu este Dumnezeu adevărat,
  - Apolinarianismul: Cristos este un om, însă are un suflet rațional, care este divin,
  - Nestorianismul: există două persoane în Cristos, una divină și una umană,
  - Monofizismul: Cristos are o singură natură, adică natura divină, deoarece natura umană se pierde în cea divină, deci nu este om adevărat; natura umană este doar un accident al unicei și singurei substanțe divine.
  - Monotelismul: Cristos are o singură voință, cea divină, deci Cristos nu este om adevărat.
- Primele două concilii de la Niceea și Calcedon s-au concentrat asupra naturii divine a lui Cristos, adică asupra faptului că Cristos este Dumnezeu adevărat, pe când celelalte s-au concentrat asupra naturii umane, adică asupra faptului că Cristos este om adevărat.

c. Conciliul de la Niceea (325): înfrângerea arianismului

- Conciliul a condamnat arianismul, care spunea că Cristos este doar un om, însă are o natură asemănătoare cu Dumnezeu, deci este asemănător (*homoiousios*) cu Dumnezeu.
- Conciliul a răspuns că Cristos este om adevărat și Dumnezeu adevărat, deci are o natură identică (*homoousios*) cu Dumnezeu, prin urmare îndumnezeirea poate fi realizată.
- Cristos este Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, deoființă cu Tatăl.
- La Niceea s-a recunoscut importanța Romei, Alexandriei și Antiohiei ca centre bisericești.
- Ierusalimul se supune mitropolitului de Cezareea și este al patrulea ca importanță după Roma, Alexandria și Antiohia.
- Constantinopolul nu a fost menționat deoarece nu fusese inaugurat ca și capitală (eveniment care avea să aibă loc în 330), însă se supune mitropolitului de Heraclea (Canonul VI).
- Cel mai important teolog de la Niceea a fost Athanasius care sublinia unitatea dintre Tatăl și Fiul spunând că cei doi posedă în comun o singură substanță (*ousia*).

d. Conciliul de la Constantinopol (381): învățătura despre Duhul Sfânt

- Conciliul de la Constantinopol a discutat o problemă similară celei de la Niceea, adică divinitatea Duhului Sfânt.
- S-a stabilit ca Duhul Sfânt este o persoană a Sfintei Treimi și cosubstanțială (*homoousios*) cu Tatăl.
- Constantinopol a devenit al doilea scaun episcopal după Roma, deci înaintea Alexandriei.

- Episcopul de la Constantinopol va avea parte de cinste imediat după episcopul Romei, căci Constantinopolul este Noua Romă (Canonul III).
- Cei mai importanți teologi de la Constantinopol au fost „Părinții capadocieni”, adică Grigore de Nazianz, Vasile cel Mare și Grigore de Nyssa care insistau asupra caracterului personal al Tatălui, Fiului și Duhului, despre care spuneau că sunt ipostasuri, adică persoane, ale substanței divine.

e. Conciliul de la Efes (431): înfrângerea nestorianismului

- Conciliul a fost convocat în urma disputelor dintre Chiril din Antiohia și Nestorius din Constantinopol.
- Cei doi erau de acord cu divinitatea și umanitatea lui Cristos, însă Nestorius sublinia atât de mult umanitatea acestuia încât Chiril a ajuns la concluzia că în omul Isus ființează două persoane, una divină și una umană.
- De asemenea, Nestorius spunea că Maria, mama lui Isus, nu poate fi numită *theotokos*, adică născătoare de Dumnezeu, ci doar *Christotokos* sau *anthropotokos*, adică purtătoare de Cristos sau de om.
- La Efes s-a hotărât că în omul Isus există o singură persoană, care are două naturi, una divină și alta umană.
- De asemenea, Maria, mama lui Isus, trebuie să fie numită *theotokos*, pentru că a dat naștere unei persoane divino-umane.

f. Conciliul de la Calcedon (451): triumful cristologiei

- În 449, tot la Efes, succesorul lui Chiril pe scaunul episcopal din Alexandria pe nume Dioscur, a insistat prea mult asupra faptului că Isus are o singură natură (*physis*) după Întrupare.
- Această doctrină este greșită și se numește *monofizism*.
- Pentru a corecta această învățătură care luase amploare în biserică, a fost convocat Conciliul de la Calcedon în 451.
- La Calcedon s-a insistat asupra faptului că Isus este Dumnezeu adevărat și om adevărat, adică Dumnezeu din Dumnezeu și om din Maria.
- Cele două naturi ale lui Cristos sunt neconfundabile, neschimbabile, nedivizibile și neseperabile.
- Unirea dintre cele două naturi ale lui Cristos, adică între natura divină și cea umană, se numește unire ipostatică.
- Deciziile de la Calcedon au însemnat o lovitură cruntă pentru teologia alexandrină și chiar pentru statutul eclesial al scanului episcopal de Alexandria.
- Astfel, s-a stabilit următoarea ordine a celor 5 scaune episcopale, cunoscută sub numele de pentarhie:
  - Roma
  - Constantinopol
  - Alexandria
  - Antiohia
  - Ierusalim
- Episcopului de Roma i se recunoștea întâietatea datorită lui Petru, însă acesta era primul între egali.

g. Conciliul de la Constantinopol II (553): reconfirmarea unirii ipostatice

- La cel de-al doilea Conciliu de la Constantinopol a fost reconfirmată doctrina unirii ipostatice de la Calcedon.
- De această dată, însă, s-a încercat o explicație mai clară a decretelor de la Calcedon dintr-o perspectivă alexandrină.

h. Conciliul de la Constantinopol III (680): lupta împotriva monotelismului

- La cel de-al treilea Conciliu de la Constantinopol, s-a hotărât că Isus Cristos are două voințe de vreme ce are două naturi.
- În această perioadă a apărut o mare amenințare în Orient, și anume religia islamică.
- Mohamed a murit în 632; după 15 de ani, adepții săi cuceriseră Siria, Palestina și Egiptul; după 50 de ani, reușiseră să ajungă la zidurile Constantinopolului și aproape să-l cucerească; după 100 de ani, cuceriseră nordul Africii și se luptau cu francezii la Poitiers, unde au fost înfrânți.

i. Controversa referitoare la icoane

- În biserică începuseră să fie folosite imagini, picturi, ale lui Cristos încă de timpurie, probabil chiar din secolul al II-lea.
- Cele două tabere erau reprezentate de iconoclaști (spărgătorii de icoane) și iconoduli (veneratorii de icoane).
- Iconoclaștii susțineau că icoanele sunt idoli, pe când iconodulii erau de părere că sunt simboluri ale lui Cristos, întocmai întrupării.
- Mai mult, iconodulii afirmau că icoanele sunt modalități de transmitere a mesajului Evangheliei mai cu seamă printre cei fără carte.
- Icoanele nu trebuie adorate, doar Dumnezeu poate avea parte de adorare, ci trebuie doar venerate.

j. Conciliul de la Niceea II (787): biruința iconofililor

- Iconofiliile sau iconodulii au câștigat lupta dogmatică și chiar politică cu iconoclaștii prin deciziile Conciliului de la Niceea II din 787.
- Unii dintre împărații Imperiului Roman de Răsărit s-au implicat în disputa iconoclastă fiind când de partea iconodulilor, când a iconoclaștilor.
- În cele din urmă, au învins iconodulii, icoanele fiind recunoscute ca simboluri și parte a vieții comunitare, liturgice și personale a fiecărui creștin.

3. Biserica și Imperiul Bizantin (843-1453)

- În această perioadă, Constantinopolul și Imperiul Bizantin (după numele vechii colonii grecești pe locul căreia fusese ridicat orașul) a trecut de la o dezvoltare fără precedent la ruină.

a. Creștinismul bizantin până în jurul anului 1000 AD

- În preajma anului 1000, Constantinopolul ajunsese la punctul maxim al dezvoltării sale.
- În această perioadă, în Europa de Vest, Roma și Imperiul Carolingian treceau printr-o perioadă de progres, însă nu se ridicau la înălțimea realizărilor culturale, religioase și economice ale Bizanțului.
- Împărații bizantini reușiseră să lărgească granițele Imperiului din Mesopotamia la Napoli, în Italia, și de la Dunăre, în Europa de Est, la Palestina.
- Tot în această perioadă, biserica răsăriteană a trimis misionari în Bulgaria (864) și Rusia (988), ajungând să creștineze ambele popoare.
- Convertirea bulgarilor a dus la așa-numita „schismă fotiană”
  - Patriarhul Fotios a vrut să trimită misionari în Bulgaria,
  - Deoarece aceștia nu au ajuns, țarul Boris I, a cerut misionari din Roma.
  - Alarmat, Fotios l-a înștiințat pe Boris că este dus în rătăcire și a convocat un sinod care a condamnat dorința catolicilor de a trimite misionari în Bulgaria.

- Catolicii de la Roma au auzit și au reacționat prompt.
- Fotios I-a excomunicat pe papa Nicolae I, însă succesorul acestuia, Hadrian II, l-a excomunicat pe Fotios care oricum fusese înlăturat din funcția de patriarh.
- Situația s-a calmat, iar după ce a ajuns din nou patriarh, Fotios a încercat să facă pe placul catolicilor, însă bulgarii se săturaseră deja și au acceptat ritul bizantin.

b. Relațiile dintre biserică și stat

- Împărații Constantin (sec. IV) și Justinian I (sec. VI) susțineau că există o singură societatea creștină universală, numită *oikoumene*, condusă în egală măsură de imperiu și biserică.
- Ideea a fost preluată de împărații bizantini, care însă erau întotdeauna gata să recunoască faptul că sunt mai importanți decât patriarhul de la Constantinopol.
- Viața Bizanțului trebuie să formeze un tot unitar, fără o separare rigidă între stat și biserică, ideologie numită simfonie (între împărat și patriarh, între stat și biserică).
- Teologii și istoricii apuseni au susținut dintotdeauna că împăratul bizantin avea pretenții de superioritate asupra bisericii răsăritene, idee numită cezaropapism.
- Teologii și istoricii răsăriteni, însă, resping această idee și susțin că împăratul bizantin și patriarhul, deci statul și biserica, reprezintă o diarhie, adică o conducere bicefală.

c. Dezvoltarea monasticismului

- Monasticismul răsăritean s-a dezvoltat în trei direcții:
  - Mișcarea eremită, alcătuită din asceți care trăiau singuri,
  - Mișcarea pahomită, alcătuită din călugări care viețuiau în comunități și
  - Mișcarea semi-eremică, alcătuită din grupuri mici de călugări, de până la șase membri (mișcarea eremită se regăsește și în monahismul celtic, cu deosebirea că eremiții sau călugării celți se căsătoreau).
- În cadrul monasticismului răsăritean nu există ordine călugărești precum în Apus; călugării sunt membrii unei singure comunități monastice.
- Cea mai cunoscută zonă monastică din Răsărit este Muntele Athos din Grecia.
- În mănăstirile răsăritene, cel mai important personaj este starețul (întocmai abatelui din mănăstirile apusene), considerat părintele duhovnicesc al comunității.

d. Relațiile cu Occidentul

- Relațiile cu Occidentul au fost tensionate, acestea culminând cu despărțirea bisericilor apusene de cele răsăritene în 1054.

e. Cruciadele

- Situația s-a înrăutățit odată cu izbucnirea cruciadelor.
- Ortodocșii susțin că, după 1054, răsăritenii încă mai credeau că ruptura dintre biserici era doar o chestiune temporară.
- Această percepție s-a schimbat în 1204, când cruciații apuseni au jefuit Constantinopolul, venețianul Tomaso Morosini fiind instalat patriarh al Constantinopolului și recunoscut de papa Inocențiu III.

f. Invazia mongolă

- Mongolii au devastat Europa în secolul al XIII-lea, fapt care s-a răsfrânt negativ mai ales asupra bisericii Rusiei și a scanului mitropolitan de la Kiev.
- Mitropolitul de la Kiev, însă, a reușit să-și păstreze influența bisericească asupra zonelor carpatice, a bazinului Volga și a Balcanilor.

g. Relațiile cu Biserica Apuseană

- În secolul al XVIII-lea, împăratul bizantin Mihai Paleologul (1259-1282) a încercat unirea bisericilor răsăritene cu cele apusene, fapt realizat la Conciliul de la Lyon.
- Biserica răsăriteană, însă, n-a fost de acord cu demersul împăratului, condamându-l vehement.
- În secolul al XIV-lea, au fost organizate mai multe discuții între teologi apuseni și răsăriteni pe tema unirii dintre cele două biserici în 1333, 1339, 1347 și 1355.
- La Conciliul de la Ferrara-Florența (1438-1445) s-a ajuns din noul la un acord, însă Mitropolitul Efesului a refuzat documentul.
- Pentru a se realiza unirea cu Roma, teologii răsăriteni au acceptat mai multe dogme catolice printre care purgatoriul, filioque și primatul papei, însă mai mult de teama turcilor.
- Decretul de unire a bisericilor a fost semnat, totuși, la 12 decembrie 1452, însă la 29 mai 1453, Constantinopolul cădea în mâinile turcilor otomani conduși de sultanul Mahomed II Cuceritorul.

h. Renașterea teologică și monastică

- Biserica răsăriteană a trecut printr-o perioadă de înnoire spirituală în secolul al XIV-lea, când s-a dezvoltat mișcarea isihastă.
- Isihasmul promova rugăciunea inimii („Doamne, Isus Cristoase, mântuiește-mă pe mine, păcătosul!”), care trebuia să ducă la vederea luminii necreate a lui Dumnezeu.
- Teologul mișcării isihaste a fost Grigore Palama (1296-1359), care susținea teoria energiilor necreate ale lui Dumnezeu (de pildă, harul este o energie necreată).
- Astfel, Dumnezeu nu se face cunoscut prin energiile sale necreate, deoarece aceasta este singura modalitate prin care ființa necreată și veșnică a lui Dumnezeu se poate revela ființelor umane create.
- Tot în această perioadă s-a înregistrat o mai mare deschidere a ortodocșilor către biserica apuseană; de fapt, Ghenadios II Scholarios, primul patriarh al Constantinopolului după cucerirea acestuia de către turci, a fost unul dintre promotorii deschiderii teologice către Apus.

ATENȚIE: în Săptămâna 14 (iunie) aveți Recapitularea cursului (activitate tutorială ce are loc la Universitatea Emanuel din Oradea).

Întrebări de verificare:

1. Care au fost relațiile dintre biserica ortodoxă și cea catolică înainte de căderea Constantinopolului?
2. Ce este isihasmul?
3. Care este centrul monahismului răsăritean?

Universitatea Emanuel din Oradea
 Facultatea de Teologie
 Catedra de teologie dogmatică și istorică
 Curs de istorie a bisericii
 Lector univ. dr. dr. Corneliu C. Simuț

CURSUL 14

BISERICA ORTODOXĂ

PARTEA 2. BISERICA ORTODOXĂ DUPĂ CĂDEREA CONSTANTINOPOLULUI

Obiective:

1. Cunoașterea relațiilor dintre biserica ortodoxă și Imperiul Otoman.
2. Cunoașterea relațiilor dintre biserica ortodoxă și lumea occidentală.
3. Familiarizarea cu evenimentele care au dus la întemeierea patriarhatului de la Moscova.

1. Biserica ortodoxă în timpul otomanilor (1453-1821)

- În timpul ocupației otomane, biserica răsăriteană nu a avut numai de pierdut, deoarece i s-a permis să-și continue existența.

a. Ghetto-ul creștin

- Astfel, musulmanii erau convingeți că atât evreii, cât și creștinii sunt „oameni ai Cărții”, adică ai Bibliei, însă religia lor este incompletă.
- Deci, dacă se supuneau autorității politice a califului, conducătorul califatului (forma de organizare politico-administrativă a musulmanilor), și dacă plăteau dările stabilite de acesta, atunci creștinii se puteau bucura de libertate religioasă.
- Singura condiție a musulmanilor era păstrarea religiei creștine în contextul comunităților creștine, adică era interzisă evanghelizarea.
- Creștinii au ajuns astfel să aibă o existență de ghetto: puteau exista și se puteau închina, însă numai în limitele comunității lor.
- Otomanii le-au permis creștinilor să aibă un patriarh, pe care îl considerau conducătorul oficial și spiritual al bisericilor creștine.
- De asemenea, prin hotărârea califilor și ulterior a sultanilor, patriarhul de la Constantinopol avea autoritate bisericească asupra tuturor creștinilor din Imperiul Otoman, indiferent de granițele acestuia.
- Deci, odată cu creșterea Imperiului Otoman, creștea și autoritatea patriarhului de Constantinopol.
- Patriarhul conducea treburile bisericești cu ajutorul colegilor săi greci, de cele mai multe ori aristocrația din cartierul Fanar.
- Deci, direct sau indirect, fanarioții ajunseseră la conducerea eclesială a bisericii răsăritene, fapt care a dus la anularea drepturilor bisericești a multora dintre bisericile naționale, precum cea sârbă, română etc.
- Fanarioții, însă, au avut și o influență benefică în țările cucerite de turci deoarece au înființat școli mai cu seamă în Moldova și Valahia.

b. Relațiile cu Occidentul

- În contextul noilor realități politice de după 1453, relațiile cu Occidentul au devenit imposibile.
- Unii cărturari și prelați răsăriteni, însă, precum Nicodim de la Sfântul Munte, au editat o serie de lucrări teologice răsăritene și au tradus mai multe opere apusene (precum cele scrise de Ignățiu de Loyola, fondatorul ordinului iezuit.)

- Odată cu trecerea vremii, mulți prelați răsăriteni au plecat în Occident pentru a face școli înalte.
- După secolul al XVII-lea, conducerea bisericii ortodoxe grecești a fost afectată de o corupție atât de mare încât se ajunsese să se plătească pentru scaunul patriarhal de la Constantinopol.
- Occidentul ajunsese să sprijine patriarhi deschiși față de teologia apuseană, catolică sau protestantă.
- Unul dintre aceștia a fost Chiril Lucaris, educat în Occident și influențat de teologia calvină.
- Din nefericire, Lucaris a fost ucis de soldații turci după ce fusese exilat de mai multe ori.
- Lucaris a apucat, însă, să scrie o Mărturisire de Credință Ortodoxă care conținea o serie de idei protestante reformate (calvine).
- Mărturisirea de credință a lui Lucaris a fost condamnată la șase sinoade: Constantinopol (1638), Kiev (1640), Iași (1642), Constantinopol (1672), Ierusalim (1672) și Constantinopol (1691).
- Mitropolitul Kievului, Petru Movilă, a scris o altă mărturisire de credință ortodoxă pe care a publicat-o în 1640, urmată de mărturisirea de credință a patriarhului Dositei Notara în 1672.
- Relațiile cu Occidentul s-au răcit foarte mult în secolul al XVIII-lea, când mai multe sinoade ortodoxe au hotărât că bisericile apusene, catolice și protestante, au sacramente invalide.

2. Biserica ortodoxă în Rusia (1448-1800)

- Biserica ortodoxă din Rusia este foarte importantă pentru soarta ortodoxismului deoarece Moscova a devenit „a doua Romă” după cucerirea Constantinopolului de către turcii otomani.

a. Originea scanului patriarhal din Moscova

- După Conciliul de la Florența, mitropolitul Kievului și al întregii Rusii, Isidor, s-a reîntors la Moscova în 1441 în noua sa calitate de cardinal catolic deoarece semnase decretul de unire al bisericilor ortodoxe cu cele catolice.
- Biserica ortodoxă și conducerea politică din Rusia nu l-a primit cu brațele deschise, ci l-a arestat însă i s-a permis să fugă în Lituania.
- Episcopii ruși au ales un nou patriarh în persoana lui Iona, care a devenit primul patriarh independent al bisericii ortodoxe ruse, acum autocefală.
- În zonele controlate încă de Roma, precum Ucraina, biserica catolică a numit un alt mitropolit al Kievului și întregii Rusii, care însă, în 1470, s-a rupt de Roma și a intrat sub jurisdicția Constantinopolului controlat de turci.
- Astfel, mitropolitul Kievului a devenit o figură importantă și independentă de mitropolitul Moscovei.
- Presat de regii polonezi, de episcopi și chiar de enoriași, mitropolitul Kievului a acceptat din nou unirea cu Roma la Brest-Litovsk în 1596.
- În 1620, însă, mitropolia Kievului s-a rupt din nou de Roma iar în 1632 Petru Movilă, un nobil român, a fost ales mitropolit al Kievului.
- Movilă a înființat faimoasa Academie de la Kiev, unde se predă în limba latină și unde au fost educați cei mai mulți dintre clericii moscoviți.
- În 1686, Ucraina s-a alipit Rusiei, iar mitropolitul Kievului a ajuns sub jurisdicția mitropolitului Moscovei.

- Moscova a început treptat să-și dea seama că are un rol decisiv în politica lumescă și bisericească din Răsărit.
- În 1472, Prințul Ivan III s-a căsătorit cu Sofia, nepoata împăratului bizantin.
- În 1510, un călugăr pe nume Filotei i s-a adresat lui Vasile III folosind titlul de țar, adică împărat, spunând că două Rome au căzut, a treia stă tare, adică Moscova, iar a patra nu va mai fi.
- Cu alte cuvinte, Roma este eretică, Constantinopolul este controlat de turci, iar Moscova este singura independentă și având doctrina corectă, adică ortodoxă.
- Moscova, însă, nu avea un scaun patriarhal, ci doar unul mitropolitan.
- Acesta neajuns s-a rezolvat foarte rapid deoarece, în 1589, patriarhul Constantinopolului, Ieremia II, se afla într-o vizită de strângere de fonduri în Rusia.
- Fețele bisericești de la Moscova l-au rugat să rămână în oraș pentru a deveni patriarh al Moscovei și întregii Rusii, slujbă pe care Ieremia II a acceptat-o imediat.
- Scanul patriarhal de la Moscova a fost recunoscut mai târziu de toate bisericile ortodoxe ajungând să se bucurie de o cinste deosebită după Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim.

b. Relațiile dintre patriarh și țar

- În lupta politică dintre patriarh și țar, de cele mai multe ori a câștigat țarul.
- De pildă, patriarhul Filip al Moscovei a fost ucis deoarece a îndrăznit să-l critice pe țarul Ivan IV.
- În 1652, patriarhul Nikon a declarat că scanul patriarhal este superior celui imperial și a început o Reformă liturgică în Rusia.
- Țarul, însă, nu s-a lăsat mai prejos și l-a alungat din Moscova.

c. Reformele lui Petru cel Mare (1682-1725)

- Petru cel Mare a schimbat radical soarta Rusiei lăsând la o parte modelul bizantin și organizând statul după modelul protestant al multor țări europene.
- Astfel, Petru a oprit alegerile pentru scanul patriarhal de la Moscova în anul 1700, după moartea patriarhului Adrian.
- Scanului patriarhal a rămas vacant până în 1721, când Petru l-a desființat, transformând conducerea bisericească într-un departament de stat, numit Sfântul Sinod.
- Petru a numit un Oberprokurator care conducea acest sinod din partea sa și era administratorul treburilor bisericești.
- Petru a avut consilieri educați la Kiev în spirit latin, precum Tihon din Zadonsk, un mare admirator la pietismului german și a lui Johann Arndt.
- Încercările altor prelați de a scăpa de autoritatea țarului au fost întotdeauna sortite eșecului, patriarhii vinovați murind, de cele mai multe ori, în temniță.
- În secolul al XVIII-lea a avut loc și o reformă monastică sub conducerea lui Paisie Velicikovski, care a devenit stareț al Mănăstirii Neamț, în Moldova.
- Paisie a publicat o ediție în limba rusă a Filocaliei care a ajutat la revitalizarea tradiției isihaste în Rusia secolului al XIX-lea contribuind astfel la continuarea reformei monastice.

3. Biserica ortodoxă în secolul al XIX-lea

- Secolul al XIX-lea s-a dovedit foarte important pentru bisericile ortodoxe din spațiul Răsăritean, pentru că acestea și-au dobândit autocefalia, adică dreptul de ființă și a se administra singure.

a. Bisericile autocefale din Balcani

- În Balcani, dominația turcă a început să se clatine în secolul al XIX-lea mai cu seamă din cauza ideilor promovate de Revoluția Franceză, de mișcările naționaliste și de dorința celor mai mulți europeni de a reveni la un imperiu creștin.
- După modelul occidental al statelor naționale, țările balcanice au început să-și redobândească independența față de Poartă, adică Imperiul Otoman.
- Bisericile din aceste țări au devenit, la rândul lor, independente față de scanului patriarhal de Constantinopol.

i. Grecia

- Biserica Greciei a devenit autocefală în 1833, după ce patriarhul ecumenic Grigore V a fost spânzurat de turci deoarece nu se opusese destul de ferm Revoluției grecești din 1821.
- Grecii și-au ales un patriarh independent deoarece scanul de la Constantinopol devenise vacant iar comunicarea cu oficialii din oraș se transformase într-un demers aproape imposibil.
- În 1850, patriarhul de Constantinopol a recunoscut autocefalia bisericii grecești.

ii. Serbia

- Independența Serbiei față de Imperiul Otoman, dobândită în 1832, a dus imediat la dobândirea autocefaliei.
- În 1879, patriarhul de la Constantinopol a recunoscut autocefalia bisericii sârbe.

iii. România

- Biserica ortodoxă română a devenit autocefală în 1865, însă a fost nevoită să se supună reformei bisericești inițiate de Alexandru Ioan Cuza.
- Patriarhul de Constantinopol a recunoscut autocefalia bisericii ortodoxe române în 1885.
- Românii ortodocși din Transilvania se aflau, însă, sub autoritatea mitropoliei de la Sibiu, iar din punct de vedere politic, sub autoritatea Imperiului Austro-Ungar.

iv. Bulgaria

- Autocefalia bisericii bulgare a fost recunoscută abia în 1945.

b. Biserica în Rusia țaristă

- Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în Rusia a avut loc o reformă monastică.
- Astfel, monahi și stareți precum Leonid, Macarie și Ambrosie de la mănăstirea din Optino au fost vizitați de foarte mulți oameni educați, printre care Nicolai Gogol, Lev Tolstoi și Fiodor Dostoievski.
- Tot în această perioadă au apărut mai mulți teologi ortodocși extrem de importanți precum Alexei Khomiakov (1804-1860), Serghei Bulgakov (1871-1944) și Nicolai Berdiaev (1874-1948).
- În 1905, țarul Nicolai II a încercat să restabilească independența bisericii ruse față de autoritatea imparială prin reînființarea scanului patriarhal din Moscova, desființat încă de pe vremea lui Petru cel Mare.
- Din nefericire, însă, eforturile sale au fost întrerupte de Revoluția bolșevică din octombrie 1917.

4. Biserica ortodoxă după 1918

a. Revoluția rusă și perioada sovietelor

- La 31 octombrie 1917, deci exact la 400 de ani de la Reforma protestantă și 6 zile de la preluarea puterii de către bolșevici, biserica ortodoxă din Rusia și-a ales un nou patriarh în persoana lui Tihon, arhiepiscop al bisericii ortodoxe americane.
- La 20 ianuarie 1918, guvernul bolșevic a emis un decret prin care anulează toate drepturile legale ale bisericii ortodoxe, inclusiv drepturile de proprietate asupra tuturor așezămintelor bisericești.
- Tihon s-a conformat și i-a îndemnat pe enoriași să nu sprijine mișcarea anti-comuniștilor, ci să asculte hotărârile guvernului sovietic.
- În 1922, guvernul comunist a emis un alt decret prin care confisca toate obiectele de cult din biserici.
- Tihon nu a fost de acord, prin urmare a fost arestat împreună cu toți clericii credincioși lui.
- Scaunul patriarhal a fost preluat de cei care au fost de acord cu decretul emis de comuniști și care, ulterior, s-au desprins de biserica ortodoxă rusă acceptând căsătoria preoților care vor să fie episcopi și permițând tuturor preoților văduvi să se recăsătorească.
- Această mișcare de reformare a bisericii ortodoxe s-a numit biserica vie sau biserica înnoită.
- Biserica a avut de suferit în timpul lui Stalin, mai cu seamă înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial.
- După 1945, Stalin și-a schimbat politica și a început să sprijine biserica, educația clerului și construcția de noi biserici.
- Prin alegerea patriarhului Serghei, biserica ortodoxă rusă a pus capăt schismei produsă de bisericile înnoite.
- În timpul patriarhatului lui Alexei, succesorul lui Serghei, s-au deschis 25.000 de noi biserici, iar numărul preoților a ajuns la 33.000.
- Mișcarea anti-religioasă a început din nou în timpul lui Nichita Hrușciiov.
- Numărul bisericilor a scăzut la 10.000, însă după 1980 și mai ales după 1991, biserica ortodoxă rusă a început să se dezvolte din nou.

b. Balcanii și Europa de Est

- Bisericile ortodoxă din Europa de Est au avut de suferit foarte mult mai cu seamă după 1945.
- În Iugoslavia și Bulgaria, biserica ortodoxă era, oficial, despărțită de stat.
- În România, biserica ortodoxă a funcționat relativ bine în colaborare cu statul comunist, chiar dacă mulți preoți ortodocși au avut de suferit; la un anumit moment dat, statul a preferat să favorizeze biserica ortodoxă în detrimentul celei romano-catolice, greco-catolice și a bisericilor protestante.
- Biserica ortodoxă din Cehoslovacia a trecut sub jurisdicția patriarhului de la Moscova, care a declarat-o autocefală în 1951.
- Doar în Albania, statul comunist a anunțat lichidarea oricărei forme de religie în urma Revoluției Culturale din 1966-1968.

c. Biserica ortodoxă în Orientul Mijlociu

- Bisericile ortodoxe au continuat să se dezvolte în Orientul Mijlociu, mai cu seamă în:
  - Alexandria, ca centru al comunității ortodoxe africane,
  - Antiohia, ca centru al comunităților ortodoxe arabe cu episcopii în Siria, Liban și Irak,
  - Ierusalim, în calitate sa de custode al locurilor sfinte.
- Biserica din Cipru a început să se dezvolte mai ales după 1960, când arhiepiscopul Macarie a devenit primul președinte al Republicii Cipru.

- Biserica din Georgia, autocefală încă din secolul al VI-lea, a fost asimilată bisericii ortodoxe ruse în 1801 odată cu anexarea Georgiei de către ruși, devenind din nou autocefală și independentă doar după 1917.

d. Biserica ortodoxă în Statele Unite ale Americii

- Arhiepiscopul Tihon, viitorul patriarh al Moscovei, a încercat să facă din biserica ortodoxă din America o biserică autocefală încă din 1905.
- De asemenea, a aprobat traducerea liturghiei în limba engleză.
- Biserica ortodoxă americană a fost recunoscută de Moscova ca autocefală abia în 1970, sediul episcopiei ortodoxe americane fiind stabilit la San Francisco.

e. Diaspora ortodoxă și misiunea bisericii ortodoxe

- Revoluția bolșevică a dus la o emigrare masivă a intelectualilor ruși în general și a teologilor ruși în particular, mai ales spre Franța.
- Patriarhul Tihon al Moscovei a numit chiar un mitropolit, Evlogie, să conducă bisericile din diaspora.
- După 1945, biserica ortodoxă s-a răspândit în Europa Occidentală, Australia, Noua Zeelandă și Africa.
- În Africa de Est, de pildă, bisericile ortodoxe au reușit să atragă mulți adepți mai cu seamă că populația de culoare a preferat să plece din bisericile catolice sau protestante, pe care le asociau cu regimurile coloniale.

ATENȚIE: în Sesiune aveți examen scris ce va consta în reproducerea unuia dintre cele 14 cursuri ales prin tragere la sorți.

Întrebări de verificare:

1. Cum s-a descurcat biserica ortodoxă în relațiile cu Imperiul Otoman?
2. Cum sunt răspândite în lume bisericile ortodoxe?
3. Cine sunt cei mai importanți teologi ortodocși din secolul al XIX-lea?

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Jesse Lyman Hurlbut, *The Story of the Christian Church* (Grand Rapids: Zondervan, 1967).

Philip Schaff, *History of the Christian Church*, 8 vol. (Peabody: Hendrickson Publishers, 1996).

Mark Noll, *Turning Points. Decisive Moments in the History of Christianity* (Baker Academic, 2000).

Earle E. Cairns, *Creștinismul de-a lungul secolelor. O istorie a bisericii creștine* (Oradea: Editura Cartea Creștină, 2007).